

Rijksinstituut voor Volksgezondheid
en Milieu
*Ministerie van Volksgezondheid,
Welzijn en Sport*

Overgewichtpreventie in het voort- gezet onderwijs in 2010-2011

Een landelijke vervolgstudie

RIVM rapport 260701007/2012

J. Mikolajczak | S.W. van den Berg |

W.J.E. Bemelmans

Rijksinstituut voor Volksgezondheid
en Milieu
*Ministerie van Volksgezondheid,
Welzijn en Sport*

Overgewichtpreventie in het voortgezet onderwijs in 2010-2011

Een landelijke vervolgstudie

RIVM Rapport 260701007/2012

Colofon

© RIVM 2012

Delen uit deze publicatie mogen worden overgenomen op voorwaarde van bronvermelding: 'Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM), de titel van de publicatie en het jaar van uitgave'.

J. Mikolajczak, RIVM
S.W. van den Berg, RIVM
W.J.E. Bemelmans, RIVM

Contact:
Jochen Mikolajczak
Centrum voor Preventie en Zorgonderzoek
jochen.mikolajczak@rivm.nl

Dit onderzoek werd verricht in opdracht van het ministerie van Volksgezondheid Welzijn en Sport, in het kader van de Kennisvraag Overgewicht.

Rapport in het kort

Overgewichtpreventie in het voortgezet onderwijs in 2010-2011

Een landelijke vervolgstudie

Veel scholen in het voortgezet onderwijs ondernamen de afgelopen jaren actie om overgewicht bij leerlingen te voorkomen. Een gezonder voedingsaanbod en meer aandacht binnen de lesstof voor voeding, bewegen en overgewicht stonden daarbij centraal. Hierdoor zijn, in vergelijking met het schooljaar 2006-2007, dikkakende prikkels in de omgeving van de school wat afgenomen. Toch blijft er nog steeds veel ruimte voor verbetering. Dit blijkt uit een tweede landelijke studie naar de preventie van overgewicht onder alle scholen in het voortgezet onderwijs in 2010-2011.

Voedingsaanbod iets gezonder, nog veel verbetering mogelijk

Het aanbod in de schoolkantine werd gezonder doordat meer scholen fruit, rauwkost en belegde broodjes aanbieden. Een negatieve ontwikkeling was een stijgend aanbod van pizzapunten. Het aanbod van dranken via kantine en automaten verbeterde door toegenomen aanbod van (bron)water. Daarentegen bleef het aanbod van light frisdranken gelijk en steeg ook het aanbod van suikerhoudende melkproducten. Het ministerie van VWS wil zich ervoor inzetten dat in 2015 in alle kantines in het voortgezet onderwijs gezond eten wordt aangeboden. Een verminderd aanbod van candybars, snoep en chips via de kantine betekent echter niet direct dat deze producten dan ook niet meer op de school verkrijgbaar zijn. In 2010-2011 stond namelijk op 80% van de locaties een snoepautomaat, net als in 2006-2007.

Vooraf meer aandacht binnen de reguliere lesstof

Een op de drie scholen zegt meer aandacht te hebben besteed aan overgewicht bij de vakken biologie en verzorging, en 40% rapporteert dit voor gezonde voeding. Ook voerden de meeste scholen projecten uit buiten de reguliere vakken. Het aantal locaties met richtlijnen rondom overgewichtsignalering, advisering en hulpverlening is met 14% vergelijkbaar met 2006-2007 (13%). Slechts 5% van de scholen heeft een gezondheidsbeleid rondom overgewicht schriftelijk vastgelegd.

Scholen: preventie van overgewicht is gedeelde verantwoordelijkheid

Een gezondere schoolomgeving draagt eraan bij om overgewicht bij de jeugd te voorkomen. Scholen vinden dat zij hier niet als enige verantwoordelijk voor zijn: 37% rapporteert zich medeverantwoordelijk te voelen. De bereidheid van scholen om overgewicht meer aan de orde te stellen blijkt gedaald, van 59% in 2006-2007 naar 39% nu. Daar staat tegenover dat geen enkele school in de komende jaren minder aandacht wil gaan schenken aan het onderwerp.

Trefwoorden: overgewicht, voortgezet onderwijs, preventie, jeugd

Abstract

Overweight prevention at secondary schools in 2010-2011

A nationwide follow-up study

In the past few years, many schools in the secondary educational system in the Netherlands took actions to prevent overweight among students. Healthy food and more attention for nutrition, physical activity and overweight within the regular curriculum were central therein. Consequently, compared to the school year 2006-2007, the school environment now consists of less unhealthy stimuli. Nevertheless, much room for further improvement remains. This is shown in a nationwide follow-up study investigating the prevention of overweight at secondary schools in 2010-2011.

Both positive and negative developments in food assortment

The assortment in school canteens has become healthier because more healthy products such as fruit, salad and sandwiches are offered. A negative development was a sharp increased availability of pizza slices. The drinks assortment at school improved by increased availability of (spring)water, but simultaneously the offer of sugar sweetened dairy products increased, and a status quo occurred in availability of low energy (light) drinks. The Ministry of VWS wants to aim at a healthy offer of products in all school canteens by 2015. When less canteens sell candy bars, sweets and crisps this will not mean automatically, however, that pupils cannot buy these products at the school site. In 2010-2011 a vending machine for candy was present at 80% of the school sites, similar to the situation in 2006-2007.

More attention within regular curriculum

One in three school locations reports more attention for overweight during biology and care classes, and 40% reports this for healthy food in general. Outside the regular curriculum, most schools also executed projects on healthy food and overweight. The amount of locations with directives on overweight notification, advice and help (14%) is comparable to 2006-2007 (13%). Only 5% of the school locations has a written policy on the issue of overweight.

Schools: prevention of overweight is shared responsibility

A healthy school environment appears to be an adequate way to contribute to prevention of overweight. Schools believe that they are not uniquely responsible for the prevention of overweight among youngsters. About 37% reports that they feel co responsible. The percentage of schools that expects to pay more attention to the issue of overweight has decreased from 59 to 39%. None of the locations states, however, that they will offer less attention to the issue of overweight in the coming time.

Keywords: overweight, secondary education, prevention, youth

Voorwoord

Voor het mogelijk maken, het opzetten en het uitvoeren van dit onderzoek gaan verschillende woorden van dank uit.

Op de eerste plaats naar het ministerie van Volksgezondheid Welzijn en Sport voor de financiering van dit onderzoek.

Daarnaast naar een aantal organisaties van waaruit een bijdrage is geleverd aan het updaten van de vragenlijst en de antwoordkaart, te weten het ministerie van Volksgezondheid Welzijn en Sport; de Inspectie voor de Gezondheidszorg; de Inspectie van het Onderwijs; het Voedingscentrum; het Convenant Gezond Gewicht; de World Health Organization en het Centrum Gezond Leven.

Wij danken de VO-raad voor de ondersteuning die ze ons geboden heeft bij het werven van deelnemers aan het onderzoek.

Ook gaat een woord van dank uit naar Madelon van Hofwegen, die zowel aan de dataverzameling als voor het opschonen van de ruwe onderzoeksgegevens een belangrijke bijdrage heeft geleverd, en aan Ivon Milder voor de aanvullende analyses en checks rond het aanbod van producten.

Tot slot bedanken wij de schoollocaties uit het voortgezet onderwijs die mee hebben gedaan aan het onderzoek door de vragenlijst, dan wel de antwoordkaart ingevuld naar ons terug te sturen. Wij realiseren ons heel goed dat we met ons verzoek tot deelname aan het onderzoek een beroep hebben gedaan op hun kostbare tijd.

Jochen Mikolajczak en Wanda Bemelmans

Inhoud

Samenvatting	11
1 Inleiding	15
1.1	Achtergrond 15
1.2	De studie uit 2006-2007 16
1.3	Het beleid ten aanzien van overgewichtpreventie 17
1.4	Onderzoeksvraag 18
1.5	Leeswijzer 18
2 Methode	21
2.1	Onderzoeksgroep 21
2.2	Onderzoeksdesign en dataverzameling 21
2.3	Respons 21
2.4	Vergelijking antwoordkaart met vragenlijst 24
3 Resultaten	25
3.1	Automaten 25
3.2	De kantine 29
3.3	Beweegmogelijkheden op het schoolterrein 33
3.4	Vervoer naar school en verkeersveiligheid 36
3.5	Educatie 37
3.6	Projecten 43
3.7	Beleid 46
4 Discussie, conclusie en aanbevelingen	55
4.1	Automaten 55
4.2	De kantine 56
4.3	Beweegmogelijkheden op het schoolterrein 57
4.4	De omgeving van de school 57
4.5	Vervoer naar school en verkeersveiligheid 58
4.6	Educatie 58
4.7	Projecten 59
4.8	Beleid scholen 59
4.9	Algemene conclusie en aanbevelingen 60
Literatuur	63
Bijlage 1 De vragenlijst	65
Bijlage 2 De antwoordkaart	81
Bijlage 3 Gegevens van de antwoordkaarten	83

Samenvatting

Overgewicht is een belangrijk gezondheidsprobleem in Nederland. Onder jongeren en adolescenten steeg de prevalentie van overgewicht in de afgelopen tien jaar tot ongeveer 13% bij zowel jongens als meisjes. Zowel op korte als op lange termijn hangt overgewicht samen met gezondheidsproblemen, waaronder diabetes type II, cardiovasculaire aandoeningen en psychische problemen. Het voorkomen van overgewicht via effectieve preventieve maatregelen kan dus een bijdrage leveren aan het reduceren van ziektelast en andere problemen die er mee samenhangen.

De school is een van de settings die een belangrijke rol kan spelen in de preventie van overgewicht onder jongeren. Op de eerste plaats omdat jongeren er veel tijd doorbrengen en er relatief makkelijk bereikt kunnen worden. Op de tweede plaats omdat de school voor jongeren en adolescenten een plek is die gekenmerkt wordt door het opdoen van nieuwe kennis en het aanleren van nieuwe vaardigheden. De preventie van overgewicht op school kan op verschillende manieren worden vormgegeven. Hierbij kan gedacht worden aan het aanpassen van het voedings- en drankenaanbod, maar ook aan het voorzien in voldoende mogelijkheden om te bewegen op het schoolterrein.

Tijdens het schooljaar 2006-2007 is voor het eerst een landelijke inventarisatie uitgevoerd van de maatregelen die scholen in het voortgezet onderwijs nemen om overgewicht bij leerlingen te voorkomen. Sindsdien is door het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) specifiek beleid gevoerd rond het thema en ontstond de behoefte om deze studie opnieuw uit te voeren. Op deze manier kan een actueel beeld worden geschetst van de maatregelen die scholen nemen om overgewicht bij leerlingen te voorkomen, en kunnen eventuele veranderingen ten opzichte van de vorige studie in kaart worden gebracht. De verkregen inzichten kunnen vervolgens gebruikt worden om gericht én geïnformeerd beslissingen te nemen over de inzet van specifieke maatregelen, met als doel het veranderen van de schoolomgeving, zodat overgewicht wordt voorkomen en/of teruggedrongen.

Voor het huidige onderzoek, uitgevoerd in het schooljaar 2010-2011, zijn alle scholen van het voortgezet onderwijs (VO) schriftelijk benaderd met het verzoek een vragenlijst in te vullen. In totaal zijn 1145 VO-schoollocaties benaderd en hebben 492 van hen meegedaan aan het onderzoek: 375 schoollocaties vulden de vragenlijst in en 117 locaties vulden de antwoordkaart in. Op basis van de gegevens die op deze manier werden verzameld, is aan de hand van acht overkoepelende thema's nagegaan welke inspanningen de schoollocaties leveren om overgewicht bij leerlingen te voorkomen.

Enkele **kernbevindingen over de huidige situatie** zijn (gebaseerd op 370 schoollocaties):

- snoep- en frisdrankautomaten komen voor op de meeste schoollocaties (80 en 89%), versautomaten en waterkoelers komen op minder locaties voor (12 en 30%);
- ongeveer de helft van de schoollocaties geeft aan dat het aanbod in hun frisdrank- en snoepautomaten overwegend uit calorierijke dranken en ongezonde producten bestaat;
- ruim 91% van de schoollocaties geeft aan over een schoolkantine te beschikken, en 28% van deze locaties heeft in de afgelopen vier jaar deelgenomen aan het programma De Gezonde Schoolkantine;

- 30% van de schoollocaties geeft aan de verhouding tussen gezonde en ongezonde producten in de kantine in te schatten als een goede balans tussen beide, en 40% als voornamelijk gezond;
- op ongeveer zeven van de tien schoollocaties is er voldoende ruimte op het eigen terrein om te wandelen;
- de helft van de schoollocaties geeft aan een of meerdere sportvoorzieningen voor de leerlingen aan te bieden;
- op 64% van de locaties mogen leerlingen uit de onderbouw het schoolterrein niet verlaten tijdens tussenuren en pauzes. Voor leerlingen uit de bovenbouw geldt dit op 30% van de schoollocaties;
- een overgrote meerderheid van de leerlingen (76%) komt te voet of met de fiets naar school;
- de verkeersveiligheid wordt op 92% van de schoollocaties gemiddeld tot zeer veilig ingeschat;
- gezonde voeding wordt door 89% van de schoollocaties als belangrijk gezondheidsthema binnen het reguliere curriculum benoemd, gevolgd door seksualiteit en relaties (87%), alcoholgebruik (87%), rookpreventie (86%) en druggebruik (84%);
- 28% van de schoollocaties voerde in de afgelopen vier jaar buiten het reguliere curriculum geen projecten uit rondom voeding, beweging en/of overgewicht;
- de scholen die dat wel deden gaven voornamelijk aandacht aan de onderwerpen voeding (61%) en beweging (68%), en wat minder aan het onderwerp overgewicht (43%);
- de GGD is de partij die het vaakst (bijna 80%) door de schoollocaties genoemd wordt als externe (mede-)initiatiefnemer voor het opzetten en uitvoeren van projecten op het gebied van voeding en overgewicht;
- de gemeente is de partij die het vaakst (65%) door de schoollocaties genoemd wordt als externe (mede-)initiatiefnemer voor het opzetten en uitvoeren van projecten op het gebied van beweging;
- 19% van de schoollocaties voert een algemeen gezondheidsbeleid dat schriftelijk is vastgelegd. Van deze locaties geeft 64% hierbinnen prioritair aandacht aan gezonde voeding, 50% aan het stimuleren van sport en bewegen, en 30% aan overgewicht (naast andere thema's);
- 26% van de schoollocaties rapporteert dat een werkgroep Gezonde School is samengesteld;
- in totaal heeft 16% van de schoollocaties een schriftelijk vastgelegd beleid rondom het thema voeding, 27% rondom beweging, en 5% rondom overgewicht. Voor een beleid dat schriftelijk óf mondeling is vastgelegd zijn deze percentages respectievelijk 57, 52 en 15%.

Het huidige onderzoek laat ook een aantal **opmerkelijke veranderingen** zien **ten opzichte van het schooljaar 2006-2007**:

- het percentage schoollocaties dat zegt waterkoelers te hebben geplaatst, ligt in het huidige onderzoek (30%) drie keer hoger dan in 2006-2007;
- in vergelijking met het schooljaar 2006-2007 lijkt de ingeschatte verhouding – door de scholen zelf – tussen calorierijke en caloriearme producten in de automaten nu meer richting gezond opgeschoven;
- het assortiment in de schoolkantine is gezonder geworden in vergelijking met het schooljaar 2006-2007, zowel door een afname van de ongezonde als door een toename van de gezonde producten in het assortiment. Het aantal locaties met snoepautomaten bleef echter gelijk en een negatieve ontwikkeling was een stijgend aanbod van pizzapunten;

- net als in het schooljaar 2006-2007 is het aantal sport- en beweegmogelijkheden op vmbo-locaties wat lager dan op gemengde en op havo/vwo-locaties, maar er lijkt wel sprake te zijn van een inhaalslag; in vergelijking met het schooljaar 2006-2007 valt op dat het percentage schoollocaties dat de capaciteit van de fietsenstalling als toereikend beoordeelt, is toegenomen van 85 naar 91%;
- zowel voor voorzieningen waar voedsel en drank gekocht kunnen worden als voor beweegvoorzieningen binnen een straal van 1 kilometer rondom het terrein van de schoollocatie geldt dat er ten opzichte van het schooljaar 2006-2007 sprake is van een toename;
- 40% van de locaties rapporteert meer aandacht voor voeding binnen de lessen biologie in de tweede klas, in de afgelopen jaren; 26% rapporteert dit voor beweging en 32% voor overgewicht. Deze percentages zijn vergelijkbaar voor het vak verzorging. Een zeer klein percentage van de schoollocaties geeft aan dat er in de afgelopen vier jaar minder aandacht is besteed aan deze onderwerpen, en bij de meeste locaties was sprake van evenveel aandacht;
- met name de vmbo-locaties rapporteren meer aandacht voor overgewicht in de afgelopen jaren binnen de lessen biologie (35% versus 22% van de vwo-locaties) en binnen de lessen verzorging (41% versus 17% van de vwo-locaties);
- wat betreft het uitvoeren van projecten buiten het reguliere curriculum rapporteert een lager percentage (28%) geen project te hebben uitgevoerd in de afgelopen vier jaren, dan destijds werd gerapporteerd voor de afgelopen twee jaren (45%);
- in vergelijking met het schooljaar 2006-2007 treft over het algemeen een hoger of een vergelijkbaar percentage van de schoollocaties maatregelen rondom voeding. Voor diverse maatregelen om bewegen te stimuleren is echter sprake van een vergelijkbaar of wat lager percentage;
- het percentage locaties met richtlijnen rondom overgewicht signalering, advisering en hulpverlening is met 14% vergelijkbaar met het schooljaar 2006-2007 (toen 13%);
- in het schooljaar 2006-2007 verwachtte 59% van de locaties meer aandacht te gaan besteden aan overgewicht in de nabije toekomst, terwijl dat nu met 39% een stuk lager ligt. Geen van de locaties rapporteert echter de verwachting in de komende tijd minder aandacht te gaan schenken aan dit thema.

De veranderingen ten opzichte van 2006-2007 worden allemaal bevestigd binnen de groep scholen die twee keer aan het onderzoek meededen. Dit bekrachtigt dat de veranderingen daadwerkelijk optraden en niet veroorzaakt werden door toevallige fluctuaties vanwege selectieve deelname.

Concluderend kan gesteld worden dat scholen in het voortgezet onderwijs inspanningen leveren om overgewicht bij leerlingen te voorkomen. Vooral een gezonder voedingsaanbod en meer aandacht binnen de lesstof voor voeding, bewegen en overgewicht staan daarbij centraal. Er is echter nog steeds duidelijk sprake van mogelijkheden voor verbetering. Zo heeft 85% van de schoollocaties geen schoolbeleid dat specifiek gericht is op het thema overgewicht, en overgewicht is slechts bij 30% van de scholen met een schriftelijk vastgelegd gezondheidsbeleid een prioritair onderwerp.

Het huidige onderzoek geeft daarmee een dubbele boodschap. Aan de ene kant is er de vaststelling dat er positieve ontwikkelingen zijn ten aanzien van de schoolomgeving in het VO. Die is er, in vergelijking met het schooljaar 2006-

2007, op een aantal punten op vooruit gegaan waardoor gezond gedrag gestimuleerd wordt en ongezond gedrag ontmoedigd. Hierdoor wordt een bijdrage geleverd aan de preventie van overgewicht onder jongeren. Die ontwikkelingen horen gekoesterd te worden en vragen om een voortzetting van de geleverde inspanningen in de (nabije) toekomst. Aan de andere kant is er de vaststelling dat de omgeving op scholen in het VO nog steeds overwegend uitnodigt tot ongezond gedrag, zoals onvoldoende bewegen en/of ongezond eten en drinken. Dit vraagt om aanvullende inspanningen vanuit beleid, praktijk en onderzoek om samen met de scholen in het VO en andere betrokken partijen – denk aan ouders en leerlingen zelf – antwoorden te formuleren op de overgewichtproblematiek.

1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt de achtergrond beschreven waarbinnen het uitvoeren van dit onderzoek moet worden geplaatst. Op de eerste plaats wordt ingegaan op de problematiek van overgewicht en obesitas, waarbij in het bijzonder aandacht wordt gegeven aan deze problematiek onder jongeren in Nederland. Vervolgens wordt een kort overzicht gegeven van het beleid dat door de rijksoverheid in Nederland gevoerd wordt om de problematiek van overgewicht en obesitas een halt toe te roepen. Het inleidende hoofdstuk wordt afgesloten met de centrale onderzoeksvraag en een korte leeswijzer.

1.1 Achtergrond

1.1.1 Cijfers

Overgewicht en obesitas vormen nog steeds de meest omvangrijke publieke gezondheidsproblemen in Nederland. In het afgelopen decennium is in Nederland de prevalentie van overgewicht en obesitas onder jongeren en adolescenten toegenomen. Dat blijkt onder meer uit recente cijfers van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS, 2011). Overgewicht blijkt tegenwoordig onder jongeren en adolescenten in de leeftijd van 2 tot 20 jaar bij 14% van de jongens en 13% van de meisjes voor te komen. Obesitas blijkt tegenwoordig onder 3% van de jongens en de meisjes voor te komen. In 2000 kwam overgewicht bij 11% van de jongens en 12% van de meisjes voor, en kwam obesitas bij 2% van de jongens en de meisjes voor. Overgewicht en obesitas worden bepaald met de Body Mass Index (BMI), waarbij voor kinderen en jongeren andere grenswaarden gelden dan voor volwassenen (RIVM Nationaal Kompas Volksgezondheid).

1.1.2 Gevolgen op korte en op lange termijn

Overgewicht en obesitas zijn aandoeningen die zowel op korte als op lange termijn samenhangen met verschillende gezondheidsproblemen. Uit onderzoek blijkt onder meer dat zowel obesitas als overgewicht leiden tot orthopedische complicaties, diabetes type II en verschillende metabole verstoringen (Wabitsch, 2000). Ook kunnen ze psychosociale complicaties met zich meebrengen zoals een laag zelfvertrouwen, depressie en zorgen over het eigen gewicht (Goodman en Whitaker, 2002; Libbey et al., 2008; Strauss, 2000). Daarenboven blijken overgewicht en obesitas een negatieve invloed te hebben op de schoolprestaties, en dragen ze bij aan een verhoogd risico op spijbelen en verzuim (Bos et al., 2010; Davis en Cooke, 2007; Inman et al., 2011). Op de lange termijn kan dit leiden tot een minder hoog opleidingsniveau, wat op zijn beurt samenhangt met verschillende (gezondheids)problemen. Andere gevolgen van overgewicht en obesitas die zich op lange termijn manifesteren zijn een verhoogd risico op cardiovasculaire aandoeningen, verschillende vormen van kanker en bijgevolg een verhoogde kans op vroegtijdig overlijden (Reilly en Kelly, 2010; Visscher en Seidell, 2001).

Bovengenoemde cijfers, en de gevolgen van overgewicht en obesitas op zowel de korte als de lange termijn illustreren de noodzaak om dit gezondheidsprobleem aan te pakken. Onderzoek laat zien dat overgewicht en obesitas veelal het resultaat zijn van een disbalans tussen energie-inname en energieverbruik (Hall et al., 2011; Milder et al., 2010), wat in termen van gedrag vertaald kan worden naar te veel ongezond eten in combinatie met

onvoldoende lichaamsbeweging. Preventieve maatregelen die gericht zijn op het bevorderen van gezond eten en voldoende beweging zijn dus een belangrijk middel om de toename van overgewicht en obesitas onder jongeren en adolescenten een halt toe te roepen. Verschillende studies laten zien dat interventies die gericht zijn op het verbeteren van het voedingsgedrag (minder, maar vooral gezonder eten) in combinatie met het intensiveren van het beweeggedrag (meer gaan bewegen) een positieve impact hebben en bijdragen aan gewichtsreductie en -behoud op de lange termijn (Catenacci en Wyatt, 2007; Ledikwe en Rolls, 2007) en aan het voorkomen van (verdere) gewichtstoename (Fogelholm en Kukkonen-Harjula, 2000).

1.1.3 *Preventie van overgewicht*

De preventie van overgewicht en obesitas onder jongeren en adolescenten kan op verschillende manieren worden ingevuld, en in verschillende settings worden uitgevoerd. De school kan, naast een aantal andere settings, beschouwd worden als een relevante en belangrijke setting voor de preventie van overgewicht en obesitas onder deze doelgroep. Op de eerste plaats omdat jongeren en adolescenten er een groot deel van hun tijd doorbrengen, en omdat via de school een zeer grote groep jongeren en adolescenten bereikt kan worden. Op de tweede plaats omdat de scholen zelf op termijn de vruchten plukken van hun inspanningen, aangezien uit onderzoek blijkt dat gezonde leerlingen over het algemeen betere schoolprestaties leveren en minder geneigd zijn om te verzuimen (Davis en Cooke, 2007; Inman et al., 2011). Voor wat betreft de invulling van de preventieve activiteiten, maatregelen of strategieën, lijkt het veranderen van de obesogene omgeving een kansrijke optie. Uit onderzoek is meermaals gebleken dat het aanpassen van de omgeving (in)direct een bijdrage kan leveren aan het veranderen van gedrag (Bartholomew et al., 2011). Het zodanig inrichten van de schoolomgeving dat leerlingen als het ware worden uitgenodigd tot gezonder eetgedrag en meer bewegen is in de huidige context dan ook de grootste uitdaging. Een concreet voorbeeld van zo'n preventiestrategie is het aanpassen van het voedingsaanbod in de schoolkantine, waarbij de gezonde opties als het ware de standaard opties zijn: 'de gezonde keuze de makkelijke keuze maken'.

1.2 **De studie uit 2006-2007**

Tijdens het schooljaar 2006-2007 is een schriftelijke vragenlijst uitgezet onder alle scholen in het voortgezet onderwijs (VO), om een landelijk beeld te schetsen van de maatregelen die scholen nemen ter preventie van overgewicht. Op deze manier werd de obesogeniteit¹ van de schoolomgeving en het toenmalige gezondheidsbeleid op middelbare scholen in het VO voor het eerst systematisch in kaart gebracht. In totaal werden alle 577 middelbare scholen, verspreid over 1250 schoollocaties aangeschreven voor deelname aan het onderzoek. De behaalde respons – meer dan 70% op schoolniveau – was hoog en representatief, waardoor op basis van dit onderzoek gedegen conclusies konden worden getrokken (Middelbeek et al., 2007; Scholtens et al., 2010).

Op basis van het onderzoek werd destijds in algemene zin geconcludeerd dat er, gezien de grote impact die een school kan hebben op de preventie van overgewicht, nog veel ruimte was voor verbetering. Zo bleek bijvoorbeeld een

¹ De term obesogeniteit verwijst naar de factoren die het krijgen van overgewicht kunnen belemmeren of bevorderen. In het huidige onderzoek gaat het om factoren in de schoolomgeving, bijvoorbeeld het voedingsaanbod in de schoolkantine of de mogelijkheden om op het schoolterrein te bewegen.

minderheid van de ondervraagde scholen actief betrokken te zijn bij de preventie van overgewicht, en kon het aanbod van voeding en drank in de kantine en de automaten in de meeste scholen als ongezonder worden aangemerkt. Een aantal andere kernbevindingen uit dit onderzoek waren:

- 60% van de schooldirecties gaf aan de samenstelling van de snoep- en drankautomaten aan te kunnen passen, en 80% gaf aan invloed te hebben op het aanbod in de kantine. Slechts een kwart van de schooldirecties verwachtte een verandering in het aanbod in het komende half jaar;
- 75% van de schoollocaties bevindt zich op minder dan 1 kilometer afstand van een supermarkt, snackbar of tankstation. Op 50% van de schoollocaties hadden leerlingen toegang tot deze voorzieningen omdat ze in tussenuren en de pauzes de schoolterreinen mogen verlaten;
- op 80% van de schoollocaties konden leerlingen op of rondom het schoolterrein wandelen, en 40% van de schoollocaties bood extra sportfaciliteiten op het schoolterrein;
- ongeveer 33% van de schoollocaties gaf buiten het reguliere onderwijs aandacht aan het thema overgewicht;
- op 13% van de schoollocaties waren er richtlijnen voor signalering, advisering en hulpverlening voor kinderen met overgewicht.

1.3 Het overheidsbeleid ten aanzien van overgewichtpreventie

Sinds de uitvoering van het onderzoek gedurende het schooljaar 2006–2007 heeft een aantal ontwikkelingen plaatsgevonden in het nationale beleid ten aanzien van de preventie van overgewicht en obesitas. Zo verscheen in 2009 de Nota overgewicht (VWS, 2009) en werd het nationale beleid geïntensiveerd via verschillende initiatieven door onder meer het Convenant Overgewicht (dat sinds november 2009 bekend staat onder de naam Convenant Gezond Gewicht). Concrete voorbeelden van initiatieven vanuit het convenant zijn de pleitbezorging voor de JOGG-aanpak (Jongeren Op Gezond Gewicht) om overgewicht onder jongeren te voorkomen, en het deelconvenant school met daarin het project de Gezonde Schoolkantine van het Voedingscentrum Nederland. Dit laatste is een concreet voorbeeld van een kansrijke maatregel om overgewicht en obesitas te voorkomen, waarin vooral omgevingsveranderingen een centrale rol hebben. In 2009 is eveneens het beleidskader Sport, Bewegen en Onderwijs gelanceerd, waarin een groot aantal organisaties op het terrein van sport, bewegen en onderwijs samenwerken. Het hoofddoel van het beleidskader is om te bereiken dat de beweegnorm in 2012 door minimaal 50% van de jeugd van 4 tot en met 17 jaar wordt gehaald. Een van de vijf deelprojecten binnen het beleidskader 'vmbo in beweging' heeft betrekking op een deel van de scholen in het VO. Doel van dit project is om in 2012 een integraal sport- en beweegaanbod op en rondom de school te creëren voor leerlingen die onvoldoende actief zijn (Beleidskader Sport, bewegen en Onderwijs, 2011). De komst van het Centrum Gezond Leven (CGL) van het RIVM is een andere belangrijke ontwikkeling die zich sinds het schooljaar 2006–2007 heeft voorgedaan. Vanuit het programma Gezonde School van het CGL wordt een integrale en structurele aanpak voor het bevorderen van de gezondheid van leerlingen en schoolpersoneel gestimuleerd. Vanuit het programma krijgen scholen een aanpak aangereikt die hen op praktische wijze ondersteunt bij het planmatig opzetten en uitvoeren van gezondheidsbevordering op school. In mei 2011 is ten slotte de nieuwe landelijke nota gezondheidsbeleid verschenen (VWS, 2011), waarin het aangrijpen van omgevingsveranderingen om gezondheidswinst te boeken en aandoeningen te voorkomen een belangrijke plaats inneemt. Preventie van overgewicht en obesitas onder jongeren en adolescenten blijft, net zoals dat in

de voorgaande jaren het geval was, een belangrijk speerpunt in de nieuwe nota. Ook in de lokale beleidsnota's is overgewicht vrijwel altijd een speerpunt (Inspectie voor de Gezondheidszorg, 2010).

Mede in het licht van deze recente ontwikkelingen ontstond de behoefte voor een vervolg op het onderzoek uit het schooljaar 2006-2007. Op die manier kan de huidige omgeving op scholen in het VO opnieuw in kaart worden gebracht, en ontstaat er een recent beeld over obesogeniteit van de schoolomgeving.

1.4 Onderzoeksvraag

Het is onduidelijk in hoeverre de bevindingen in bovengenoemd onderzoek (uit het schooljaar 2006-2007) voor de middelbare scholen in het VO nog steeds opgaan. De meeste scholen (59%) gaven destijds aan dat ze verwachtten meer aandacht te gaan schenken aan preventie van overgewicht in de komende schooljaren. De centrale onderzoeksvraag in de huidige studie luidt dan ook:

Hoe is het vandaag de dag gesteld met de obesogeniteit van de schoolomgeving en het gezondheidsbeleid dat middelbare scholen in het VO voeren ten aanzien van de preventie van overgewicht bij leerlingen?

Het beantwoorden van deze onderzoeksvraag gebeurt op basis van acht thema's, die elk een aparte paragraaf in het resultaatendeel van dit rapport beslaan (zie hoofdstuk 3):

1. de automaten;
2. de kantine;
3. beweegmogelijkheden op het schoolterrein;
4. de omgeving van het schoolterrein;
5. verkeersveiligheid rond het schoolterrein;
6. educatie;
7. projecten;
8. beleid.

Voor het schetsen van de actuele stand van zaken voor elk van deze thema's is gebruikgemaakt van een of meerdere relevante indicatoren. Bij het thema automaten wordt bijvoorbeeld niet alleen gekeken naar de aan- of afwezigheid van onder meer frisdrank- en snoepautomaten, maar ook naar het aanbod in de automaten en naar de mate waarin men als school(locatie) zelf invloed heeft op het aanbod in de automaten.

Om na te gaan of er ook sprake is van veranderingen ten opzichte van het schooljaar 2006-2007, zijn de bevindingen uit de studie die destijds werd uitgevoerd naast de huidige bevindingen gelegd. Het rapport vermeldt de opmerkelijke verschillen in de resultaten. Vervolgens worden deze verschillen in de discussie van het rapport besproken in het licht van (beleids)maatregelen die de afgelopen jaren genomen werden.

1.5 Leeswijzer

Het tweede hoofdstuk in dit rapport bevat een beknopte beschrijving van de methode die is gehanteerd om het onderzoek uit te voeren. Het derde hoofdstuk bevat een beschrijving van de resultaten van het huidige onderzoek, en het vierde en laatste hoofdstuk bevat tot slot de conclusies en aanbevelingen die eruit voortvloeien. De drie bijlagen bevatten de vragenlijst, de antwoordkaart,

en de tabellen en figuren met gegevens die afkomstig zijn van de schoollocaties die alleen de antwoordkaart invulden.

2 Methode

In dit hoofdstuk wordt de methode beschreven die is gehanteerd bij het uitvoeren van dit onderzoek. Achtereenvolgens wordt in de paragrafen ingegaan op de onderzoeksgroep, het onderzoeksontwerp en de dataverzameling, de respons en de non-respons.

2.1 Onderzoeksgroep

Het voortgezet onderwijs (VO) in Nederland bestaat uit vier opleidingen: praktijkonderwijs (pro), voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs (vmbo), hoger algemeen voortgezet onderwijs (havo) en voorbereidend wetenschappelijk onderwijs (vwo). In totaal zijn er in Nederland ongeveer 550 middelbare scholen – die een of meerdere vormen van voortgezet onderwijs aanbieden – verdeeld over ruim 1150 schoollocaties. Omdat het pro als opleiding erg verschilt van de andere drie opleidingen is voor dit onderzoek de keuze gemaakt om scholen die alleen pro aanbieden buiten beschouwing te laten².

2.2 Onderzoeksontwerp en dataverzameling

De dataverzameling voor deze studie is door middel van een vragenlijst gerealiseerd (zie Bijlage 1). Deze komt in grote mate overeen met de vragenlijst die in het schooljaar 2006-2007 werd gebruikt tijdens de eerste uitvoering van dit onderzoek. Op die manier wordt de vergelijkbaarheid van de onderzoeksdata uit beide studies gewaarborgd. Op onderdelen is in de huidige vragenlijst een aantal wijzigingen doorgevoerd, en is een beperkt aantal extra vragen toegevoegd. De vragenlijst omvat in totaal 102 vragen die betrekking hebben op de volgende onderwerpen:

- de schoolomgeving; de aanwezigheid van en het aanbod via automaten, de kantine, het schoolterrein;
- educatie op het gebied van voeding, beweging en overgewicht binnen het reguliere curriculum;
- aandacht voor voeding, beweging en overgewicht buiten het reguliere curriculum en deelname aan projecten;
- beleid met betrekking tot voeding, beweging en overgewicht.

De wijzigingen en toevoegingen die zijn doorgevoerd in de huidige vragenlijst zijn tot stand gekomen op basis van de ervaringen uit de eerste uitvoering van het onderzoek, en de input van een grote groep organisaties die vanuit hun werkzaamheden of verantwoordelijkheden betrokken zijn bij de preventie van overgewicht op of via scholen: het ministerie van Volksgezondheid Welzijn en Sport (VWS), de Inspectie voor de Gezondheidszorg (IGZ), de Inspectie van het Onderwijs (OWINS), het Voedingscentrum, het Convenant Gezond Gewicht, de World Health Organization (WHO), en het Centrum Gezond Leven (CGL).

2.3 Respons

Voor het onderzoek zijn alle 1145 schoollocaties in Nederland die voortgezet onderwijs aanbieden op 10 januari 2011 aangeschreven met het verzoek om mee te doen aan het onderzoek door een vragenlijst in te vullen. Op 11 maart 2011 zijn alle schoollocaties die naar aanleiding van de oproep in januari nog

² In tegenstelling tot de andere opleidingen brengen leerlingen in het pro substantieel minder tijd door in hun schoolgebouw en brengen ze die tijd door op hun opleiding- of stageplek.

geen vragenlijst hadden ingevuld (en teruggestuurd) opnieuw aangeschreven. Deze schoollocaties kregen nogmaals het verzoek om mee te doen aan het onderzoek. Ditmaal konden ze kiezen uit het invullen van de vragenlijst, of het invullen van een antwoordkaart (zie Bijlage 2) waarop ze onder meer konden aangeven om welke reden ze niet aan het onderzoek wilden meedoen. In april 2011 werd de dataverzameling afgesloten, en werden alle ingevulde vragenlijsten en antwoordkaarten gescand en verwerkt.

Deelname aan de studie leverde een aantal scholen een financiële beloning op voor de geleverde inspanning, net als in 2006-2007. Onder alle scholen die binnen drie weken na de uitnodiging in januari de vragenlijst ingevuld terugstuurden, maakten vijf scholen kans op een geldprijs van 500 euro. Onder alle scholen die binnen drie weken na de herinnering in maart de vragenlijst ingevuld terugstuurden, maakten vier scholen kans op een geldprijs van 400 euro, en onder alle scholen die binnen drie weken na deze herinnering de antwoordkaart ingevuld terugstuurden, maakten vier scholen kans op een geldprijs van 100 euro. De winnaars werden via de SPSS-procedure *random sample of cases* getrokken. Daarna werd met elk van hen contact opgenomen en werd vervolgens de financiële beloning overgemaakt.

2.3.1 *Respons op locatieniveau*

Van de 1145 locaties die voor deze studie zijn aangeschreven hebben er in totaal 492 (43%) gereageerd. Hiervan stuurden 375 locaties (76%) een ingevulde vragenlijst terug en 117 locaties (24%) de antwoordkaart. Van de 375 ingevulde vragenlijsten werden er 202 teruggestuurd naar aanleiding van de eerste uitnodiging in januari, en 173 naar aanleiding van de herinnering in maart (zie boven).

Tabel 1 Respons in de studie

	N	%
Aangeschreven locaties	1145	100
Totale respons	492	43
<i>Respons vragenlijst</i>	375	76
<i>Respons antwoordkaart</i>	117	24
Totale non-respons	653	57
Aangeschreven scholen	549	100
Totale respons	337	68
<i>Respons vragenlijst</i>	230	68
<i>Respons antwoordkaart</i>	107	32
Totale non-respons	212	32

2.3.2 *Respons op schoolniveau*

De 1145 locaties komen overeen met 549 scholen (sommige scholen hebben meerdere locaties). Van de 549 scholen die voor deze studie zijn aangeschreven, hebben er in totaal 337 (68%) gereageerd. Van deze scholen heeft dus minstens een van de locaties de vragenlijst dan wel de antwoordkaart ingevuld. Hiervan stuurden 230 scholen (68%) een ingevulde vragenlijst terug en 107 scholen (32%) de antwoordkaart.

2.3.3 *Non-respons*

Van de totale doelgroep van deze studie heeft 10% gereageerd door de antwoordkaart in te vullen, waarop ze onder meer konden aangeven wat voor hen de belangrijkste redenen waren om de vragenlijst niet in te vullen. Voor 50% van deze groep was die reden 'er zijn veel onderzoeken gericht op het voortgezet onderwijs, wij kunnen niet overal aan meedoen' en voor 29% was die reden 'het invullen van de vragenlijst kost te veel tijd'. Voor 4% van deze groep was een gebrek aan interesse in het onderwerp een reden om niet aan de studie mee te doen. Een reden om niet mee te doen aan de studie die door verschillende scholen zelf werd aangedragen, is dat overgewichtpreventie een taak is (geworden) waarin ze door het ministerie van Onderwijs en Cultuur niet worden ondersteund. Hierdoor zien deze scholen de noodzaak niet om aan dit onderzoek mee te doen:

- 'Taal en rekenen zegt de minister, de rest mag niet meer ...'
- 'De minister heeft onlangs aangegeven dat scholen zich met 'echte zaken' moeten bezighouden, gezonde voeding noemde zij expliciet als bijzaak. Met zo'n opvatting voel ik me vrij om niet mee te werken'.

2.3.4 *Onderzoeksgroep voor rapportage*

De respons van 375 schoollocaties via de vragenlijst vormt voor het huidige onderzoek het startpunt van de analyses en de rapportages. Uit de data van deze groep bleek bij nadere controle dat 5 schoollocaties geen voortgezet onderwijs aanboden. Deze zijn voor alle verdere berekeningen zoals die in het volgende hoofdstuk gepresenteerd worden dan ook buiten beschouwing gelaten. Hierdoor komt de totale groep schoollocaties die als uitgangspunt dient voor de analyses en de rapportages op 370. Voor iedere vraag is uitgegaan van de groep schoollocaties die de vraag daadwerkelijk heeft ingevuld of van de subselectie waarvoor de vraag relevant was (het percentage missende waarden is hierbij nooit hoger dan 5%, tenzij anders vermeld).

Aan het eind van de vragenlijst is gevraagd door hoeveel personen de vragenlijst is ingevuld. Hieruit blijkt dat in 39% van de gevallen de vragenlijst werd ingevuld door 1 persoon, dat dit in 55% van de gevallen door 2 tot 4 personen werd gedaan, en dat dit in 6% van de gevallen door meer dan 4 personen werd gedaan. Gevraagd naar de mening die de invuller(s) had(den) over de vragenlijst, blijkt dat een ruime meerderheid van 88% de vragen als (zeer) duidelijk en/of goed te beantwoorden evalueert.

Aan het eind van de vragenlijst is eveneens gevraagd of schoollocaties op de hoogte gehouden willen worden van de resultaten van het onderzoek. Ruim 70% van de locaties gaf aan dat te willen. Deze schoollocaties krijgen een digitaal exemplaar van het onderzoeksrapport toegestuurd.

Voor een deel van de schoollocaties (n=187) die in het schooljaar 2010-2011 meededen geldt dat ze dit ook in het schooljaar 2006-2007 hebben gedaan. Van deze scholen zijn dus twee metingen beschikbaar, waardoor longitudinale analyses op hun gegevens mogelijk zijn. Bij deze groep is met meer zekerheid vast te stellen dat verschillen tussen 2006-2007 en 2010-2011 daadwerkelijk zijn opgetreden. Daarom zijn deze analyses gebruikt om de bevindingen van de totale steekproef te valideren en te checken. Indien sprake is van duidelijke afwijkingen wordt dit gerapporteerd in de tekst of middels een voetnoot in dit rapport. De kernbevindingen en het abstract van het rapport worden bevestigd door de analyses op basis van de scholen die twee keer meededen.

2.4 Vergelijking antwoordkaart met vragenlijst

Een aantal vragen werd zowel op de antwoordkaart als op de vragenlijst gesteld. De resultaten die afkomstig zijn uit de vragenlijst staan vermeld in het resultaatendeel van het rapport. De resultaten die afkomstig zijn uit de antwoordkaart staan in Bijlage 3 vermeld.

3 Resultaten

Dit hoofdstuk bevat de resultaten van het onderzoek en beschrijft deze in acht verschillende paragrafen:

1. de automaten;
2. de kantine;
3. de beweegmogelijkheden op het schoolterrein;
4. de omgeving van het schoolterrein;
5. de verkeersveiligheid rond het schoolterrein;
6. de educatie;
7. de projecten;
8. het beleid.

Per paragraaf worden de cijfers gepresenteerd van het onderzoek dat in het schooljaar 2010-2011 is uitgevoerd, waarbij aan het begin van iedere paragraaf eerst de kernbevindingen gepresenteerd worden. Wanneer er sprake is van duidelijke en opvallende verschillen met de gegevens uit het schooljaar 2006-2007 wordt daar eveneens op ingegaan. Een uitgebreide rapportage van de gegevens van het onderzoek dat in het schooljaar 2006-2007 is uitgevoerd is terug te vinden in een eerder RIVM-rapport (Middelbeek et al., 2007).

3.1 Automaten

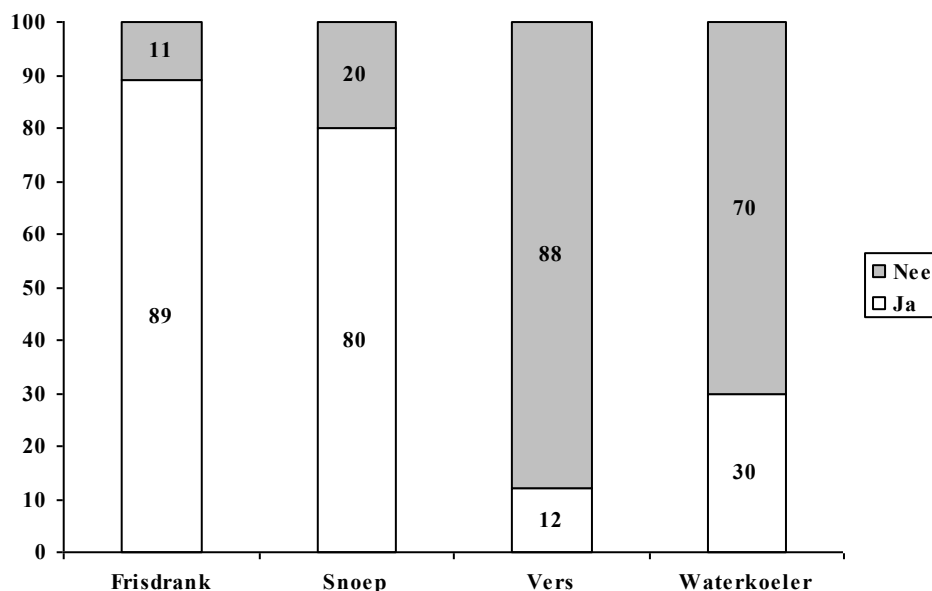
Dit deel van de resultaten gaat in op verschillende typen automaten die op schoollocaties voorkomen, het aanbod in de frisdrank- en snoepautomaten, en de maatregelen die schoollocaties (kunnen) nemen ten aanzien van het aanbod in de automaten.

3.1.1 Kernbevindingen

- Snoep- en frisdrankautomaten komen voor op de meeste schoollocaties. Versautomaten en waterkoelers komen minder vaak voor, hoewel waterkoelers in het huidige onderzoek drie keer vaker voorkomen dan in het onderzoek in het schooljaar 2006-2007.
- Ongeveer de helft van de schoollocaties geeft aan dat het aanbod in hun frisdrank- en snoepautomaten overwegend uit calorierijke dranken en ongezonde producten bestaat. In vergelijking met het schooljaar 2006-2007 lijkt de ingeschatte verhouding wat opgeschoven in de richting van gezond.
- In vergelijking met het schooljaar 2006-2007 biedt een hoger percentage van de locaties bronwater aan via de frisdrankautomaten (nu 73% tegenover 61% destijds). Ook steeg het aanbod van suikerhoudende melkproducten van 20 naar 35%. Er was geen duidelijke verandering zichtbaar in het aanbod van licht frisdranken.
- Zowel in de frisdrank- als in de snoepautomaten verwacht iets minder dan 30% van de locaties in de komende zes maanden een verschuiving in het aanbod, waarbij er respectievelijk meer caloriearme dranken en meer gezonde producten in zullen komen.

3.1.2 Het voorkomen van automaten

Automaten blijken veelvuldig voor te komen op de schoollocaties. In Figuur 1 is voor vier typen automaten weergegeven hoeveel procent van de schoollocaties aangeeft over een of meerdere van deze automaten te beschikken.

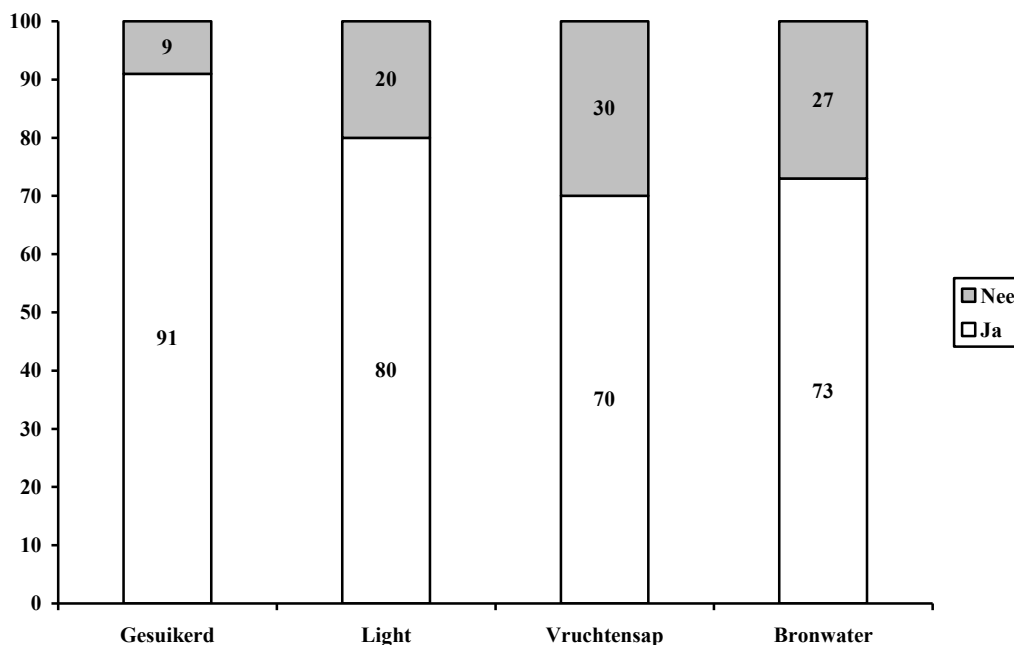
Figuur 1 Percentage schoollocaties dat genoemde automaten heeft

Uit Figuur 1 blijkt dat frisdrankautomaten op bijna negen van de tien schoollocaties voorkomen, en dat snoepautomaten op meer dan driekwart van de locaties (ook) aanwezig zijn. Over een of meerdere versautomaten blijkt 12% van de schoollocaties (ook) te beschikken en 30% geeft aan (ook) over een of meer waterkoelers te beschikken.

Voor wat betreft de frisdrank-, snoep- en versautomaten komen deze cijfers in grote mate overeen met de bevindingen in het schooljaar 2006-2007. Voor wat betreft de waterkoelers is er met een aanwezigheid op 30% van de schoollocaties echter sprake van een sterke toename ten opzichte van het schooljaar 2006-2007. Destijds gaf slechts 9% van de schoollocaties aan over een of meerdere waterkoelers te beschikken.

3.1.3 *Het aanbod in de frisdrankautomaten*

Via de frisdrankautomaten worden verschillende typen frisdranken aangeboden aan leerlingen. Figuur 2 geeft voor de vier typen frisdranken die het meest deel uit maken van het aanbod weer op hoeveel procent van de schoollocaties ze via de frisdrankautomaten worden aangeboden. Twee hiervan zijn calorierijke dranken (gesuikerde frisdranken en vruchtensappen of dranken met toegevoegde suikers), en twee zijn caloriearme dranken (licht frisdranken en bronwater).

Figuur 2 Het percentage schoollocaties dat de top 4 type frisdrank in frisdrankautomaten aanbiedt

Uit Figuur 2 blijkt dat gesuikerde frisdranken op 91% van de schoollocaties via de frisdrankautomaten worden aangeboden aan leerlingen. Light frisdranken maken op 80% van de schoollocaties (ook) deel uit van het frisdrankenassortiment in de automaten, en vruchtensappen met suikers en bronwater (ook) op respectievelijk 70 en 73% van de schoollocaties. Voor wat betreft andere calorierijke dranken gaf 54% van de locaties aan (ook) sportdranken, en 35% van de locaties (ook) melk- en yoghurt dranken met toegevoegde suikers aan te bieden. Voor wat betreft andere caloriearme dranken gaf 44% van de locaties aan (ook) vruchtensappen of dranken zonder toegevoegde suikers, en 18% van de locaties (ook) melk of karnemelk aan te bieden.

3.1.4 *Verhouding calorierijke en caloriearme producten in de frisdrankautomaten*

Aan de schoollocaties is gevraagd om zelf een inschatting te maken van de verhouding tussen de calorierijke³ en de caloriearme dranken in hun automaten. Hieruit blijkt dat 34% van de locaties het aanbod beschouwd als een evenwichtige balans tussen calorierijke en caloriearme dranken. Ruim 46% geeft aan het aanbod als overwegend tot alleen maar calorierijk te beschouwen, en een minderheid van 20% geeft aan het aanbod overwegend tot alleen maar caloriearm te beschouwen.

In vergelijking met de cijfers uit het schooljaar 2006-2007 komen de huidige bevindingen over het type frisdranken dat al dan niet wordt aangeboden in de automaten in grote mate overeen. Een opvallende toename in positieve zin is het percentage locaties dat aangeeft bronwater aan te bieden, wat nu op 73%

³ De termen calorierijk en caloriearm zijn in de huidige vragenlijst niet gedefinieerd, conform de vragenlijst uit het onderzoek in het schooljaar 2006-2007.

ligt en in 2006-2007 op 61%. In negatieve zin valt op dat het percentage locaties dat aangeeft melk- en yoghurtproducten met toegevoegde suikers aan te bieden is toegenomen van 20 naar 35%. Voor wat betreft de subjectieve inschatting van de verhouding tussen calorierijke en caloriearme dranken valt op dat deze in vergelijking met het schooljaar 2006-2007 over het algemeen als caloriearmer wordt ingeschat.

3.1.5 *Verhouding gezonde en ongezonde producten in de snoepautomaten*

Aan de schoollocaties is gevraagd om zelf een inschatting te maken van de verhouding tussen de gezonde en de minder gezonde producten in hun snoepautomaten. Meer dan de helft van de locaties (53%) geeft aan dat hun aanbod uit bijna alleen maar ongezonde producten bestaat (bijvoorbeeld candybars, snoep, zakjes chips). Bijna de helft (45%) van de schoollocaties geeft aan dat hun aanbod bestaat uit een goede afstemming tussen gezonde en ongezonde producten, en 2% van de schoollocaties geeft aan dat hun aanbod uit bijna alleen maar gezonde producten bestaat (bijvoorbeeld ontbijtkoek).

In vergelijking met de cijfers uit het schooljaar 2006-2007 lijkt het erop dat de ingeschatte verhouding tussen de gezonde en de minder gezonde producten in de snoepautomaten nu meer richting gezond gaat. Destijds gaf 64% van de locaties aan het aanbod eerder als ongezond te beschouwen, gaf 35% aan het te beschouwen als een goede afstemming tussen gezonde en ongezonde producten, en gaf 1% aan het te beschouwen als gezond.

3.1.6 *Maatregelen in het verleden en in de toekomst*

Van de schoollocaties geeft 49% aan dat ze in het recente verleden maatregelen hebben genomen die bijdragen aan hun streven naar een evenwichtig voeding- en drankenaanbod. Zo geeft 43% van de locaties aan gezonde producten te hebben toegevoegd aan het aanbod in de automaten, en geeft 25% van de locatie aan waterkoelers te hebben geplaatst. Een klein aantal van de schoollocaties (6%) geeft daarnaast aan een of meerdere frisdrankautomaten te hebben verwijderd, en een wat groter aantal van de schoollocaties (8%) geeft aan een of meerdere snoepautomaten te hebben verwijderd.

In vergelijking met de cijfers uit het schooljaar 2006-2007 ligt het percentage scholen dat in het recente verleden een of meerdere maatregelen heeft genomen om een evenwichtig voeding- en drankenaanbod te realiseren hoger. Destijds gaf 34% van de schoollocaties aan dit te hebben gedaan. Voor wat betreft de concrete maatregelen valt op dat destijds bijna geen van de schoollocaties aangaf een of meerdere waterkoelers te hebben geplaatst, terwijl dat nu op veel locaties wel het geval is.

Voor wat betreft maatregelen in de toekomst rapporteert 67% van de locaties over de mogelijkheid te beschikken om de inhoud van de frisdrankautomaten aan te passen. Voor de snoepautomaten geeft 66% van de locaties aan over deze mogelijkheid te beschikken. Ongeveer 23% van de schoollocaties geeft aan niet over die mogelijkheid te beschikken (de overige locaties geven aan het niet te weten), wat veelal het gevolg is van het feit dat men de inhoud van het aanbod in de frisdrankautomaten (20%) en de snoepautomaten (19%) contractueel heeft vastgelegd.

Voor wat betreft veranderingen in het frisdrankenaanbod in de komende zes maanden geeft 58% van de schoollocaties aan hierin geen wijzigingen te verwachten, geeft 29% aan te verwachten dat er meer caloriearme dranken in

het aanbod zullen komen en geven de overige locaties aan hier geen idee over te hebben. Voor wat betreft veranderingen in het snoepaanbod in de komende zes maanden geeft 56% van de schoollocaties aan hierin geen wijzigingen te verwachten, geeft 29% aan te verwachten dat er meer gezonde producten in het aanbod zullen komen, en geeft 2% aan dat er meer ongezonde producten in het aanbod zullen komen. De overige locaties geven aan hier geen idee over te hebben.

In vergelijking met de cijfers uit het schooljaar 2006-2007 valt op dat het percentage schoollocaties dat mogelijkheden ziet om het aanbod in frisdrank- en snoepautomaten te wijzigen nu hoger ligt dan de 60% die dat destijds rapporteerde.

3.1.7 Schooltype

Een aantal van de hierboven gepresenteerde bevindingen is eveneens berekend voor drie verschillende schooltypen die in het onderzoek onderscheiden worden. Hierbij moet vermeld worden dat deze bevindingen als indicatie moeten worden beschouwd aangezien ze niet gecorrigeerd zijn voor verschillende kenmerken van scholen (bijvoorbeeld schoolgrootte), en niet in een *multi-level design* zijn uitgevoerd. De aard en omvang van het huidige onderzoek liet dit niet toe, maar dergelijke verdiepende analyses kunnen mogelijk onderwerp zijn van vervolgonderzoek.

Uit de uitgevoerde berekeningen blijkt dat er met betrekking tot de aanwezigheid van frisdrank-, snoep- en versautomaten en waterkoelers nauwelijks sprake is van verschillen tussen vmbo-locaties, gemengde locaties, en havo/vwo-locaties.

Voor wat betreft de eigen inschatting over de aard van het aanbod in de frisdrank- en snoepautomaten lijken er wel verschillen te zijn. Zo geeft 54% van de vmbo-locaties aan dat hun aanbod in de frisdrankautomaten voornamelijk bestaat uit calorierijke dranken, tegenover 39% van de gemengde locaties en 45% van de havo/vwo locaties. Met betrekking tot het aanbod in de snoepautomaten geeft 58% van de vmbo-locaties aan dat dit bijna alleen maar ongezonde producten bevat, tegenover 49% van de gemengde locaties en 43% van de havo/vwo-locaties.

Voor wat betreft de mogelijkheden om het aanbod in de frisdrankautomaten aan te passen lijkt er geen sprake te zijn van verschillen tussen vmbo-locaties, gemengde locaties, en havo/vwo-locaties. Voor wat betreft de mogelijkheden om zelf het aanbod in de snoepautomaten aan te passen lijken er wel verschillen te zijn. Zo geeft 76% van de havo/vwo-locaties aan over die mogelijkheid te beschikken, tegenover 61% van de vmbo-locaties en 67% van de gemengde locaties.

3.2 De kantine

Dit deel van de resultaten gaat dieper in op de schoolkantine en het aanbod aan producten in de schoolkantine. Onder een kantine verstaan we in dit onderzoek – naast een ruimte waar je eten en drinken kunt kopen en opeten – ook een uitgiftebalie of counter.

3.2.1 *Kernbevindingen*

- Ruim 91% van de locaties beschikt over een schoolkantine;
- Saucijzen broodjes en (gevulde) koeken maken op meer dan 40% van de schoollocaties deel uit van het totale assortiment aan ongezonde producten in de kantine;
- Belegde broodjes en (karne)melk maken op meer dan de helft van de schoollocaties deel uit van het totale assortiment aan gezonde producten in de kantine;
- Het assortiment in de schoolkantine is gezonder geworden in vergelijking met het schooljaar 2006-2007, door een stijgend aanbod van fruit en broodjes, en dalend aanbod van chips. Een negatieve ontwikkeling was echter dat het aanbod van pizzapunten steeg van 20 naar 29%;
- 30% van de schoollocaties geeft aan de verhouding tussen gezonde en ongezonde producten in de kantine in te schatten als een goede balans tussen beide, en 40% als voornamelijk gezond;
- 28% van de schoollocaties met een schoolkantine geeft aan in de afgelopen vier jaar mee te hebben gedaan aan het programma De Gezonde Schoolkantine. In vergelijking met het schooljaar 2006-2007 (11%) is dat een toename.

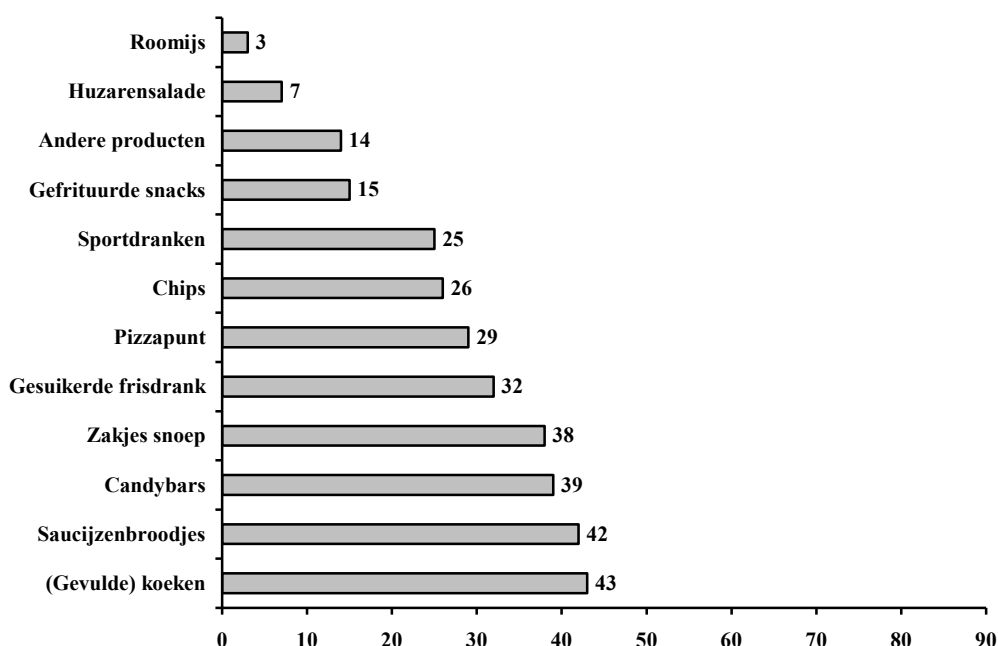
3.2.2 *Aanwezigheid van een schoolkantine*

Een kantine blijkt op 91% van de schoollocaties aanwezig te zijn. Voor de vervolganalyses in dit thema zijn de locaties die aangaven geen kantine te hebben buiten beschouwing gelaten.

3.2.3 *Aanbod van ongezonde producten in de schoolkantine*

Op basis van een lijst van 12 ongezonde producten konden schoollocaties aangeven welke producten ze wel en welke ze niet in het assortiment van hun kantine hebben. Gemiddeld blijken locaties met een schoolkantine 3 van deze ongezonde producten in het assortiment van hun kantine te hebben.

Uit Figuur 3 blijkt dat (gevulde) koeken en saucijzenbroodjes in de kantines van meer dan 40% van de locaties verkocht worden, en dat candybars, zakjes snoep en gesuikerde frisdranken in de kantines van meer dan 30% van de schoollocaties worden verkocht. Sportdranken, chips en pizzapunten worden in de kantines van ongeveer 20 tot 30% van de schoollocaties verkocht. Gefrituurde snacks worden in de kantines van 15% van de schoollocaties verkocht, en huzarenslaatjes en roomijs in de kantines van minder dan 10% van de schoollocaties.

Figuur 3 Percentage schoollocaties dat genoemde ongezonde producten aanbiedt in de kantine (n=335)

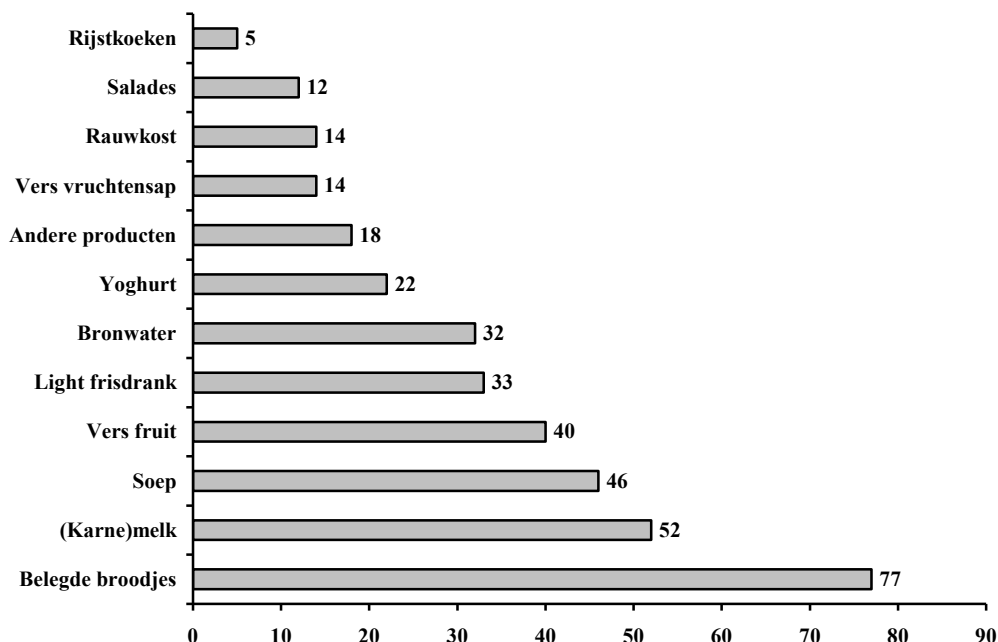
In vergelijking met het schooljaar 2006-2007 geldt voor de meeste ongezonde producten dat minder schoollocaties aangeven deze aan te bieden via de kantine. De sterkste afname is te zien voor gevulde koeken en zakjes snoep, die in vergelijking met 2006-2007 door 12% minder locaties gerapporteerd worden⁴. De sterkste toename is te zien voor pizzapunten die in vergelijking met 2006-2007 door 9% meer locaties gerapporteerd worden.

3.2.4 Aanbod van gezonde producten in de schoolkantine

Op basis van een lijst van 12 gezonde producten blijken locaties met een kantine gemiddeld 4 van deze producten in het assortiment te hebben. Aan deze schoollocaties is eveneens gevraagd om in deze lijst aan te geven welke producten ze wel en welke ze niet in het assortiment hebben.

Op 77% van de schoollocaties wordt in de kantine belegde broodjes verkocht. Karnemelk of melk wordt in de kantine van iets meer, en soep in de kantine van iets minder dan de helft van de schoollocaties verkocht. Vers fruit, light frisdrank, bronwater en yoghurt wordt in de kantine van ongeveer een tot twee op de vijf schoollocaties verkocht. Vers vruchtensap, rauwkost en salades wordt in de kantines van ongeveer 10 tot 15% van de schoollocaties verkocht, en rijstkoeken in de kantines van 5% van de schoollocaties.

⁴ De analyses op basis van de scholen die twee keer meededen bevestigen deze afname in aanbod van gevulde koeken en snoep niet eenduidig. Daarom wordt deze bevinding niet benadrukt in de kernboodschappen.

Figuur 4 Percentage schoollocaties dat genoemde gezonde producten aanbiedt in de kantine (n=335)

In vergelijking met de cijfers uit het schooljaar 2006-2007 geldt voor de meeste gezonde producten dat meer schoollocaties aangeven deze aan te bieden. De sterkste toename is te zien voor belegde broodjes en rauwkost, die in vergelijking met 2006-2007 door respectievelijk 12 en 6% meer locaties gerapporteerd worden. De sterkste afname is te zien voor soep en (karne)melk die in vergelijking met 2006-2007 door 6% minder locaties gerapporteerd worden.

3.2.5 *Verhouding gezonde en ongezonde producten in de kantine*

Aan alle schoollocaties die eerder aangaven over een kantine te beschikken is eveneens gevraagd om zelf een inschatting te maken van de verhouding tussen de gezonde en de ongezonde producten in hun assortiment. Bijna 40% van die locaties geeft aan dat hun assortiment voornamelijk bestaat uit gezonde producten, 30% geeft aan dat hun assortiment evenveel gezonde als ongezonde producten bevat, en de overige 30% geeft aan dat hun assortiment voornamelijk uit ongezonde producten bestaat.

3.2.6 *Maatregelen in het verleden en in de toekomst*

Bijna alle schoollocaties (97%) die eerder aangaven over een kantine te beschikken, geven aan dat ze in het recente verleden een of meerdere maatregelen hebben genomen om het consumeren van gezonde producten te bevorderen. Zo geeft 42% van deze locaties aan het kantineassortiment te hebben uitgebreid met gezonde producten, en geeft 32% van deze locaties aan dat gezonde producten goedkoper worden aangeboden. Ook voor het ontmoedigen van ongezonde producten hebben de meeste schoollocaties (97%) in de afgelopen tijd een of meerdere maatregelen genomen. Zo geeft 85% van deze locaties aan dat de regel geldt dat leerlingen in de klas niet mogen eten, geeft 61% aan dat bepaalde, minder gezonde producten tegenwoordig niet meer

in hun kantine worden aangeboden, en geldt op 44% van deze locaties de regel dat leerlingen tijdens de pauzes het schoolterrein niet mogen verlaten.

Van alle 339 schoollocaties die aangaven over een kantine te beschikken, geven er 96 aan in de afgelopen vier jaar mee te hebben gedaan aan het project De Gezonde Schoolkantine (28%). Hiervan zijn 41 vmbo-locaties, 40 gemengde locaties en 15 havo/vwo-locaties. In vergelijking met het schooljaar 2006-2007, toen 11% van de locaties aangaf aan het project te hebben meegedaan, is sprake van een toename. Voor wat betreft het gemiddelde aantal ongezonde producten in het kantineassortiment blijkt dit voor de scholen die wel hebben meegedaan aan het programma lager te liggen dan voor scholen die niet hebben meegedaan (3,0 versus 3,2). Voor wat betreft het gemiddelde aantal gezonde producten blijkt dit voor scholen die wel hebben meegedaan hoger te liggen dan voor scholen die niet hebben meegedaan (4,2 versus 3,4). In 2012 zal het RIVM verdiepend onderzoek uitvoeren rond de gerapporteerde impact van deelname aan (landelijke) projecten.

3.2.7 *Beheer van de schoolkantine en invloed op het kantineaanbod*

Voor wat betreft het beheer van de schoolkantine geeft 59% van de schoollocaties aan dit zelf (intern) in handen te hebben, en geeft 39% van de locaties aan dat dit in handen van een cateraar (extern) is. Ongeacht of het beheer van de schoolkantine intern dan wel extern is belegd, geeft 87% van de schoollocaties aan dat de schooldirectie invloed heeft op het aanbod in de schoolkantine. De leerlingen(raden) hebben op 56% van de schoollocaties invloed op het kantineaanbod. De kantinebeheerder, de ouders/ouderraden, de cateraar en de docenten hebben dat op respectievelijk 48, 39, 32 en 21% van de schoollocaties.

3.2.8 *Schooltype en kantine*

De aanwezigheid van een schoolkantine lijkt per schooltype nauwelijks van elkaar te verschillen. Voor alle drie de schooltypes geldt dat ongeveer 90% van de locaties aangeeft over een schoolkantine te beschikken.

3.3 **Beweegmogelijkheden op het schoolterrein**

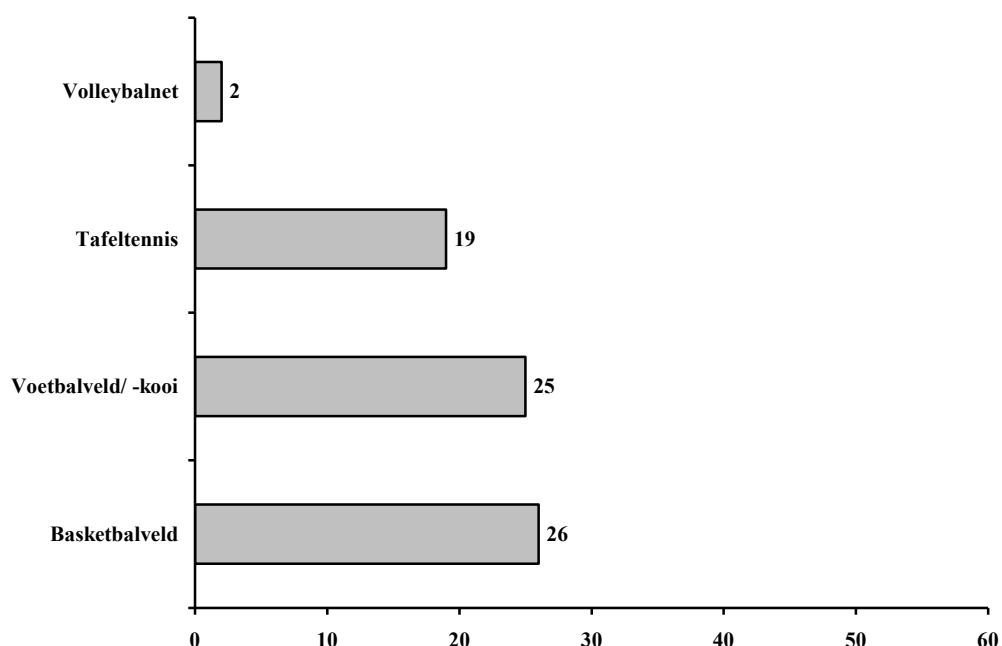
Deze paragraaf belicht de resultaten die betrekking hebben op de beweegmogelijkheden die op het terrein van de schoollocaties worden geboden.

3.3.1 *Kernbevindingen*

- Op ongeveer zeven van de tien schoollocaties is er voldoende ruimte op het eigen terrein om te wandelen.
- Bijna de helft van de schoollocaties geeft aan een of meer sportvoorzieningen voor de leerlingen aan te bieden op het schoolterrein, wat met name blijkt uit het percentage locaties dat een voetbalveld of -kooi heeft. Ten opzichte van het schooljaar 2006-2007 is dit gestegen van 18 naar 25%.
- Net zoals in het schooljaar 2006-2007 lijkt het aantal sport- en beweegmogelijkheden op vmbo-locaties wat lager te zijn dan op gemengde en op havo/vwo-locaties, hoewel er sprake lijkt te zijn van een inhaalslag.

3.3.2 *Sportvoorzieningen en wandelen op het schoolterrein*

Op 50% van de schoollocaties zijn een of meerdere sportvoorzieningen aanwezig voor de leerlingen. In Figuur 5 is voor elk van de genoemde voorzieningen weergegeven op hoeveel procent van de schoollocaties ze voorkomen.

Figuur 5 Percentage schoollocaties met genoemde sportvoorzieningen op het schoolterrein (n=364)

Een basketbalveld blijkt op 26% van de locaties voor te komen op het schoolterrein, een voetbalveld of voetbalkooi op 25%, en een mogelijkheid om aan tafeltennis te doen op 19% van de schoollocaties. Op 2% van de schoollocaties is op het schoolterrein ook een volleybalnet aanwezig. Naast bovengenoemde voorzieningen die leerlingen op het schoolterrein kunnen gebruiken om te bewegen, geeft 73% van de schoollocaties aan dat hun terrein van een dergelijke grootte is dat leerlingen er tijdens de pauzes en tussenuren op kunnen wandelen.

In vergelijking met het schooljaar 2006-2007 valt op dat er voor alle genoemde sportvoorzieningen sprake is van een toename. Met name het percentage schoollocaties dat zegt een voetbalveld of -kooi aan te bieden is toegenomen, van 18% destijds naar 25% nu.

3.3.3 Schooltype en beweegmogelijkheden

Wanneer we de aanwezigheid van een of meerdere sportvoorzieningen bekijken in de context van schooltype dan levert dat het volgende beeld op. Op 48% van de vmbo-locaties (was 38), op 51% van de gemengde locaties (was 45) en op 52% van de havo/vwo-locaties (was 49) zijn een of meerdere sportvoorzieningen aanwezig. Kijkend naar de mogelijkheid om op het schoolterrein te wandelen, dan blijkt dit op 69% van de vmbo-locaties, op 77% van de gemengde locaties en op 71% van de havo/vwo locaties mogelijk te zijn.

3.3.4 De omgeving van de school

Deze paragraaf gaat in op de aan- of afwezigheid van voorzieningen zoals een supermarkt of een voetbalveld buiten het terrein van de schoollocaties.

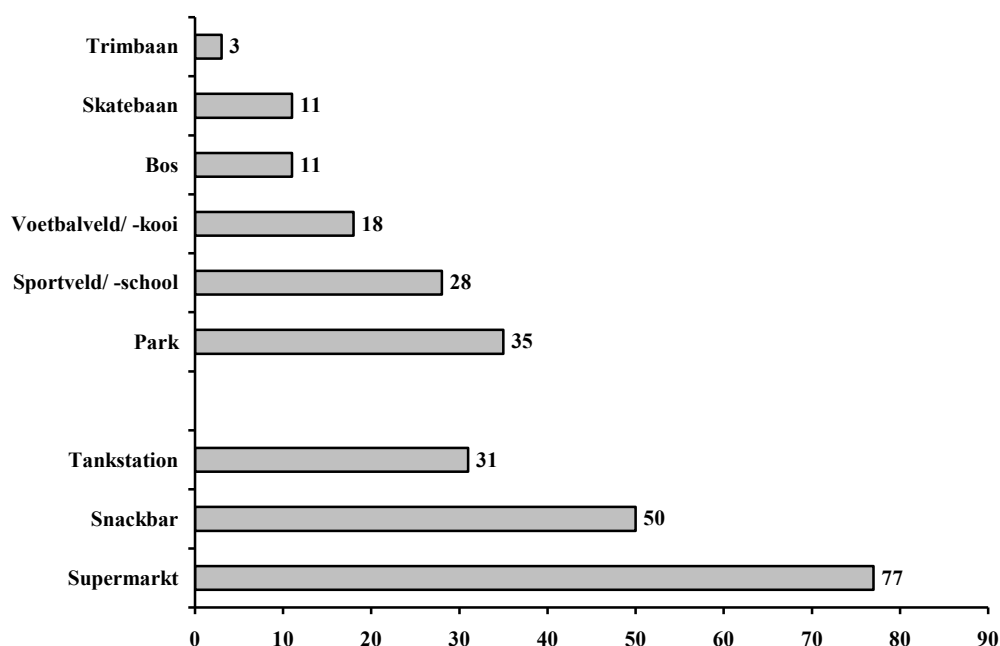
3.3.5 Kernbevindingen

- Zowel voor voorzieningen waar voedsel en drank gekocht kunnen worden als voor beweegvoorzieningen geldt dat er ten opzichte van het schooljaar 2006-2007 sprake is van een toename.
- Op 64% van de locaties mogen leerlingen uit de onderbouw het schoolterrein niet verlaten tijdens tussenuren en pauzes. Voor leerlingen uit de bovenbouw geldt dit op 30% van de schoollocaties.

3.3.6 Voorzieningen in de buurt

Aan de locaties is gevraagd om aan te geven welke voorzieningen er in een straal van 1 kilometer rondom het schoolterrein te vinden zijn. Hierbij kon een onderscheid worden gemaakt tussen voorzieningen die bewegen mogelijk maken (bijvoorbeeld een voetbalveld of een sportschool) en voorzieningen waar voedsel en dranken gekocht kunnen worden (bijvoorbeeld een supermarkt of een tankstation). Een kleine minderheid van 8% van de schoollocaties geeft aan dat er binnen een straal van 1 kilometer geen enkele van deze voorzieningen te vinden zijn. Figuur 6 geeft aan bij hoeveel procent van de schoollocaties de genoemde voorzieningen binnen een straal van 1 kilometer voorkomen.

Uit Figuur 6 blijkt dat een of meerdere voorzieningen waar voedsel en/of dranken gekocht kunnen worden voorkomen in de buurt van de meeste schoollocaties. Ruim 77% geeft aan dat er een supermarkt te vinden is binnen een straal van 1 kilometer, en 50 en 31% van de locaties geeft aan dat binnen deze straal respectievelijk (ook) een snackbar of een tankstation te vinden zijn. In vergelijking met de cijfers uit het schooljaar 2006-2007 (supermarkt 60%, snackbar 46% en tankstation 28%) valt op dat er voor alle drie deze voorzieningen sprake lijkt van een toename.

Figuur 6 Percentage schoollocaties met genoemde voorzieningen binnen een straal van 1 kilometer rondom het schoolterrein (n=366)

Ook beweegvoorzieningen zijn in de buurt van veel schoollocaties terug te vinden. Zo geeft 35% van de locaties aan dat er binnen een straal van 1 kilometer rondom het schoolterrein een park ligt, en rapporteert 28 en 18% van de locaties binnen deze straal respectievelijk een sportveld (of sportschool) en een voetbalveld (of -kooi). Een bos is in de buurt van 11% van de schoollocaties te vinden, een skatebaan in de buurt van 11% van de locaties en een trimbaan in de buurt van 3% van de schoollocaties.

Voor de beweegvoorzieningen is sprake van een (lichte) toename ten opzichte van de cijfers uit het schooljaar 2006-2007. In vergelijking met de cijfers uit het schooljaar 2006-2007 valt overigens wel op dat het aantal scholen dat destijds aangaf dat er binnen een straal van 1 kilometer geen voorzieningen waren met 13% bijna twee keer hoger lag dan nu het geval is.

3.3.7 *Schoolbeleid rondom het verlaten van het schoolterrein*

Schoollocaties voeren in de boven- en in de onderbouw vaak een verschillend beleid ten aanzien van het verlaten van het schoolterrein tijdens pauzes en tussenuren. Voor de onderbouw gaf 64% van de schoollocaties aan dat deze leerlingen tijdens pauzes en tussenuren het schoolterrein niet mogen verlaten. Voor de bovenbouw ligt dit percentage een stuk lager, namelijk op 30%. Voor de schoollocaties waar leerlingen het schoolterrein niet mogen verlaten geldt dat ze tijdens de schooluren in principe geen gebruik kunnen maken van de voorzieningen in de buurt.

3.4 **Vervoer naar school en verkeersveiligheid**

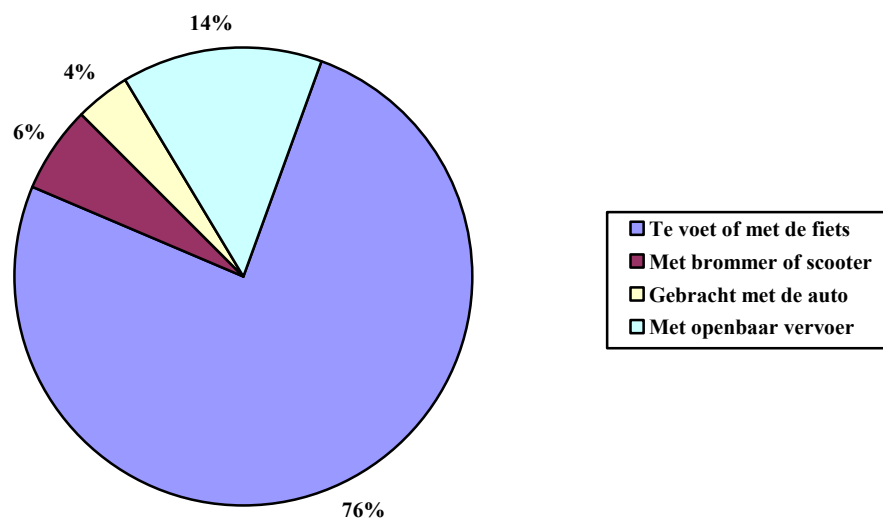
Deze paragraaf gaat in op de manier waarop leerlingen naar school komen, en de verkeersveiligheid rond het terrein van de schoollocaties.

3.4.1 *Kernbevindingen*

- Een overgrote meerderheid van de leerlingen (76%) komt te voet of met de fiets naar school.
- De verkeersveiligheid wordt door 92% van de schoollocaties gemiddeld tot zeer veilig ingeschat.
- In vergelijking met het schooljaar 2006-2007 valt op dat het percentage schoollocaties dat de capaciteit van de fietsenstalling als toereikend beoordeelt, is toegenomen van 85 naar 91%.

3.4.2 *Vervoer naar school*

Schoollocaties konden aangeven op welke manier hun leerlingen naar school komen. Uit het taartdiagram van Figuur 7 blijkt dat gemiddeld 75% van de leerlingen te voet of met de fiets naar school komt, en 14% met het openbaar vervoer. Daarnaast komt 6% van de leerlingen met de brommer of scooter, en wordt 4% gebracht met de auto. Figuur 7 geeft bovengenoemde bevindingen grafisch weer.

Figuur 7 Percentage leerlingen dat op genoemde manier naar de schoollocatie komt (n=355)

Uit Figuur 7 blijkt dat veruit de meeste leerlingen met de fiets of te voet naar de schoollocatie komen. Voor wat betreft het fietsen naar de schoollocatie toe komen, geldt dat het wenselijk is dat de fietsenstalling voldoende capaciteit heeft. Dit bleek op 91% van de schoollocaties het geval te zijn, wat hoger is dan de 85% die dat in het schooljaar 2006-2007 aangaf.

3.4.3 Verkeersveiligheid

Ook de verkeersveiligheid rondom de schoollocatie is nagevraagd. Hierover geeft 43% van de schoollocaties aan deze als gemiddeld te beoordelen, en 49% van de schoollocaties als veilig tot zeer veilig. De overige 8% van de schoollocaties beoordeelt de verkeersveiligheid rondom de schoollocatie als onveilig.

In vergelijking met de cijfers uit het schooljaar 2006-2007 lijken de schoollocaties de verkeersveiligheid nu enigszins veiliger in te schatten. Destijds vond 11% van de locaties dat de verkeersveiligheid te wensen overliet.

3.5 Educatie

In deze paragraaf wordt ingegaan op de aandacht die binnen het reguliere curriculum wordt gegeven aan de onderwerpen voeding, beweging en overgewicht. Ook wordt ingegaan op het aantal uren lichamelijke opvoeding die leerlingen op de schoollocaties krijgen.

3.5.1 Kernbevindingen

- Gezonde voeding wordt door 89% van de schoollocaties als belangrijk gezondheidsthema binnen het reguliere curriculum benoemd, gevolgd door seksualiteit en relaties (87%), alcoholgebruik (87%), rookpreventie (86%) en druggebruik (84%).
- 40% van de locaties rapporteert meer aandacht voor voeding binnen de lessen biologie in de tweede klas in de afgelopen jaren; 26% rapporteert dit

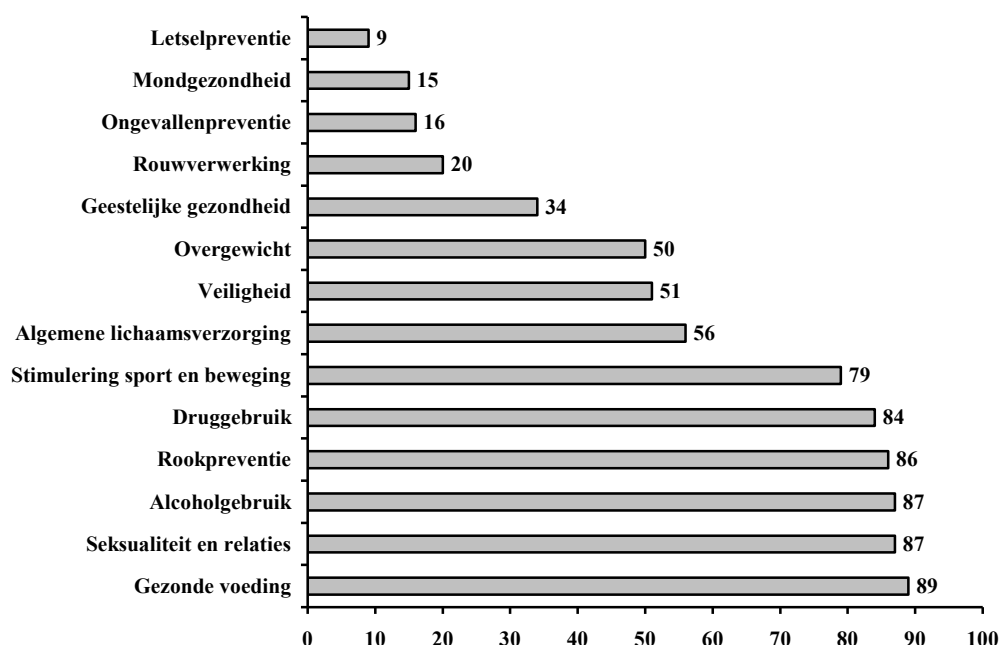
voor beweging en 32% voor overgewicht. De percentages zijn vergelijkbaar voor het vak verzorging.

- Er wordt dus meer aandacht besteed aan overgewicht, voeding en beweging in het reguliere curriculum dan in het schooljaar 2006-2007; een zeer klein percentage geeft aan dat er in de afgelopen 4 jaar minder aandacht is besteed en bij de meeste locaties was sprake van evenveel aandacht.
- Met name de vmbo-locaties rapporteren meer aandacht voor overgewicht in de afgelopen jaren binnen de lessen biologie (35% versus 22% van de vwo-locaties) en binnen de lessen verzorging (41% versus 17% van de vwo-locaties) van een typische tweede klas.

3.5.2 Onderwerpen binnen het curriculum

Aan de schoollocaties is gevraagd om aan te geven welke onderwerpen binnen hun reguliere lesprogramma prioriteit krijgen. Figuur 8 geeft voor de genoemde thema's weer op hoeveel procent van de schoollocaties dat het geval is.

Uit Figuur 8 blijkt dat een aantal van de genoemde onderwerpen op ongeveer 80% of meer van de locaties onderdeel zijn van het reguliere lesprogramma. Het gaat dan in het bijzonder om gezonde voeding (87%), seksualiteit en relaties (87%), alcoholgebruik (87%), rookpreventie (86%), druggebruik (84%), en stimulering van sport en bewegen (79%). Overgewicht, een belangrijk onderwerp van het huidige onderzoek is op de helft van de schoollocaties onderdeel van het reguliere lesprogramma. Gemiddeld heeft een schoollocatie binnen haar reguliere onderwijsprogramma prioritaire aandacht voor 7,6 van de genoemde onderwerpen ($SD = 2,7$).

Figuur 8 Percentage schoollocaties dat prioriteit geeft aan de genoemde onderwerpen binnen hun reguliere lesprogramma (n=369)

In vergelijking met het schooljaar 2006-2007 valt op dat het percentage schoollocaties dat aandacht geeft aan het onderwerp gezonde voeding, het

simuleren van sport en bewegen en/of overgewicht wat is toegenomen. Destijds gaf respectievelijk 87, 71 en 44% van de schoollocaties aan hier aandacht voor te hebben in het reguliere curriculum.

3.5.3 *Aandacht binnen de lessen biologie en verzorging*

Voor de lessen biologie en verzorging is bij de schoollocaties nagevraagd hoeveel aandacht er binnen de lessen besteed wordt aan de onderwerpen overgewicht, gezonde voeding en beweging. Ook is voor beide type lessen nagevraagd of er in de afgelopen jaren een verschuiving (meer, even veel, minder) heeft plaatsgevonden in de aandacht voor deze onderwerpen. Om de vragen te beantwoorden is gevraagd om een typische tweede klas uit het vmbo, havo of vwo in gedachte te nemen. In totaal hebben 353 locaties dit gedaan (223 een vmbo-klas, 90 een havo-klas en 40 een vwo-klas). Deze groep vormt het startpunt voor de vervolganalyses in paragraaf 3.6.4 tot en met paragraaf 3.6.11 binnen dit thema. De resultaten worden eerst algemeen gepresenteerd voor de leerlingen uit een typische tweede klas en vervolgens uitgesplitst naar deze drie niveaus.

3.5.4 *Lessen biologie*

Gemiddeld krijgen de leerlingen uit een typische tweede klas op de schoollocaties 2 uur biologie per week ($SD = 0,81$). Wanneer we dit uitsplitsen over de drie niveaus dan krijgen de leerlingen uit een tweede klas van het vmbo gemiddeld 2,1 uur biologie per week ($SD=0,8$), leerlingen uit een tweede klas havo gemiddeld 1,9 uur per week ($SD=0,7$), en leerlingen uit een tweede klas vwo gemiddeld 1,8 uur ($SD=0,6$). Het meest gebruikte lespakket voor de lessen biologie is 'Biologie voor jou'.

3.5.5 *Aandacht voor voeding binnen de lessen biologie*

Gevraagd naar een eventuele verschuiving van de aandacht voor het onderwerp voeding binnen de lessen biologie in de afgelopen vier jaar⁵ geeft een meerderheid van 57% van de schoollocaties aan dat hier nog steeds evenveel aandacht voor is, geeft ruim 40% aan dat er meer aandacht is voor dit onderwerp en geeft een minderheid van 3% van de schoollocaties aan dat er minder aandacht is voor dit onderwerp. Tabel 2 geeft bovengenoemde bevindingen samengevat weer, en laat bovendien zien wat de bevindingen zijn na uitsplitsing over de drie niveaus.

Tabel 2 Percentage schoollocaties dat genoemde verschuivingen rapporteert ten aanzien van aandacht voor het onderwerp voeding tijdens lessen biologie (n=348)

	Meer aandacht		Minder aandacht		Evenveel aandacht	
	n	%	n	%	n	%
Algemeen	140	40	9	3	199	57
Per niveau						
vmbo	92	42	5	2	123	56
havo	33	37	2	2	54	61
vwo	15	39	2	5	22	56

⁵ Dit was ten tijde van de dataverzameling de tijdspanne sinds het onderzoek in het schooljaar 2006-2007.

Een ruime meerderheid van 96% van de locaties die een tweede klas in gedachten nam, geeft aan dat de leerlingen tijdens de lessen biologie gewezen worden op de negatieve gevolgen van ongezonde voeding.

3.5.6 *Aandacht voor beweging binnen de lessen biologie*

Gevraagd naar een eventuele verschuiving van de aandacht voor het onderwerp beweging binnen de lessen biologie in de afgelopen vier jaar geeft een meerderheid van 73% van de schoollocaties aan dat hier nog steeds evenveel aandacht voor is, geeft 26% aan dat er meer aandacht is voor dit onderwerp en geeft een minderheid van 1% van de schoollocaties aan dat er minder aandacht is voor dit onderwerp. Tabel 3 geeft bovengenoemde bevindingen samengevat weer, en laat bovendien zien wat de bevindingen zijn na uitsplitsing over de drie niveaus.

Tabel 3 Percentage schoollocaties dat genoemde verschuivingen rapporteert ten aanzien van aandacht voor het onderwerp beweging tijdens lessen biologie (n=349)

	Meer aandacht		Minder aandacht		Evenveel aandacht	
	n	%	n	%	n	%
Algemeen	90	26	5	1	254	73
Per niveau						
vmbo	62	28	2	1	157	71
havo	24	27	3	3	62	70
vwo	4	10	0	0	35	90

Een ruime meerderheid van 94% van de locaties die een tweede klas in gedachten nam, geeft aan dat de leerlingen tijdens de lessen biologie gewezen worden op de negatieve gevolgen van onvoldoende bewegen.

3.5.7 *Aandacht voor overgewicht binnen de lessen biologie*

Gevraagd naar een eventuele verschuiving van de aandacht voor het onderwerp overgewicht binnen de lessen biologie in de afgelopen vier jaar geeft een meerderheid van 67% van de schoollocaties aan dat hier nog steeds evenveel aandacht voor is, geeft ruim 32% aan dat er meer aandacht is voor dit onderwerp en geeft een minderheid van 1% van de schoollocaties aan dat er minder aandacht is voor dit onderwerp. Tabel 4 geeft bovengenoemde bevindingen samengevat weer, en laat bovendien zien wat de bevindingen zijn na uitsplitsing over de drie niveaus.

Tabel 4 Percentage schoollocaties dat genoemde verschuivingen rapporteert ten aanzien van aandacht voor het onderwerp overgewicht tijdens lessen biologie (n=345)

	Meer aandacht		Minder aandacht		Evenveel aandacht	
	n	%	n	%	n	%
Algemeen	111	32	4	1	230	67
Per niveau						
vmbo	78	35	1	1	141	64
havo	25	28	3	3	60	68
vwo	8	22	0	0	29	78

Een meerderheid van 91% van de locaties die een tweede klas in gedachten nam, geeft aan dat de leerlingen tijdens de lessen biologie gewezen worden op de gevolgen van overgewicht.

3.5.8 *Lessen verzorging*

Gemiddeld krijgen de leerlingen uit een tweede klas op de schoollocaties 1,2 uur verzorging per week (SD = 1,2). Wanneer we dit uitsplitsen over de drie niveaus dan krijgen de leerlingen uit een tweede klas van het vmbo gemiddeld 1,5 uur verzorging per week (SD=1,3), leerlingen uit een tweede klas havo gemiddeld 0,9 uur per week (SD=0,9), en leerlingen uit een tweede klas vwo gemiddeld 0,4 uur (SD=0,7). Het meest gebruikte lespakket voor de lessen verzorging is 'Verzorging voor jou'.

3.5.9 *Aandacht voor voeding binnen de lessen verzorging*

Gevraagd naar een eventuele verschuiving van de aandacht voor het onderwerp voeding binnen de lessen verzorging in de afgelopen vier jaar geeft een meerderheid van 61% van de schoollocaties aan dat hier nog steeds evenveel aandacht voor is, geeft ruim 37% aan dat er meer aandacht is voor dit onderwerp en geeft een minderheid van 2% van de schoollocaties aan dat er minder aandacht is voor dit onderwerp. Tabel 5 geeft bovengenoemde bevindingen samengevat weer, en laat bovendien zien wat de bevindingen zijn na uitsplitsing over de drie niveaus.

Tabel 5 Percentage schoollocaties dat genoemde verschuivingen rapporteert ten aanzien van aandacht voor het onderwerp voeding tijdens lessen verzorging (n=317)

	Meer aandacht		Minder aandacht		Evenveel aandacht	
	n	%	n	%	n	%
Algemeen	116	37	8	2	193	61
Per niveau						
vmbo	87	41	3	1	120	57
havo	24	31	3	4	50	65
vwo	5	17	2	7	23	76

Een meerderheid van 83% van de schoollocaties die een tweede klas in gedachten nam, geeft aan dat de leerlingen tijdens de lessen verzorging gewezen worden op de negatieve gevolgen van ongezonde voeding.

3.5.10 *Aandacht voor beweging binnen de lessen verzorging*

Gevraagd naar een eventuele verschuiving van de aandacht voor het onderwerp beweging binnen de lessen verzorging in de afgelopen vier jaar geeft een meerderheid van 74% van de schoollocaties aan dat hier nog steeds evenveel aandacht voor is, geeft 23% aan dat er meer aandacht is voor dit onderwerp en geeft een minderheid van 3% van de schoollocaties aan dat er minder aandacht is voor dit onderwerp. Tabel 6 geeft bovengenoemde bevindingen samengevat weer, en laat bovendien zien wat de bevindingen zijn na uitsplitsing over de drie niveaus.

Tabel 6 Percentage schoollocaties dat genoemde verschuivingen rapporteert ten aanzien van aandacht voor het onderwerp beweging tijdens lessen verzorging (n=297)

	Meer aandacht		Minder aandacht		Evenveel aandacht	
	n	%	n	%	n	%
Algemeen	70	23	8	3	219	74
Per niveau						
vmbo	58	29	5	3	136	68
havo	11	16	1	1	59	83
vwo	1	4	2	7	24	89

Een meerderheid van 76% van de schoollocaties die een tweede klas in gedachten nam, geeft aan dat de leerlingen tijdens de lessen verzorging gewezen worden op de negatieve gevolgen van onvoldoende bewegen.

3.5.11 *Aandacht voor overgewicht binnen de lessen verzorging*

Gevraagd naar een eventuele verschuiving van de aandacht voor het onderwerp overgewicht binnen de lessen verzorging in de afgelopen vier jaar geeft een meerderheid van 72% van de schoollocaties aan dat hier nog steeds evenveel aandacht voor is, geeft 27% aan dat er meer aandacht is voor dit onderwerp en geeft een minderheid van 1% van de schoollocaties aan dat er minder aandacht is voor dit onderwerp. Tabel 7 geeft bovengenoemde bevindingen samengevat weer, en laat bovendien zien wat de bevindingen zijn na uitsplitsing over de drie niveaus.

Tabel 7 Percentage schoollocaties dat genoemde verschuivingen rapporteert ten aanzien van aandacht voor het onderwerp overgewicht tijdens lessen verzorging (n=291)

	Meer aandacht		Minder aandacht		Evenveel aandacht	
	n	%	n	%	n	%
Algemeen	79	27	4	1	208	72
Per niveau						
vmbo	62	32	0	0	132	68
havo	15	22	1	2	51	76
vwo	2	7	3	11	22	82

Een meerderheid van 74% van de schoollocaties die een tweede klas in gedachten nam, geeft aan dat de leerlingen tijdens de lessen verzorging gewezen worden op de gevolgen van overgewicht.

3.5.12 *Lichamelijke opvoeding*

Aan de schoollocaties is gevraagd hoeveel uren lichamelijke opvoeding de leerlingen gemiddeld krijgen per week. Sinds enkele jaren kunnen scholen zogenoemde sportaccentklassen inrichten, waarbij leerlingen extra uren lichamelijke opvoeding krijgen in vergelijking met andere klassen. Tabel 8 geeft het gemiddelde aantal uren lichamelijke opvoeding weer dat leerlingen op de schoollocaties krijgen. Hierbij is een onderscheid gemaakt tussen de leerlingen uit sportaccentklassen en leerlingen uit andere klassen, en is (voor zover dat op basis van de ingevulde gegevens mogelijk was) een uitsplitsing gemaakt naar de

drie niveaus die in bovenstaande paragrafen ook gehanteerd werden bij het beantwoorden van de vragen rondom educatie.

Uit Tabel 8 blijkt dat leerlingen uit sportaccentklassen gemiddeld meer uren lichamelijke opvoeding krijgen per week dan leerlingen uit reguliere klassen. Ook is te zien dat leerlingen uit het vwo, ongeacht of ze in een sportaccentklas zitten en ongeacht of ze in de boven- dan wel de onderbouw zitten, gemiddeld minder uren lichamelijke opvoeding krijgen dan leerlingen in het vmbo. Hierbij moet wel worden opgemerkt dat het om kleine verschillen gaat.

Tabel 8 Gemiddeld aantal uren lichamelijke opvoeding in boven- en onderbouw

	Onderbouw			Bovenbouw		
	n	Gem.	SD	n	Gem.	SD
Sportaccentklassen						
vmbo	62	4,5	1,7	58	4,8	3,0
havo	42	4,4	1,6	45	3,3	1,4
vwo	36	4,3	1,6	36	3,1	1,3
Reguliere klassen						
vmbo	259	3,4	3,5	224	2,6	3,0
havo	157	3,2	3,5	125	2,0	0,4
vwo	149	3,0	3,1	123	2,1	1,3

De capaciteit van de sportzalen en sportvelden op het terrein van de schoollocaties blijkt voor 74% van de locaties te voldoen aan hun behoeften. Een groot percentage van de schoollocaties, 80% om precies te zijn, geeft aan dat de sportzalen en sportvelden meer dan 75% van de schooltijd in gebruik zijn.

3.6 Projecten

Deze paragraaf gaat in op de aandacht die schoollocaties hebben voor de onderwerpen voeding, beweging en overgewicht buiten hun reguliere curriculum. Daarnaast worden de resultaten beschreven die betrekking hebben op de deelname aan landelijke, regionale en lokale projecten op deze drie onderwerpen.

3.6.1 Kernbevindingen

- 28% van de schoollocaties voerden in de afgelopen vier jaar buiten het reguliere curriculum geen projecten uit rondom voeding, beweging en/of overgewicht.
- De locaties die dat wel deden gaven voornamelijk aandacht aan de onderwerpen voeding (61%) en beweging (68%), en wat minder aan het onderwerp overgewicht (43%).
- Ongeveer de helft van de schoollocaties (51%) nam zelf het initiatief voor de projecten die buiten het reguliere curriculum werden uitgevoerd.
- De GGD is de partij die het vaakst (bijna 80%) door de schoollocaties genoemd wordt als externe (mede-)initiatiefnemer voor het opzetten en uitvoeren van projecten op het gebied van voeding en overgewicht.
- De gemeente is de partij die het vaakst (65%) door de schoollocaties genoemd wordt als externe (mede-)initiatiefnemer voor het opzetten en uitvoeren van projecten op het gebied van beweging.
- Veel locaties (31%) hebben behoefte aan een actueel overzicht van het aanbod aan projecten, maar ook rapporteert ruim een kwart (27%) hier geen behoefte aan te hebben.

3.6.2 *Aandacht voor voeding, beweging en overgewicht buiten het reguliere curriculum*

Aan de schoollocaties is gevraagd om aan te geven of ze buiten het reguliere curriculum aandacht besteden aan de onderwerpen voeding, beweging en overgewicht.

Met betrekking tot het onderwerp voeding geeft 61% van de schoollocaties aan dat ze hier buiten het reguliere curriculum (ook) aandacht aan besteden. Ruim 48% van deze locaties geeft aan dat ze daar zelf het initiatief toe hebben genomen, 23% van deze locaties zegt dat het initiatief daartoe genomen werd door een of meerdere externe organisaties, en 28% van deze locaties geeft aan dat het ging om een gezamenlijk initiatief van de school en een of meerdere externe organisaties. Gevraagd naar de externe organisaties die hierin het initiatief hebben genomen, blijkt dat de GGD dit op 77% en de gemeente dit op 35% van de schoollocaties heeft gedaan. Op 8% van de schoollocaties werd het initiatief genomen door het Centrum Jeugd en Gezin, op 7% door een universiteit en op 20% door een andere organisatie.

Met betrekking tot het onderwerp beweging geeft 68% van de schoollocaties aan dat ze hier buiten het reguliere curriculum (ook) aandacht aan besteden. Ruim 51% van deze locaties geeft aan dat ze daar zelf het initiatief toe hebben genomen, 22% van deze locaties zegt dat het initiatief daartoe genomen werd door een of meerdere externe organisaties, en 27% van deze locaties geeft aan dat het ging om een gezamenlijk initiatief van de school en een of meerdere externe organisaties. Gevraagd naar de externe organisaties die hierin het initiatief hebben genomen, blijkt dat de GGD dit op 23% en de gemeente dit op 65% van de schoollocaties heeft gedaan. Op 2% van de schoollocaties werd het initiatief genomen door het Centrum Jeugd en Gezin, op 3% door een universiteit en op 37% door een andere organisatie.

Met betrekking tot het onderwerp overgewicht geeft 43% van de schoollocaties aan dat ze hier buiten het reguliere curriculum (ook) aandacht aan besteden. Ruim 48% van deze locaties geeft aan dat ze daar zelf het initiatief toe hebben genomen, 35% van deze locaties zegt dat het initiatief daartoe genomen werd door een of meerdere externe organisaties, en 17% van deze locaties geeft aan dat het ging om een gezamenlijk initiatief van de school en een of meerdere externe organisaties. Gevraagd naar de externe organisaties die hierin het initiatief hebben genomen, blijkt dat de GGD dit op 78% en de gemeente dit op 24% van de schoollocaties heeft gedaan. Op 4% van de schoollocaties werd het initiatief genomen door het Centrum Jeugd en Gezin, op 4% door een universiteit en op 14% door een andere organisatie.

3.6.3 *Deelname aan projecten*

Van de schoollocaties gaf 40% aan in de afgelopen vier jaar deel te hebben genomen aan een of meerdere landelijke projecten rondom voeding, beweging en/of overgewicht. Aan regionale projecten rondom deze thema's gaf 23% van de locaties aan deel te hebben genomen, en 51% van de schoollocaties gaf aan op eigen initiatief rondom deze thema's een of meerdere projecten te hebben opgestart. Van alle schoollocaties geeft 28% aan in de afgelopen vier jaar niet te hebben deelgenomen aan landelijke, regionale of eigen projecten rondom voeding, beweging en/of overgewicht. In 2006 rapporteerde 45% dat over de afgelopen twee jaren, maar de vraagstelling was destijds wat anders.

3.6.4 *Belemmeringen in projecten*

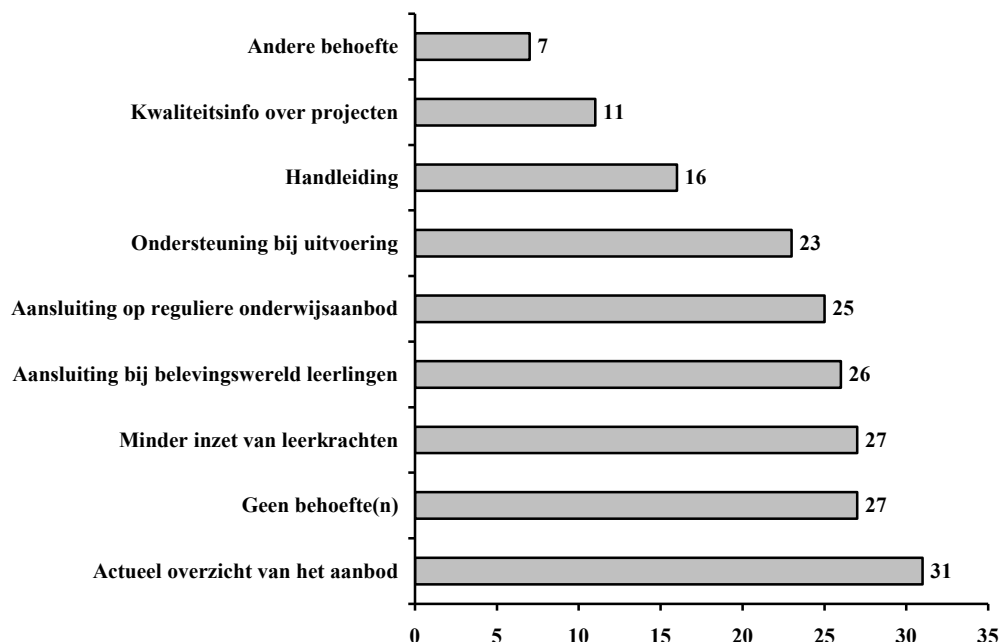
Van de schoollocaties die aangaven deel te hebben genomen aan landelijke projecten geeft 58,5% aan dat ze daarin geconfronteerd werden met een of meerdere belemmeringen. De twee belemmeringen waarmee de meeste schoollocaties te maken kregen bleken 'er was te weinig tijd' (61%) en 'er waren te weinig financiële middelen' (49%) te zijn. Van de schoollocaties die aangaven deel te hebben genomen aan regionale projecten geeft 65,4% aan dat ze daarin geconfronteerd werden met een of meerdere belemmeringen. De twee belemmeringen waarmee de meeste schoollocaties te maken kregen, bleken wederom 'er was te weinig tijd' (65%) en 'er waren te weinig financiële middelen' (65%) te zijn. Opvallend is dat met betrekking tot regionale projecten ook ruim 21% van de schoollocaties geconfronteerd werd met de belemmering 'we beschikten niet over de juiste faciliteiten op onze school'.

3.6.5 *Meningen over het projectaanbod*

Gevraagd naar hun mening over de hoeveelheid projecten die wordt aangeboden, geeft 53% van de schoollocaties aan dit als voldoende te beschouwen, geeft 8% aan dit als (erg) weinig te beschouwen en geeft 22% aan dit als (erg) veel te beschouwen. De overige 17% van de schoollocaties geeft aan dat ze hier geen inschatting over kunnen maken.

Voor wat betreft hun mening over de afstemming van de aangeboden projectmaterialen op hun eigen behoeften geeft 13% van de schoollocaties aan dit als slecht tot matig te beschouwen, geeft 38% dit als niet goed maar ook niet slecht te beschouwen, en geeft 27% aan dit als redelijk tot goed te beschouwen. De overige 21% van de schoollocaties geeft aan hierover geen inschatting te kunnen maken.

Wanneer de schoollocaties gevraagd wordt om aan te geven waar ze behoefte aan hebben ten aanzien van het aanbod aan projecten, dan levert dit het volgende beeld op (zie Figuur 9):

Figuur 9 Percentage schoollocaties dat aangeeft genoemde behoeften te hebben ten aanzien van het aanbod aan projecten (n=363)

3.7 Beleid

Deze paragraaf gaat in op de bevindingen ten aanzien van het gezondheidsbeleid dat scholen voeren in algemene zin en specifiek gericht op de onderwerpen voeding, beweging en overgewicht. Ook wordt ingegaan op de maatregelen die scholen al dan niet nemen rondom deze drie onderwerpen.

3.7.1 Kernbevindingen

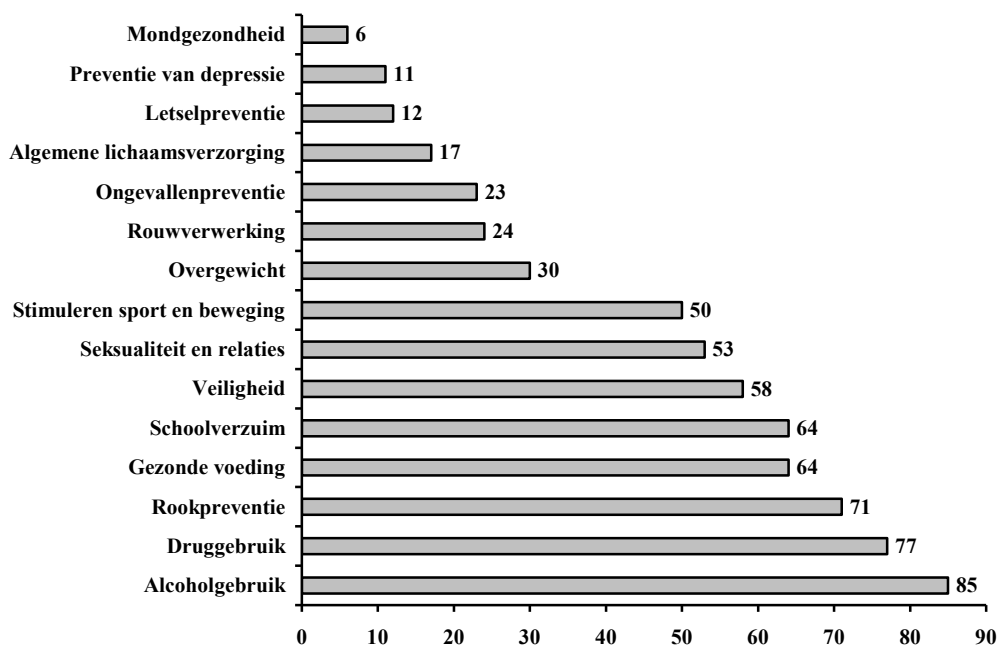
- 19% van de schoollocaties voert een algemeen gezondheidsbeleid dat schriftelijk is vastgelegd. Van deze locaties geeft 64% aan hierin prioritaire aandacht te geven aan gezonde voeding, 50% aan sport en bewegen, en 30% aan overgewicht (naast andere thema's).
- 26% van de schoollocaties rapporteert dat een werkgroep Gezonde School is samengesteld.
- In totaal heeft 16% van de locaties een schriftelijk vastgelegd beleid rondom het thema voeding, 27% rondom beweging, en 5% rondom overgewicht. Voor een beleid dat schriftelijk óf mondeling is vastgelegd zijn deze percentages respectievelijk 57, 52 en 15%.
In vergelijking met het schooljaar 2006-2007 treft over het algemeen een hoger of een vergelijkbaar percentage van de schoollocaties maatregelen rondom voeding. Voor bewegen is het vergelijkbaar of wat minder vaak.
- Het percentage locaties met richtlijnen rondom signalering van overgewicht, advisering en hulpverlening is met 14% vergelijkbaar met 2006-2007 (toen 13%).
- 19% van de locaties geeft aan te beschikken over recente cijfers over overgewicht bij hun leerlingen, en in driekwart van de gevallen kwam dit tot stand met hulp van de GGD.
- In het schooljaar 2006-2007 verwachtte 59% van de locaties meer aandacht te gaan besteden aan overgewicht in de nabije toekomst, terwijl dat nu met

39% een stuk lager ligt. Geen van de locaties rapporteert echter de verwachting in de komende tijd minder aandacht te gaan schenken aan dit thema.

3.7.2 Algemeen gezondheidsbeleid

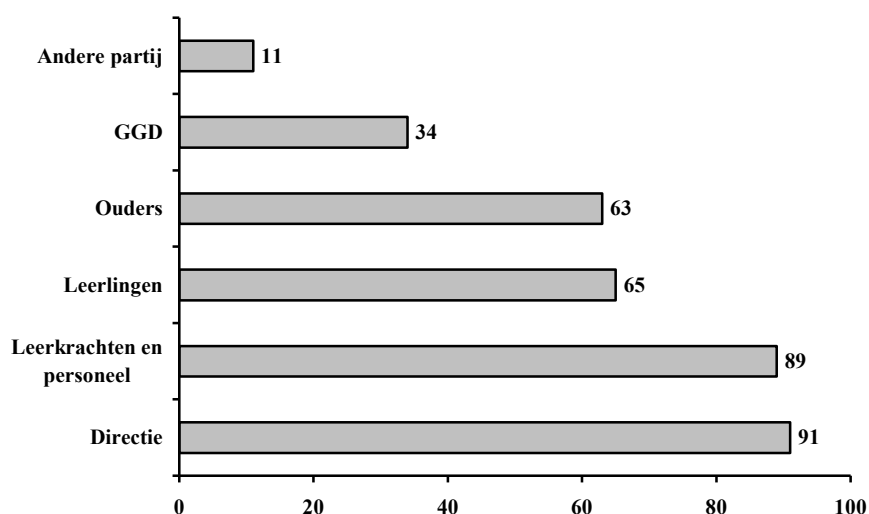
Van alle schoollocaties geeft 19% aan een schriftelijk vastgelegd algemeen gezondheidsbeleid te hebben. 21% van de locaties geeft aan dat hun algemene gezondheidsbeleid in ontwikkeling is, en de overige 60% geeft aan geen algemeen gezondheidsbeleid te hebben. Schoollocaties die een schriftelijk vastgelegd algemeen gezondheidsbeleid voeren, geven prioriteit aan de onderwerpen die in Figuur 10 worden weergegeven.

Ten opzichte van het schooljaar 2006-2007 valt op dat de top 4 van thema's die prioriteit krijgen binnen het schriftelijk vastgelegd algemene gezondheidsbeleid van schoollocaties ongewijzigd is gebleven. Schoollocaties die een schriftelijk vastgelegd algemeen gezondheidsbeleid voeren hebben hierin prioritaire aandacht voor gemiddeld 6,4 van onderwerpen uit Figuur 10 (SD=2,8).

Figuur 10 Percentage schoollocaties dat in haar schriftelijk vastgelegde algemene gezondheidsbeleid aandacht geeft aan genoemde onderwerpen (n=66)

Verschillende partijen hebben (gezamenlijk) invloed op het algemene gezondheidsbeleid van deze schoollocaties. Figuur 11 geeft weer op hoeveel procent van deze schoollocaties dat voor de genoemde partijen het geval is.

Figuur 11 Percentage schoollocaties waar genoemde partijen invloed hebben op het schriftelijk vastgelegde algemene gezondheidsbeleid (n=65)

Een meerderheid van alle schoollocaties, 57% om precies te zijn, geeft aan geen behoefte te hebben aan ondersteuning bij het opzetten dan wel het uitvoeren van een algemeen gezondheidsbeleid. Van de 22% die aangeeft hier wel behoefte aan te hebben, gaat het bij 69% van die locaties om ondersteuning bij het opzetten van een algemeen gezondheidsbeleid en bij 31% om ondersteuning bij het uitvoeren van dat gezondheidsbeleid.

In het kader van het CGL-programma Gezonde School, een praktische werkwijze om planmatig met gezondheidsbevordering op school aan de slag te gaan, is aan de schoollocaties gevraagd of er bij hen een werkgroep Gezonde School is samengesteld. Uit Tabel 12 blijkt dat er op ongeveer een kwart van de schoollocaties een werkgroep Gezonde School is samengesteld. Op een grote meerderheid van de locaties is dat (nog) niet het geval.

Tabel 9 Werkgroep Gezonde School samengesteld

Werkgroep samengesteld	N	%
Nee	256	71
Ja	92	26
Weet ik niet	4	3
Totaal	358	100

3.7.3

Beleid ten aanzien van voeding, bewegen en overgewicht

Naast een schriftelijk vastgelegd algemeen gezondheidsbeleid is aan schoollocaties ook gevraagd of ze specifiek rondom voeding, beweging en/of overgewicht beleid voeren. Voor het thema voeding rapporteert 57% van de locaties een specifiek beleid te voeren: 41% op basis van mondelinge afspraken en 16% heeft dat schriftelijk vastgelegd. Voor het thema bewegen rapporteert 52% van de locaties een specifiek beleid te voeren: 25% op basis van mondelinge afspraken en 27% heeft dat schriftelijk vastgelegd. Voor het thema overgewicht geeft 15% van de locaties aan een specifiek beleid te voeren: 10% op basis van mondelinge afspraken en 5% heeft dat schriftelijk vastgelegd (zie Tabel 10).

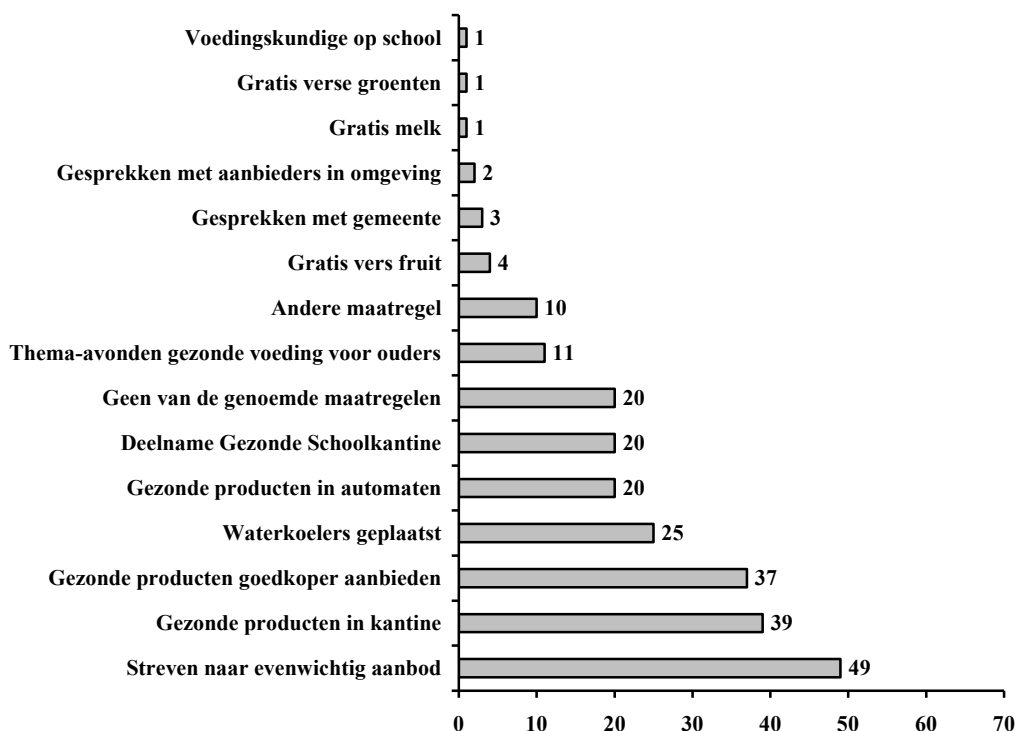
Tabel 10 Percentage scholen met een specifiek beleid ten aanzien van voeding, beweging en/of overgewicht

Beleid	Onderwerp		
	Voeding (n=366)	Beweging (n=359)	Overgewicht (n=362)
Ja, schriftelijk en onderdeel van algemeen gezondheidsbeleid	6	7	3
Ja, schriftelijk en geen onderdeel van algemeen gezondheidsbeleid	10	20	2
Ja, mondelinge afspraken	41	25	10
Nee	38	40	81
Weet ik niet	5	8	4

Ruim 90% van de locaties die een beleid voeren dat specifiek gericht is op een of meer van bovengenoemde onderwerpen geeft aan dat dit voldoende tot zeer goed wordt uitgevoerd op en door de schoollocatie.

3.7.4 Maatregelen op het gebied van voeding

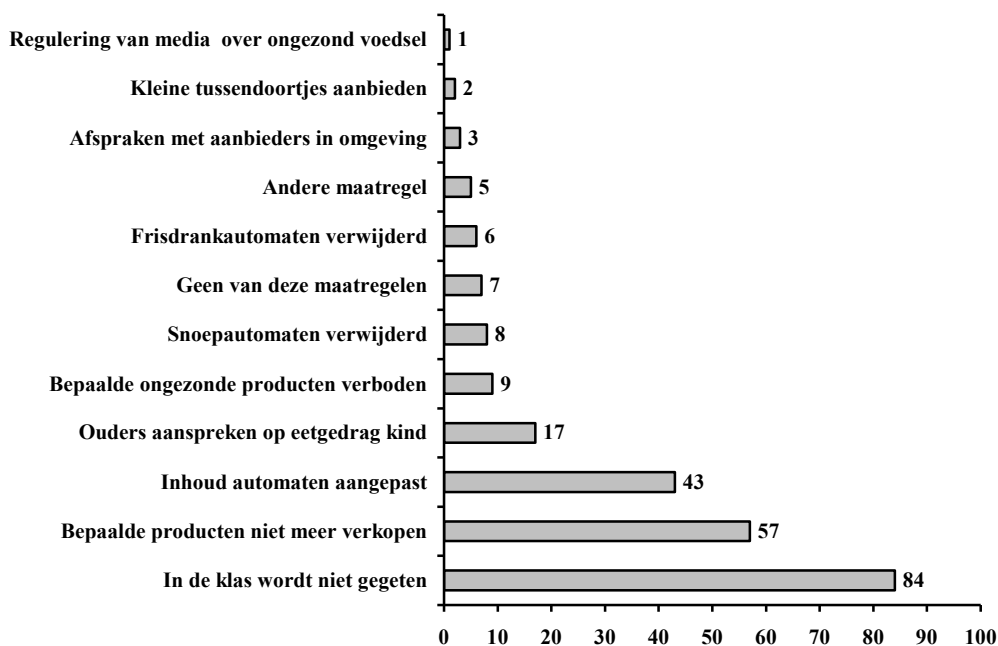
Schoollocaties konden aangeven welke maatregelen ze nemen om het eten van gezonde producten te bevorderen. Een meerderheid van 78% van de schoollocaties gaf aan hiervoor een of meerdere maatregelen te nemen. In Figuur 12 staat voor verschillende maatregelen weergegeven op hoeveel procent van de schoollocaties ze genomen worden om het eten van gezonde producten te bevorderen.

Figuur 12 Percentage schoollocaties dat genoemde maatregelen neemt om het eten van gezonde producten te bevorderen (n=360)

In vergelijking met de bevindingen in het schooljaar 2006-2007 valt op dat meer locaties streven naar een evenwichtig aanbod van voeding en dranken. Destijds was dat 34% van de locaties en nu is dat 49%. Ook is de eerder gerapporteerde toename van het aantal waterkoelers op de schoollocaties in de gepresenteerde gegevens in Figuur 12 terug te zien. In het schooljaar 2006-2007 gaf 14% van de locaties aan deze maatregel te hebben genomen, tegenover 25% nu. Over het algemeen geldt in vergelijking met het schooljaar 2006-2007 dat een hoger of vergelijkbaar percentage van de schoollocaties aangeeft dit type maatregelen toe te passen.

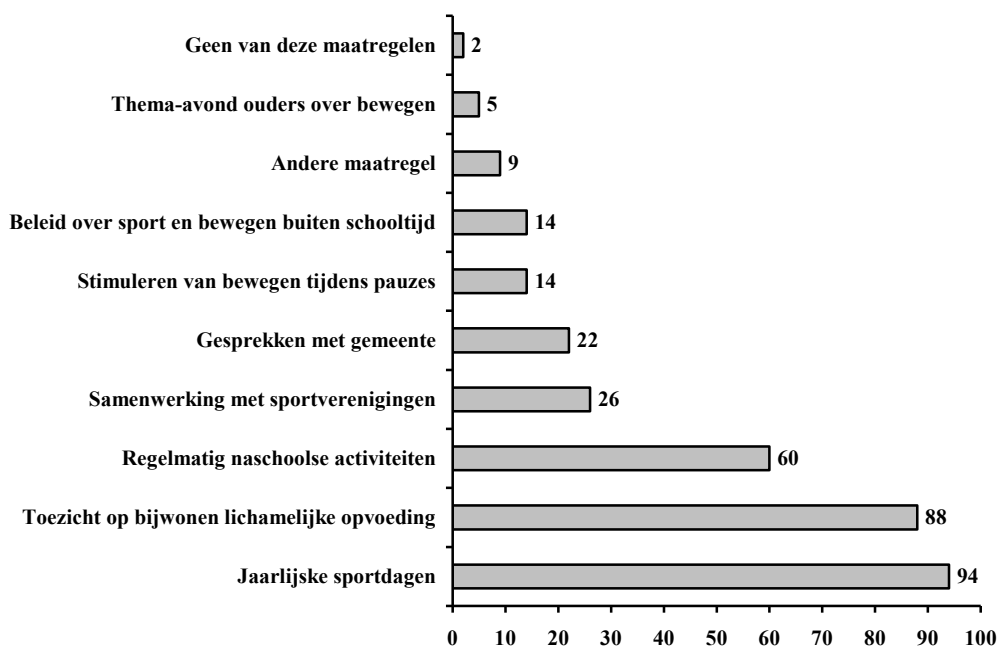
Schoollocaties konden ook aangeven welke maatregelen ze nemen om het eten van ongezonde producten te ontmoedigen. Een grote meerderheid van 94% van de schoollocaties gaf aan hiervoor een of meerdere maatregelen te nemen. In Figuur 13 staat voor elk van de genoemde maatregelen weergegeven op hoeveel procent van deze schoollocaties ze genomen worden om het eten van ongezonde voeding te ontmoedigen.

Figuur 13 Percentage schoollocaties dat aangeeft genoemde maatregelen te nemen om het eten van ongezonde producten te ontmoedigen (n=360)

De belangrijkste maatregel die schoollocaties nemen om het eten van ongezonde producten tegen te gaan, is het opleggen van een verbod om in de klas te eten. Dat was in het schooljaar 2006-2007 ook het geval. Over het algemeen geldt dat de genoemde maatregelen door een vergelijkbaar of een hoger percentage van de schoollocaties genomen worden. Opvallende verschillen met 2006-2007 zijn het verbod om te eten in de klas (destijds 75% en nu 84%), bepaalde minder gezonde producten niet meer verkopen in de kantine (destijds 34% en nu 57%), het aanspreken van ouders op het eetgedrag van hun kind (destijds 9% en nu 17%), en een verbod op het eten van bepaalde ongezonde producten (destijds 4% en nu 9%).

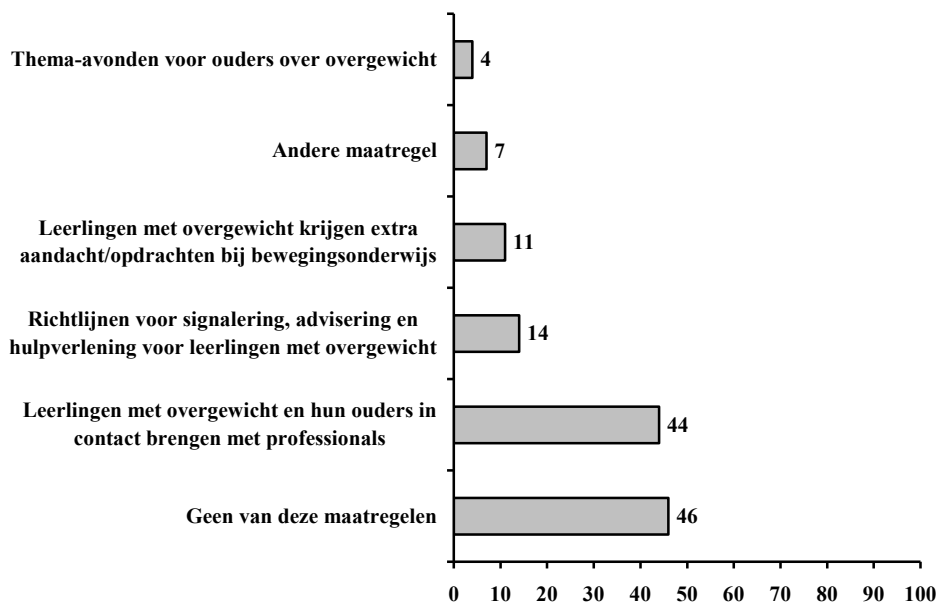
Schoollocaties konden ook aangeven welke maatregelen ze nemen om bewegen te bevorderen. Zo goed als alle schoollocaties (97%) gaven aan hiervoor een of meerdere maatregelen te nemen. In Figuur 14 staat voor elk van de genoemde maatregelen weergegeven op hoeveel procent van de schoollocaties ze genomen worden om bewegen te bevorderen.

Figuur 14 Percentage schoollocaties dat aangeeft genoemde maatregelen te nemen om bewegen te bevorderen (n=366)

Toezicht houden op het bijwonen van de lessen lichamelijke opvoeding en het organiseren van jaarlijkse sportdagen zijn de twee belangrijkste maatregelen die schoollocaties zeggen te nemen om bewegen te bevorderen. Ook in het schooljaar 2006-2007 was dit het geval. Wat opvalt is dat in 2010-2011 14% aangeeft sport en beweging te stimuleren in de tussenuren, tegenover 20% in 2006-2007. In het algemeen worden de diverse maatregelen door een vergelijkbaar percentage getroffen. De data wijzen eerder op een afname dan op een toename ten opzichte van 2006-2007, als gekeken wordt naar de groep scholen die twee keer meedeed.

Schoollocaties konden ook aangeven welke maatregelen ze nemen om overgewicht te voorkomen. Ongeveer de helft (49%) van de schoollocaties geeft aan hiervoor een of meer van de genoemde maatregelen te nemen. Uit Figuur 15 blijkt dat de meest genomen maatregel om overgewicht te voorkomen het in contact brengen is van leerlingen met overgewicht (en hun ouders) met professionals. Deze maatregel werd in het schooljaar 2006-2007 niet expliciet nagevraagd, waardoor een vergelijking niet mogelijk is. Wat betreft de overige drie maatregelen in Figuur 15 voert een vergelijkbaar percentage van de locaties deze uit in het schooljaar 2010-2011 in vergelijking met 2006-2007. Richtlijnen voor signalering, advisering en hulpverlening voor leerlingen met overgewicht wordt door 14% van de locaties gerapporteerd (destijds 13%), het besteden van extra aandacht aan deze leerlingen tijdens bewegingsonderwijs door 11% (destijds 14%), en het organiseren van thema-avonden voor ouders over overgewicht door 4% (destijds 3%).

Figuur 15 Percentage schoollocaties dat aangeeft genoemde maatregelen te nemen om overgewicht te voorkomen (n=337)

Sinds enkele jaren bestaat in Nederland een uniek samenwerkingsverband tussen 27 partijen afkomstig van (rijks- en lokale) overheden, het bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties. Het hoofddoel van de deelnemende partijen aan dit samenwerkingsverband, dat de naam Convenant Gezond Gewicht draagt, is door gezamenlijke inzet de stijgende trend van overgewicht en obesitas in Nederland ombuigen in een daling. Aan schoollocaties is dan ook gevraagd of ze het convenant kenden, en of ze wisten wie de voorzitter van het convenant is. Tabel 11 vat de resultaten voor deze twee vragen samen.

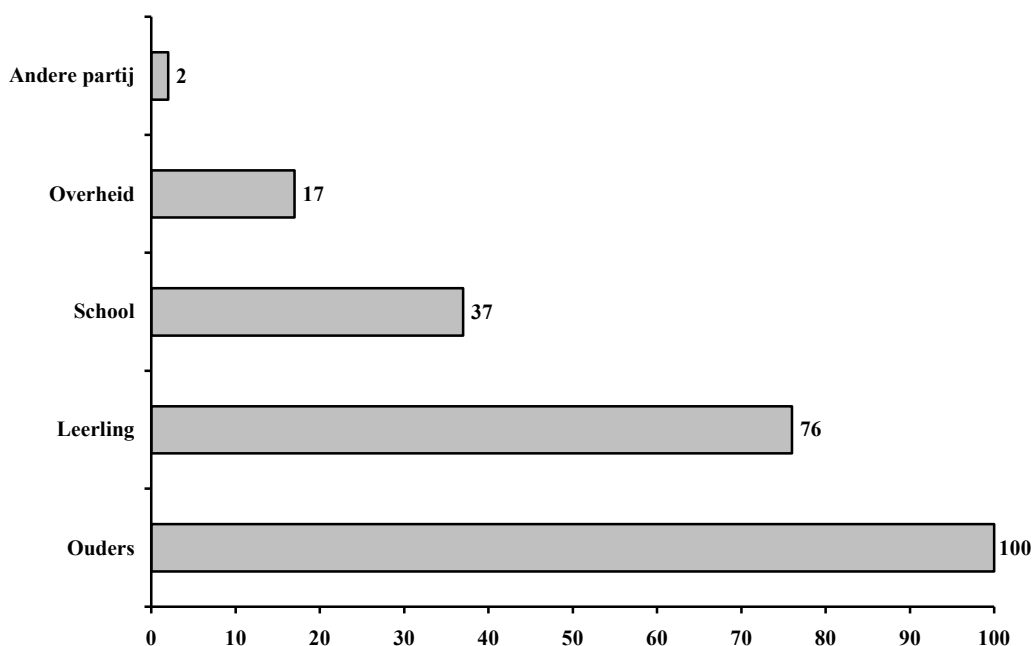
Tabel 11 Bekendheid met de voorzitter van het Convenant Gezond Gewicht uitgesplitst over wel of niet bekend met het Convenant Gezond Gewicht

Voorzitter	Bekend met Convenant Gezond Gewicht		
	Ja	Nee	Totaal
Paul de Leeuw	2 (1%)	2 (1%)	4 (1%)
Clemence Ross	5 (1%)	9 (3%)	14 (4%)
Paul Rosenmöller	45 (13%)	39 (11%)	84 (24%)
Erica Terpstra	4 (1%)	25 (7%)	29 (8%)
Linda de Mol	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)
Weet ik niet	26 (8%)	189 (55%)	215 (63%)
Totaal	82 (24%)	264 (76%)	346 (100%)

Uit Tabel 11 blijkt dat een kwart van de schoollocaties weet dat Paul Rosenmöller de voorzitter is van het Convenant Gezond Gewicht. Onder de locaties die aangeven bekend te zijn met het convenant (24%) ligt het percentage dat de voorzitter kent iets hoger dan onder de locaties die aangeven niet bekend te zijn met het convenant (76%). Opvallend is dat onder deze laatste groep een aanzienlijk percentage denkt dat Erica Terpstra de voorzitter is van het Convenant Gezond Gewicht.

3.7.5 Overgewicht: verantwoordelijkheid en cijfers

Wanneer gevraagd werd naar de partijen die volgens de schoollocaties (mede)verantwoordelijk zijn voor de preventie van overgewicht, ontstaat het beeld dat in Figuur 16 wordt weergegeven.

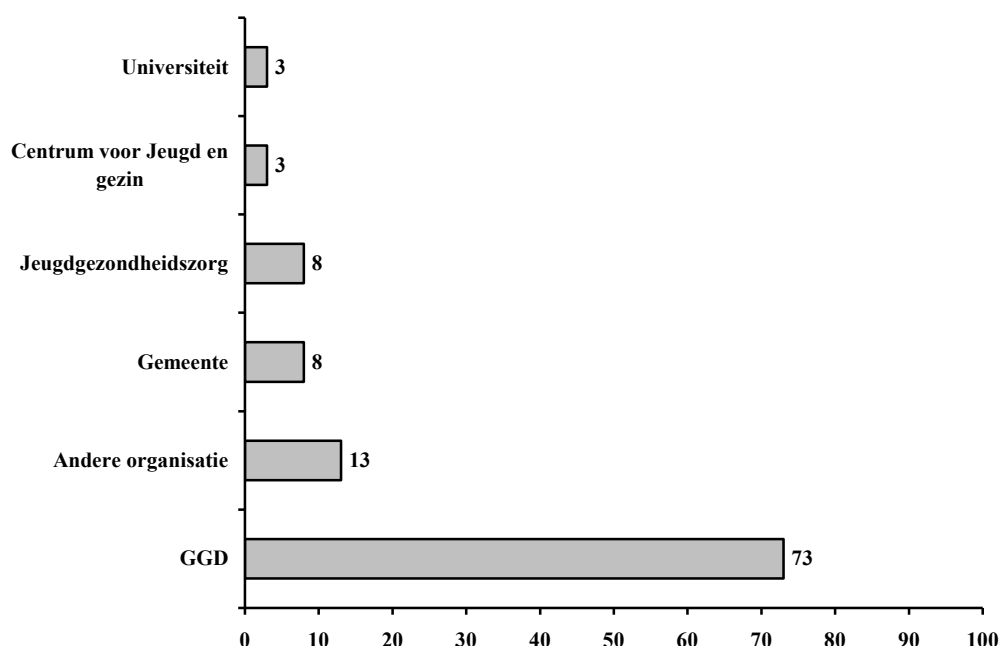

Figuur 16 Percentage schoollocaties dat genoemde partijen (mede)verantwoordelijk acht voor de preventie van overgewicht bij leerlingen (n=363)

Uit Figuur 16 blijkt dat alle schoollocaties vinden dat ouders verantwoordelijkheid dragen in de preventie van overgewicht, en dat ruim driekwart van de schoollocaties vindt dat dit (ook) voor de leerlingen zelf geldt. In vergelijking met het schooljaar 2006-2007 valt op dat destijds een hoger percentage van de schoollocaties (46%) aangaf dat ook de school medeverantwoordelijk was voor de preventie van overgewicht bij leerlingen. Dat ligt nu 9% lager⁶.

Aan schoollocaties werd ook gevraagd of ze beschikten over recente cijfers over het percentage van hun leerlingen met overgewicht. Ruim 71% van de schoollocaties gaf aan hier niet over te beschikken, 19% gaf aan wel over deze cijfers te beschikken en 10% gaf aan het antwoord op deze vraag niet te kennen. Aan de schoollocaties die aangaven over de cijfers te beschikken is vervolgens ook gevraagd van welke organisatie(s) ze die hadden gekregen. In Figuur 17 staan de antwoorden weergegeven. Hierin komt duidelijk naar voren dat de GGD in driekwart van de gevallen de partij is die de overgewichtcijfers heeft aangeleverd aan de schoollocatie.

⁶ Dit verschil is minder duidelijk zichtbaar bij de scholen die twee keer meededen (40% in 2006/2007 en 38% in 2010/2011).

Figuur 17 Percentage schoollocaties dat overgewichtcijfers van hun leerlingen van genoemde organisaties kreeg (n=71)

Aan alle schoollocaties is gevraagd of ze in de afgelopen vier jaar een toename van het percentage leerlingen met overgewicht hebben vastgesteld. Tabel 12 vat de antwoorden samen.

Tabel 12 – toename leerlingen met overgewicht op school

Signalering toename	N	%
Nee	151	42
Ja	92	26
Weet niet	115	32
Totaal	358	100

Ook is gevraagd naar een inschatting van het percentage leerlingen met overgewicht op de schoollocatie, wat gemiddeld neerkwam op 11% van de leerlingen (SD = 8,9). Opvallend is dat dit percentage hoger wordt ingeschat door de schoollocaties die beschikken over recente overgewichtcijfers van hun leerlingen: 13% (SD = 10,1) dan door de locaties die aangeven niet te beschikken over recente: 10% (SD = 8,7). Een ruime meerderheid van 93% gaf aan dat overgewicht bij hen niet vaker of even vaak voorkomt als in het algemeen onder jongeren tussen de 12 en 18 jaar.

Ruim 61% van de schoollocaties geeft aan te denken dat ze in de toekomst evenveel aandacht zullen geven aan het onderwerp overgewicht. De overige 39% geeft aan te denken er meer aandacht aan te zullen besteden. Dat laatste was in 2006-2007 met 59% een stuk hoger. Geen van de schoollocaties geeft echter aan te verwachten dat er in de toekomst minder aandacht aan het onderwerp zal worden besteed.

4 Discussie, conclusie en aanbevelingen

Dit rapport beschrijft de obesogeniteit van de schoolomgeving in het voortgezet onderwijs tijdens het schooljaar 2010-2011. De discussie schetst eerst voor de acht centrale thema's in het onderzoek de actuele situatie op de scholen en gaat vervolgens in op verschillen ten opzichte van het schooljaar 2006-2007. De bevindingen worden besproken in het licht van de beleidsmaatregelen die in de afgelopen jaren door de rijksoverheid, het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport in het bijzonder, zijn genomen.

Voor dit onderzoek zijn alle 1145 schoollocaties in Nederland in het voorjaar van 2011 schriftelijk benaderd met een vragenlijst. In vergelijking met de studie in 2006-2007 was er nu een lager deelnamepercentage onder de aangeschreven VO-schoollocaties. Voor een deel is dit te wijten aan een algemene maatschappelijke tendens van lagere deelnamebereidheid aan onderzoek. Daarnaast lijkt dit voort te komen uit het feit dat overgewichtpreventie een taak is (geworden) waarin scholen zich niet langer ondersteund voelen door het ministerie van Onderwijs en Cultuur. Een aantal scholen gaf aan hierdoor niet de noodzaak te zien om aan het onderzoek mee te werken. Verreweg de meeste scholen gaven echter als reden op dat veel onderzoek wordt gedaan in het VO en dat ze niet overal aan kunnen meedoen.

4.1 Automaten

Automaten komen veelvuldig voor op de schoollocaties in het onderzoek. Met name frisdrank- en snoepautomaten, en in mindere mate versautomaten en waterkoelers. Gevraagd naar de inhoud van de frisdrank- en de snoepautomaten beoordeelt een meerderheid van de schoollocaties deze voor beide type automaten als overwegend ongezond of calorierijk. Een grote meerderheid van de schoollocaties geeft aan over de mogelijkheid te beschikken om zelf de inhoud van deze automaten in de toekomst aan te passen. Tegelijkertijd verwachten de meeste schoollocaties echter niet dat er in de komende zes maanden iets zal veranderen in het huidige aanbod in hun frisdranken- of snoepautomaten.

In vergelijking met het schooljaar 2006-2007 valt een aantal veranderingen op. Zo komen waterkoelers nog steeds maar op 30% van de schoollocaties voor, maar dat is ruim een verdrievoudiging ten opzichte van het schooljaar 2006-2007. Daarnaast is het huidige aanbod in zowel de frisdrank- als de snoepautomaten nog steeds overwegend ongezond of calorierijk, maar in vergelijking met het schooljaar 2006-2007 is hier sprake van een positieve ontwikkeling. Zo komt bronwater voor in het automatenaanbod van een hoger percentage schoollocaties. Deze verschuiving is eveneens terug te zien in het toegenomen percentage schoollocaties dat aangeeft een of meerdere maatregelen te hebben genomen in hun streven naar een evenwichtig voeding- en drankenaanbod. Een negatieve ontwikkeling is echter de toename van gesuikerde melkproducten en het percentage schoollocaties dat aangeeft light frisdranken aan te bieden bleef nagenoeg gelijk.

De waargenomen forse toename van schoollocaties die een of meer waterkoelers rapporteren lijkt niet in verband te kunnen worden gebracht met recente landelijke beleidsmaatregelen. Voor zover bekend is er vanuit het beleid van de rijksoverheid niet gericht ingezet op het bevorderen van het plaatsen van

waterkoelers op scholen in het VO. Overigens werd in het onderzoek uit het schooljaar 2006-2007 wel expliciet aanbevolen om meer plekken te voorzien waar leerlingen vers water konden verkrijgen. De vaststelling dat het aanbod in de frisdrank- en de snoepautomaten als gezonder wordt beoordeeld, in combinatie met het gegeven dat meer locaties maatregelen hebben genomen om een evenwichtig aanbod te realiseren, sluit aan op de beleidsmaatregelen die in de afgelopen jaren zijn genomen ten aanzien van de preventie van overgewicht. Zo wordt er in de Nota overgewicht bijvoorbeeld expliciet als doelstelling geformuleerd dat scholen zich moeten inspannen om een gezonde schoolomgeving en een gezond voedingsaanbod te realiseren (VWS, 2009).

4.2 De kantine

De meeste schoollocaties geven aan over een schoolkantine te beschikken. Gevraagd naar een eigen inschatting over de verhouding tussen gezonde en ongezonde producten valt op dat een minderheid aangeeft dat dit voornamelijk uit ongezonde producten bestaat. Op basis van een lijst van twaalf gezonde en twaalf ongezonde producten blijkt dat schoollocaties gemiddeld drie ongezonde producten in hun assortiment hebben, en vier gezonde producten. De meeste schoollocaties geven, ongeacht of ze de kantine zelf beheren, aan dat ze invloed hebben op het aanbod in de schoolkantine. Veel scholen geven dan ook aan maatregelen te hebben genomen om het eten van gezonde producten te bevorderen. De meest gerapporteerde maatregelen zijn een verbod op bepaalde minder gezonde producten, en een verbod voor leerlingen om tijdens de pauzes het schoolterrein te verlaten. Ruim 28% van de schoollocaties die aangaven over een kantine te beschikken waar producten gekocht kunnen worden door leerlingen rapporteerden in de afgelopen vier jaar mee te hebben gedaan met het project 'De Gezonde Schoolkantine'.

In vergelijking met het schooljaar 2006-2007 springt een aantal veranderingen in het oog. Zo is het totale aanbod in de kantines gezonder geworden doordat het aanbod van ongezonde producten (chips, candybars, snoep) is afgenomen en het aanbod van gezonde producten (fruit, broodjes, rauwkost) is toegenomen. Een negatieve ontwikkeling was echter een duidelijke stijging in het aanbod van pizzapunten. Verder lijkt het erop of het stijgend aanbod van gesuikerde melkproducten (zie paragraaf 4.1) gepaard gaat met een dalend aanbod van (karne)melk via de kantine. We kunnen hierover geen eenduidige conclusie trekken omdat onbekend is welk percentage scholen gesuikerde melkproducten aanbiedt via de kantine. In vergelijking met het schooljaar 2006-2007 ligt het percentage schoollocaties dat aangeeft deel te hebben genomen aan het project De Gezonde Schoolkantine met 28% hoger dan destijds het geval was (11%). Dit is congruent met de bevinding dat het productaanbod via de kantines wat gezonder is geworden. Verdiepend onderzoek zal moeten uitwijzen welke maatregelen (waaronder deelname aan het project Gezonde Schoolkantine) in welke mate samenhangen met veranderingen in de schoolomgeving.

Het streven naar een gezonder voedingsaanbod sluit aan bij de eerder genoemde beleidsdoelstelling over het voorzien van een gezonde schoolomgeving en het realiseren van een gezond voedingsaanbod (VWS, 2009). In de Nota overgewicht van VWS (2009) wordt ook een beleidsdoelstelling geformuleerd ten aanzien van het realiseren van gezonde schoolkantines. Vanuit het Voedingscentrum wordt nog steeds actief ingezet op het werven van scholen om mee te doen aan het project, en in 2009 is in de

motie Vendrik als uiteindelijke doelstelling vastgesteld dat in 2015 alle scholen moeten beschikken over een gezonde schoolkantine.

We wijzen er echter op dat een dalend aanbod van snoep, candybars en chips via de kantine (waarvoor aanwijzingen bestaan op basis van deze monitordata) lang niet altijd betekent dat leerlingen deze producten dan ook niet meer op de school kunnen kopen. Het percentage locaties met snoepautomaten schommelt namelijk onverminderd rond de 80%.

4.3 Beweegmogelijkheden op het schoolterrein

Beweegmogelijkheden zijn op verschillende manieren voor handen bij een grote meerderheid van de schoollocaties. Zo is het terrein waarop de meeste locaties liggen van een dusdanige grootte dat leerlingen er kunnen wandelen, bijvoorbeeld rond het schoolgebouw. De helft van de schoollocaties geeft bovendien aan een of meer sportvoorzieningen te hebben op het eigen terrein, zoals een volleybalnet, een voetbalveld of -kooi, en een basketbalveld.

In vergelijking met het schooljaar 2006-2007 valt op dat meer schoollocaties een of meer sportvoorzieningen aanbieden, waarbij met name een voetbalveld of -kooi genoemd wordt. De toename van de sport- en beweegvoorzieningen op het schoolterrein sluit aan bij een van de doelstellingen uit de Nota overgewicht. Het vastgestelde verschil tussen schoolniveaus, waaruit blijkt dat met name op vmbo-scholen het aanbod aan beweegmogelijkheden op het schoolterrein wat lager ligt in vergelijking met havo/vwo- en gemengde locaties, onderschrijft het belang van een van de deelprojecten binnen het beleidskader sport, bewegen en onderwijs: 'vmbo in beweging'. Ten opzichte van 2006/2007 lijkt er wel sprake te zijn van een inhaalslag, want het verschil in beweegvoorzieningen op vmbo-locaties versus gemengde en vwo locaties is kleiner dan in 2006/2007. Op basis van het huidige onderzoek is echter niet vast te stellen of dit specifiek toe te schrijven valt aan het project 'vmbo in beweging'.

4.4 De omgeving van de school

In de nabije omgeving van de meeste schoollocaties zijn verschillende voorzieningen te vinden die van invloed kunnen zijn op het eet- en beweeggedrag van leerlingen, en op die manier dus ook bijdragen aan (de preventie van) overgewicht. Hierbij moet onder meer gedacht worden aan een supermarkt, tankstation of een snackbar (eten en drinken), en een park, een sportveld of een voetbalkooi (beweging). Slechts een kleine minderheid van 8% van de schoollocaties geeft aan dat er binnen een straal van 1 kilometer geen van deze voorzieningen te vinden zijn. Veel scholen hebben een beleid rondom het verlaten van het schoolterrein in tussenuren en pauzes. Voor leerlingen uit de onderbouw geldt op veel schoollocaties dat ze op die momenten het schoolterrein niet mogen verlaten. Voor leerlingen uit de bovenbouw geldt voor de meeste schoollocaties dat ze op die momenten het schoolterrein wel mogen verlaten. Met name voor de leerlingen die het schoolterrein mogen verlaten, geldt dat deze voorzieningen kunnen bijdragen aan (de preventie van) overgewicht. Zo geldt voor de voorzieningen waar voeding of drank gekocht kan worden, dat de aard van de bijdrage afhangt van het type producten (gezond of ongezond) dat leerlingen er kopen.

In vergelijking met het schooljaar 2006-2007 valt op dat voor alle genoemde voorzieningen geldt dat ze vaker voorkomen in een straal van 1 kilometer rondom een schoollocatie. De waargenomen toename van sport- en beweegvoorzieningen in de omgeving van de schoollocaties sluit aan bij de

eerder genoemde beleidsdoelstellingen uit de Nota overgewicht van VWS (2009). Die stelt dat er gestreefd wordt naar een groter dagelijks sport- en beweegaanbod op én rond scholen. In het zoeken naar een verklaring voor de toename van voorzieningen waar voeding en dranken gekocht kunnen worden, dienen zich geen beleidsmaatregelen aan die in de afgelopen jaren genomen zijn in het kader van de preventie van overgewicht. Scholen zelf hebben bovendien weinig tot geen invloed op het al dan niet bouwen of realiseren van deze voorzieningen in de omgeving buiten de school. Ten aanzien van de aanwezigheid van coffeeshops is er bijvoorbeeld wel een passage opgenomen in het huidige regeerakkoord. Hierin wordt gesteld dat er binnen een straal van 350 meter rond een VO-locatie geen coffeeshops mogen liggen. Met betrekking tot de voorzieningen die in het huidige onderzoek zijn uitgevraagd, blijft het overigens de vraag of leerlingen er überhaupt gebruik van maken. Ook is op basis van het huidige onderzoek niet vast te stellen welke producten leerlingen bijvoorbeeld kopen in de supermarkt of de snackbar.

4.5 Vervoer naar school en verkeersveiligheid

De meeste leerlingen komen te voet of moet de fiets naar school. Het openbaar vervoer, de scooter en de auto volgen op ruime afstand. De verkeersveiligheid rondom de schoollocaties wordt door slechts 8% van de locaties als onveilig beoordeeld, en op het schoolterrein zelf zijn volgens de meeste schoollocaties voldoende fietsenstallingen voorhanden om aan de gevraagde capaciteit te voldoen.

Een opvallend verschil met de studie uit het schooljaar 2006-2007 is dat de capaciteit van de fietsenstallingen verder is toegenomen. Meer schoollocaties geven in het huidige onderzoek aan dat ze beschikken over voldoende stallingen om aan de gevraagde capaciteit te voldoen. Hiermee voldoen scholen dus in nog grotere mate aan de doelstelling om een schoolomgeving te voorzien die bijdraagt aan de gezondheid van leerlingen (VWS, 2009). Het voorzien van voldoende fietsenstallingen kan beschouwd worden als een randvoorwaarde die fietsend naar school komen bevordert, wat op zijn beurt bijdraagt aan het beweeggedrag van leerlingen.

4.6 Educatie

De onderwerpen voeding, beweging en overgewicht krijgen binnen het reguliere curriculum van de meeste schoollocaties aandacht (dit onderdeel is uitgevraagd voor een typische tweede klas) tijdens de lessen biologie en/of verzorging. Ook geven de meeste schoollocaties aan dat leerlingen gewezen worden op de negatieve consequenties van ongezonde voeding, onvoldoende bewegen en/of overgewicht. Leerlingen krijgen gemiddeld ongeveer 3 tot 4 uur lichamelijke opvoeding per week. Leerlingen die kiezen voor een sportaccentklas krijgen ongeveer 1 uur lichamelijke opvoeding per week meer dan leerlingen die in een reguliere klas zitten.

Een goede vergelijking met de gegevens uit het schooljaar 2006-2007 is niet mogelijk omdat dit onderdeel destijds op een andere manier is uitgevraagd. Op basis van de gegevens is echter wel duidelijk dat rond de 30 tot 40% van de scholen rapporteert méér aandacht te hebben besteed aan voeding, beweging en/of overgewicht binnen de vakken biologie en verzorging in de tweede klas. Zeer weinig scholen hebben minder aandacht besteed aan genoemde onderwerpen en de meerderheid geeft aan dat de hoeveelheid aandacht gelijk is gebleven. Overall is er dus sprake van een duidelijke toename van aandacht

voor overgewicht, voeding en beweging in het reguliere curriculum in de afgelopen jaren. Als belangrijkste reden daarvoor rapporteren de scholen de uitvoerige aandacht voor overgewicht in de media (NB: deze gegevens staan niet in het rapport).

In de Nota overgewicht (VWS, 2009) staat aangegeven dat kinderen en jongeren op school voldoende kennis moeten opdoen over gezondheid en het belang van een gezonde leefstijl, in het bijzonder voeding en bewegen. Op de tweede plaats wordt gesteld dat scholen het onderwijskerndoel dat gericht is op het bevorderen van gezond gedrag optimaal zouden moeten invullen.

4.7 Projecten

Buiten de reguliere lesstof hebben de meeste schoollocaties deelgenomen aan landelijke of regionale projecten ter bevordering van gezond eten, voldoende bewegen en/of het voorkomen van overgewicht. De helft van de schoollocaties gaf aan eigen projecten te hebben uitgevoerd rond deze thema's. Een kwart van de schoollocaties gaf aan in de afgelopen vier jaar aan geen enkel project te hebben deelgenomen. Belemmeringen die schoollocaties ervaren bij zowel landelijke als regionale projecten zijn het gebrek aan voldoende tijd en beperkte financiële middelen. Over het algemeen vinden schoollocaties dat er voldoende aanbod is aan projecten. Veel locaties (31%) hebben behoefte aan een actueel overzicht van het aanbod aan projecten. Dit overzicht heeft het RIVM Centrum voor Gezond Leven (CGL) in januari 2012 op www.gezondeschool.nl gepubliceerd en dit wordt de komende tijd verder geactualiseerd en geprofessionaliseerd. De gerapporteerde behoefte vanuit VO-scholen pleit ervoor dit overzicht, dat gebaseerd is op een landelijke database van (leefstijl)interventies die door het CGL wordt beheerd (de I-database), beter bekend te maken in het VO. Hier wordt door het CGL en partners van het Convenant Gezond Gewicht in 2012 aan gewerkt. De werkwijze Gezonde School (zie www.gezondeschool.nl) kan scholen helpen bij het kiezen van interventies uit de overzichten en bij de inbedding van de activiteiten in het schoolbeleid.

Een goede vergelijking met de gegevens uit het schooljaar 2006-2007 is ook voor dit thema niet mogelijk omdat de verschillende onderwerpen (voeding, beweging en overgewicht) in het huidige onderzoek apart zijn uitgevraagd. Daarnaast is in het huidige onderzoek gevraagd naar de deelname in de periode sinds het vorige onderzoek (vier jaar) terwijl in het vorige onderzoek gevraagd werd naar deelname in de afgelopen twee jaar. Desalniettemin is duidelijk dat een grote meerderheid van de VO-locaties ook buiten het reguliere curriculum (nog steeds) deelneemt aan projecten die gericht zijn op het bevorderen van gezond eten, voldoende bewegen en het voorkomen van overgewicht.

4.8 Beleid scholen

Een klein percentage van de locaties heeft een algemeen gezondheidsbeleid dat schriftelijk is vastgelegd. De onderwerpen die hierin de hoogste prioriteit krijgen zijn alcoholgebruik, druggebruik, rookpreventie en gezonde voeding. Wanneer specifiek gevraagd wordt naar een beleid op het thema voeding, beweging en/of overgewicht rapporteert ongeveer 60% van de locaties dit te hebben rond voeding en/of beweging. Slechts 15% van de locaties voert een beleid op het thema overgewicht. Wel rapporteren de meeste schoollocaties dat ze verschillende maatregelen treffen de afgelopen jaren rondom preventie van overgewicht. Zo werden maatregelen genomen om het eten van gezonde producten te bevorderen, om het eten van ongezonde producten te ontmoedigen, om bewegen te bevorderen en om overgewicht te voorkomen. Of

en in hoeverre deze het resultaat zijn van hun eigen beleid is op basis van het huidige onderzoek niet te achterhalen.

De Gezonde School-aanpak (zie www.gezondeschool.nl) die door diverse landelijke Gezondheidsbevorderende Instellingen, GGD'en en het RIVM Centrum Gezond Leven wordt gefaciliteerd, beveelt aan dat scholen een gezondheidsbeleid hebben en dat dit beleid gebaseerd is op de specifieke situatie op de school, zoals de prevalentie van gezondheidsproblemen en risicogedrag onder de leerlingen. Onduidelijk is in welke mate het schoolbeleid, bij de scholen die dit rapporteren te hebben, is gebaseerd op een dergelijke inventarisatie. GGD' en kunnen scholen ondersteunen bij het opstellen van een gezondheidsprofiel zodat scholen een meer onderbouwd schoolgezondheidsbeleid krijgen.

In vergelijking met het schooljaar 2006-2007 valt op dat het percentage schoollocaties dat aangeeft een schriftelijk vastgelegd beleid te hebben over de algemene gezondheid, bewegen, voeding en/of overgewicht nog steeds laag is. Alleen wanneer een beleid schriftelijk is vastgelegd, is goed controleerbaar of het ook daadwerkelijk wordt uitgevoerd. Desalniettemin blijkt voor zo goed als alle maatregelen waarop schoollocaties bevraagd werden rondom voeding, dat ze in het huidige onderzoek door een vergelijkbaar of een hoger percentage van de schoollocaties werden gerapporteerd. Voor bewegen laten de data een ander beeld zien. Hierbij is sprake van een vergelijkbaar of wat lager percentage van de locaties die deze maatregelen zeggen te treffen.

4.9 Algemene conclusie en aanbevelingen

Concluderend kan op basis van het huidige onderzoek gesteld worden dat de omgeving van scholen in het voortgezet onderwijs minder obesogeen is dan vier jaar geleden. Het gaat echter veelal om kleine verbeteringen op de verschillende onderdelen van de schoolomgeving die zijn onderzocht, en bovendien zijn ook enkele negatieve ontwikkelingen zichtbaar. De bevindingen uit het huidige onderzoek leiden dan ook, net als in het schooljaar 2006-2007, tot de conclusie dat er (nog steeds) sprake is van een obesogene schoolomgeving: een omgeving die ongezond gedrag dat verband houdt met de ontwikkeling van overgewicht, bijvoorbeeld ongezond eten of onvoldoende bewegen, stimuleert in plaats van ontmoedigt.

Het verder verbeteren van de schoolomgeving kan aan de hand van de volgende concrete **aanbevelingen** worden ingevuld:

- Het toevoegen van caloriearme dranken (bv. light frisdrank) aan frisdrankautomaten en het verwijderen van calorierijke dranken.
- Het verder uitbreiden van het kantineassortiment met gezonde producten en het beperken van het aanbod aan ongezonde producten, waarbij ook de snoepautomaten verwijderd of aangepast worden.
- Zowel voor automaten als voor de kantine kan daarnaast ook worden ingezet op het makkelijker en aantrekkelijker maken van de gezonde keuze, bijvoorbeeld door gezonde producten goedkoper aan te bieden.
- Meedoen aan het programma De Gezonde Schoolkantine en andere (landelijke) projecten.
- Voor bewegen geldt specifiek de aanbeveling om alert te zijn op het stimuleren van bewegen tijdens tussenuren en pauzes, en het samenwerking met sportverenigingen. Voor deze twee maatregelen lijkt sprake van een afname ten opzichte van 2006.

- Scholen kunnen het certificaat sportactieve school aanvragen (www.schoolensport.nl). Zo krijgen scholen inzicht in mogelijke verbeteracties op het gebied van sport en bewegen en kunnen scholen zich profileren als sportactieve school.
- Bij de selectie van interventies of programma's om overgewicht te voorkomen kunnen scholen de overzichten gebruiken van erkende beweeg- en voedingsinterventies op www.gezondeschool.nl.
- Het integreren van thema's als gezonde voeding, beweging en overgewicht(preventie) in materialen die binnen het reguliere curriculum van scholen gebruikt worden zodat de beschikbare lestijd optimaal gebruikt wordt en de kerntaken van een school geïntegreerd worden met bovengenoemde thema's (win-win).
- Het stimuleren van scholen om het door hun gevoerde beleid op het thema overgewicht schriftelijk vast te leggen. Scholen kunnen hierbij gebruikmaken van de aanpak Gezonde School zoals beschreven op www.gezondeschool.nl en kunnen een beroep doen op ondersteuning door de GGD.

De afgelopen jaren zijn vanuit het beleid van de rijksoverheid maatregelen getroffen ter preventie van overgewicht bij jongeren. Hoewel het huidige onderzoek niet is ingericht als evaluatie van het gevoerde beleid, lijken de vastgestelde positieve ontwikkelingen voor een deel in lijn te zijn hiermee. Niet in de laatste plaats omdat attentie vanuit het beleid, naast andere maatschappelijke actoren, heeft geleid tot overvloedige aandacht voor het thema overgewicht bij kinderen in de (landelijke) media. Dit wordt door de scholen zelf gerapporteerd als een belangrijke reden om er meer aandacht aan te besteden binnen de reguliere lesstof. In het algemeen verdient het aanbeveling om op de ingeslagen weg verder te gaan zodat positieve ontwikkelingen behouden kunnen worden, en daarnaast toe te werken naar de verbeteringen die nog steeds mogelijk blijken te zijn.

Literatuur

Bartholomew LK, Parcel G.S., Kok G, Gottlieb NH en Fernandez ME. (2011). Planning Health Promotion Programs: An Intervention Mapping Approach (3rd Edition). Jossey-Bass, San-Francisco.

Beleidskader Sport, Bewegen en Onderwijs (2011). Vierde tussenrapportage platform sport, bewegen en onderwijs. Platform Sport, Bewegen en Onderwijs, Enschede.

Bos V, Jongh DM de en Paulussen T. (2010). Gezondheidsbevordering en preventie in het onderwijs. Stand van zaken, effectiviteit en ervaringen van GGD'en en scholen. RIVM rapport 255001003. RIVM, Bilthoven.

Catenacci VA en Wyatt HR. (2007). The role of physical activity in producing and maintaining weight loss: a review. *Nature Clinical Practice Endocrinology & Metabolism*, 3 (7), 518-529.

Centraal Bureau voor de Statistiek (april 2011). [<http://statline.cbs.nl>]

Davis JM en Cooke SM. (2007). Educating for a healthy, sustainable world: an argument for integrating health promoting schools and sustainable schools. *Health Promotion International*, 22 (4), 346-353.

Fogelholm M en Kukkonen-Harjula K. (2000). Does physical activity prevent weight gain: a systematic review. *Obesity Reviews*, 1, 95-111.

Goodman E en Whitaker RC. (2002). A prospective study of the role of depression in the development and persistence of adolescent obesity. *Pediatrics*, 110 (3), 497-504.

Hall KD, Sacks G, Chandramohan D, Chow CC, Wang YC, Gortmaker SL en Swinburn BA. (2011). Quantification of the effect of energy imbalance on bodyweight. *The Lancet*, 378, 826-837.

Inman DD, van Bakergem KM, Larosa AC & Garr DR. (2011). Evidence-based health promotion programs for schools and communities. *American Journal of Preventive Medicine*, 40 (2), 207-219.

Inspectie voor de Gezondheidszorg. Staat van de gezondheidszorg 2010. Inspectie voor de Gezondheidszorg, Den Haag, 2010.

Ledikwe JH en Rolls BJ. (2007). Reductions in dietary energy density are associated with weight loss in overweight and obese participants in the PREMIER-trial. *American Journal of Clinical Nutrition*, 85, 121-1221.

Libbey HP, Story MT, Neumark-Sztainer DR & Boutelle KN. (2008). Teasing, disordered eating behaviors, and psychological morbidities among overweight adolescents. *Obesity*, 16 (s2), S24-9.

Middelbeek L, Blokdijk L, Schuit AJ, Buijs G, Rutz SI, Schilthuis HJ en Bemelmans WJE. (2007). Overgewichtpreventie in het voortgezet onderwijs: het landelijke en regionale beeld. RIVM rapport 260412001. RIVM, Bilthoven.

Milder IEJ, Boer JMA en Bemelmans WJE. (2010). Effecten van verandering in de energie-innemering of de lichamelijke activiteit op het lichaamsgewicht: een verkenning van de literatuur rond de energiebalans. RIVM rapport 260464001. RIVM, Bilthoven.

Ministerie van Volksgezondheid Welzijn en Sport. (2011). Gezondheid Dichtbij: landelijke nota gezondheidsbeleid. VWS: Den Haag.

Ministerie van Volksgezondheid Welzijn en Sport. (2009). Nota overgewicht. Uit balans: de last van overgewicht. VWS: Den Haag.

Reilly JJ en Kelly J. (2010). Long-term impact of overweight and obesity in childhood and adolescence on morbidity and premature mortality in adulthood: systematic review. *International Journal of Obesity*, 35 (7), 891-898.

Scholtens S, Middelbeek L, Rutz SI, Buijs G en Bemelmans WJE. (2010). Differences in school environment, school policy and actions regarding overweight prevention between Dutch schools. A nationwide survey. *BMC Public Health*, 10, 42.

Strauss RS. (2000). Childhood obesity and self-esteem. *Pediatrics*, 105 (1), e15.

Visscher TL en Seidell JC. (2001). The public health impact of obesity. *Annual Review of Public Health*, 22, 355-375.

Wabitsch M. (2000). Overweight and obesity in European children: definition and diagnostic procedures, risk factors and consequences for later health outcome. *European Journal of Pediatrics*, 159, (s1), S8-13.

Bijlage 1 De vragenlijst

Rijksinstituut voor Volksgezondheid
en Milieu
Ministerie van Volksgezondheid,
Welzijn en Sport

Vragenlijst

Overgewichtpreventie in het voortgezet onderwijs: een landelijk onderzoek

Vragen?
Mocht u bij het invullen van de vragenlijst vragen hebben,
neem dan contact op met onderzoeker Jochen Mikolajczak:
030-274 26 58 of jochen.mikolajczak@rivm.nl

Alvast hartelijk dank voor uw medewerking! Alle door u
verstreekte informatie wordt vertrouwelijk behandeld.

Centrum voor Preventie- en Zorgonderzoek (PZO, Pb 101)
Postbus 1 | 3720 BA Bilthoven

Toelichting bij de vragenlijst

Doel

Deze vragenlijst brengt in kaart hoe in het voortgezet onderwijs wordt omgegaan met de preventie van overgewicht. Ze is zorgvuldig samengesteld en afgestemd met relevante organisaties (zie colofon) om overlap met andere onderzoeken te voorkomen. Zou u de lijst zo volledig mogelijk willen invullen - het duurt ongeveer 20 tot 25 minuten - en aan ons terugsturen in de antwoordenvolp?

Wie

De meest geschikte persoon voor het invullen is de directeur van de schoollocatie of -vestiging op de adressticker aan de achterzijde van de vragenlijst. Omdat het thema 'preventie van overgewicht' veel gebieden omvat kunt u mogelijk niet alle vragen zelf beantwoorden. In dat geval verzoeken wij u deze vragen voor te leggen aan de daarvoor meest geschikte persoon, bijvoorbeeld een vakdocent of een kantinebeheerder.

Hoe

Kruis bij de vragen het antwoord aan dat het meest op uw schoollocatie of -vestiging van toepassing is. Soms kunnen meerdere antwoorden worden aangekruist, en soms wordt een open vraag gesteld. Dan kan het antwoord in de daarvoor bestemde ruimte worden ingevuld.

Let op!

De vragenlijst wordt geautomatiseerd verwerkt. Daarom is het van belang dat de vragenlijst:

- wordt ingevuld met een zwarte of blauwe pen
- niet wordt gevouwen of gekreukt

Voor vragen waarbij getallen moeten worden ingevuld dient u het getal in de daarvoor bestemde vakjes in te vullen (niet buiten de lijnen van het vakje)

Bijvoorbeeld:

9 9 [goed voorbeeld] 9 9 [fout voorbeeld]

Voor vragen waarbij een keuze moet worden gemaakt dient u een duidelijk kruisje te zetten in het vakje van uw keuze (het vakje niet helemaal inkleuren)

Bijvoorbeeld:

Bent u een man of een vrouw?

☐ Man

☒ Vrouw (in dit voorbeeld heeft u ingevuld dat u een vrouw bent)

Een verkeerd antwoord kunt u corrigeren door het goede vakje helemaal in te kleuren.

Bijvoorbeeld:

Bent u een man of een vrouw?

☒ Man (in dit voorbeeld heeft u ingevuld dat u een man bent)

☒ Vrouw

Alvast hartelijk dank voor uw medewerking!

Alle door u verstreekte informatie wordt vertrouwelijk behandeld.

001639 januari 2011

1 Algemene kenmerken school

LET OP! In deze vragenlijst worden de volgende begrippen gehanteerd:
 Locatie/vestiging = zoals vermeld op de achterzijde van de vragenlijst
 Hoofdgebouw = gebouw met de meeste leerlingen binnen de locatie/vestiging
 Overige gebouwen = de andere gebouwen binnen de locatie/vestiging

1 Wat is de naam van uw locatie/vestiging?

2a Hoeveel gebouwen heeft uw locatie/vestiging? ☐ 1 ☒ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5
☐ Meer, namelijk

2b Staan deze gebouwen op hetzelfde terrein of op loopafstand van uw locatie/vestiging? ☐ Ja ☐ Nee

LET OP! Indien uw locatie/vestiging maar uit één gebouw bestaat dan is dit automatisch het hoofdgebouw

3 In welke plaats staat het hoofdgebouw van uw locatie/vestiging?

4 Hoeveel leerlingen telt uw locatie/vestiging?
 Hoofdgebouw leerlingen
 Overige gebouwen leerlingen

5 Welke van de volgende vormen van voortgezet onderwijs wordt op uw locatie/vestiging aangeboden? (meerdere antwoorden mogelijk)

☐ VMBO ☐ Theoretische leerweg
☐ Kaderberoepsgerichte leerweg
☐ Basisberoepsgerichte leerweg
☐ Gemengde leerweg
☐ Leerwegondersteunend onderwijs

☐ HAVO
☐ VWO ☐ Atheneum
☐ Gymnasium
☐ Anders namelijk

2 Schoolomgeving

De schoolomgeving kan van invloed zijn op het beweeg- en voedingsgedrag van uw leerlingen, en daarmee op hun lichaamsgewicht. De volgende vragen hebben betrekking op de schoolomgeving.

LET OP! In deze vragenlijst worden de volgende begrippen gehanteerd:
 Locatie/vestiging = zoals vermeld op de achterzijde van de vragenlijst
 Hoofdgebouw = gebouw met de meeste leerlingen binnen de locatie/vestiging
 Overige gebouwen = de andere gebouwen binnen de locatie/vestiging

In het schoolgebouw

6 Zijn er op de locatie/vestiging frisdrankautomaten aanwezig voor uw leerlingen? ☐ Ja ☐ Nee ☐ aantal in hoofdgebouw aantal in overige gebouwen
☐ Nee > ga door naar vraag 11

Vragenlijst

3 van 16

Overgewichtpreventie in het voortgezet onderwijs
Rijksinstituut voor Volksgezondheid
en Milieu
Ministerie van Volksgezondheid,
Welzijn en Sport

- 7 Welke van onderstaande dranken worden daarin aangeboden? (meerdere antwoorden mogelijk of de categorie 'weet ik niet')
- Aanbod 'calorierijke' dranken:
- ☐ Gesuikerde frisdranken
- ☐ Vruchtensappen en -dranken met toegevoegde suikers
- ☐ Sportdranken
- ☐ Melk- en yoghurtdranken met toegevoegde suikers
- ☐ Anders, namelijk |
- ☐ Weet ik niet
- Aanbod 'caloriearme/gezonde' dranken:
- ☐ Light frisdranken
- ☐ Melk en karnemelk
- ☐ Bronwater
- ☐ Vruchtensappen en -dranken zonder toegevoegde suikers
- ☐ Anders, namelijk |
- ☐ Weet ik niet
- 8 Hoe zou u de verhouding van het aanbod tussen 'calorierijke' en 'caloriearme/gezonde' dranken in de automaat willen omschrijven?
- ☐ Bijna alleen maar calorierijke dranken
- ☐ Meer calorierijke dan caloriearme/gezonde dranken
- ☐ Evenveel calorierijke als caloriearme/gezonde dranken
- ☐ Meer caloriearme/gezonde dan calorierijke dranken
- ☐ Bijna alleen maar caloriearme/gezonde dranken
- 9 Heeft de school de mogelijkheid om het aanbod in de frisdrank-automaten aan te passen?
- ☐ Ja
- ☐ Nee, de inhoud is contractueel vastgelegd
- ☐ Nee, vanwege een andere reden namelijk |
- ☐ Weet ik niet
- 10 Verwacht u dat de verhouding tussen 'calorierijke' en 'caloriearme/gezonde' dranken in de automaat binnen een half jaar zal veranderen?
- ☐ Ja, het zal opschuiven in de richting van méér calorierijke dranken
- ☐ Ja, het zal opschuiven in de richting van méér caloriearme/gezonde dranken
- ☐ Nee, deze verhouding zal het komende half jaar niet gaan wijzigen
- ☐ Weet ik niet
- 11 Zijn er op de locatie/vestiging snoepautomaten aanwezig voor uw leerlingen?
- ☐ Ja aantal in hoofdgebouw aantal in overige gebouwen
- ☐ Nee, > ga door naar vraag 15
- 12 Hoe zou u het aanbod in uw snoepautomaat willen omschrijven?
- ☐ Bijna alleen maar minder gezonde producten, zoals candybars, chips en zakjes snoep
- ☐ Een goede afstemming tussen minder gezonde producten en gezondere producten, zoals sultana en ontbijtkoek
- ☐ Bijna alleen maar gezondere producten
- ☐ Weet ik niet
- 13 Heeft de school de mogelijkheid om het aanbod in de snoep-automaten aan te passen?
- ☐ Ja
- ☐ Nee, de inhoud is contractueel vastgelegd
- ☐ Nee, vanwege een andere reden namelijk |
- ☐ Weet ik niet

4 van 16

14 Verwacht u dat de verhouding tussen 'minder gezonde' producten en 'gezondere' producten binnen een half jaar zal veranderen?

☐ Ja, het zal opschuiven in de richting van méér minder gezonde producten

☐ Ja, het zal opschuiven in de richting van méér gezondere producten

☐ Nee, deze verhouding zal het komende half jaar niet gaan wijzigen

☐ Weet ik niet

15 Is er op de locatie/vestiging een waterkoeler aanwezig voor uw leerlingen?

☐ Ja aantal in hoofdgebouw aantal in overige gebouwen

☐ Nee [ga door naar vraag 17](#)

16 Wordt het water uit deze waterkoeler gratis verstrekt aan uw leerlingen?

☐ Ja

☐ Nee, het water kost € , per beker

17 Zijn er op de locatie/vestiging versautomaten aanwezig voor uw leerlingen, met daarin producten als belegde broodjes, fruit, melk en rauwkost?

☐ Ja aantal in hoofdgebouw aantal in overige gebouwen

☐ Nee

In de kantine *Onder kantine wordt in deze vragenlijst ook een uitgiftebalie of counter verstaan*

18 Is er op uw locatie/vestiging een kantine aanwezig?

☐ Ja ☐ Nee [ga door naar vraag 29](#)

19 Wordt deze kantine ook gebruikt door de leerlingen van de andere gebouwen?

☐ Ja ☐ Nee ☐ Niet van toepassing

20 Door wie wordt de kantine op uw locatie/vestiging beheerd?

☐ Intern, door de school zelf ☐ Extern, door een cateraar

☐ Anders, namelijk

21 Welke van onderstaande producten worden dagelijks in de kantine aangeboden? (meerdere antwoorden mogelijk of de categorie 'weet ik niet')

Aanbod 'minder gezonde' producten:

☐ Candybars ☐ Saucijzenbroodjes ☐ (Gevulde) koeken

☐ Zakjes snoep ☐ Huzarenslaatjes ☐ Pizzapunt

☐ Gefrituurde snacks ☐ Gesuikerde frisdranken ☐ Roomijs

☐ Sportdranken ☐ Chips ☐ Weet ik niet

☐ Anders, namelijk

Aanbod 'gezonde' producten:

☐ Vers fruit ☐ Light frisdranken ☐ Soep

☐ Melk/ karnemelk ☐ Bronwater ☐ Salade

☐ Belegde broodjes ☐ Rauwkost ☐ Yoghurt

☐ Verse vruchtensap ☐ Rijstkoeken ☐ Weet ik niet

☐ Anders, namelijk

22 Hoe zou u de verhouding van het aanbod 'gezonde' en 'minder gezonde' producten in de kantine willen omschrijven?

☐ Bijna alleen maar 'minder gezonde' producten

☐ Meer 'minder gezonde' dan 'gezonde' producten

☐ Evenveel 'minder gezonde' als 'gezonde' producten

☐ Meer 'gezonde' dan 'minder gezonde' producten.

☐ Bijna alleen maar 'gezonde' producten

Vragenlijst

5 van 16

Overgewichtpreventie in het voortgezet onderwijs
 Rijksinstituut voor Volksgezondheid
 en Milieu
 Ministerie van Volksgezondheid,
 Welzijn en Sport

- 23 Wie heeft er invloed op wat er in de kantine aangeboden wordt? (meerdere antwoorden mogelijk)
- ☐ De directie ☐ De kantinebeheerder ☐ De cateraar
- ☐ De leerlingen/ leerlingenraad ☐ De ouders/ ouderraad ☐ De docenten
- ☐ Weet ik niet ☐ Anders namelijk |
- 24 Kunnen de leerlingen in de kantine een warme maaltijd krijgen?
- ☐ Ja, ze kunnen kiezen uit 2 of meer maaltijden
- ☐ Ja, maar ze hebben geen keuze tussen maaltijden
- ☐ Nee > ga door naar vraag 26
- 25 Indien leerlingen een warme maaltijd kunnen krijgen, aan welke aspecten geeft de school dan voorrang bij de keuze voor het aanbod van de maaltijd?
- ☐ Kostprijs van de maaltijd
- ☐ Gezonde samenstelling van de maaltijd
- ☐ Combinatie van kostprijs en gezonde samenstelling
- ☐ Weet ik niet, beslist cateraar
- ☐ Andere, namelijk |
- 26 Wordt in de kantine gebruik gemaakt van acties of aanbiedingen om gezonde producten te promoten?
- ☐ Ja ☐ Nee ☐ Weet ik niet
- 27 Wordt in de kantine gebruik gemaakt van een looproute, waarbij eerst de gezonde producten worden aangeboden en daarna pas de minder gezonde producten?
- ☐ Ja ☐ Nee ☐ Weet ik niet
- ☐ Niet van toepassing, er is alleen een uitgiftebalie of counter
- 28 Wordt in de kantine gebruik gemaakt van een informatie-systeem (bijvoorbeeld gekleurde stickers) om aan te geven welke producten gezond zijn en welke minder gezond zijn?
- ☐ Ja ☐ Nee ☐ Weet ik niet
- Op en rond het schoolterrein**
- LET OP!** Onderstaande vragen alleen invullen voor het HOOFDGEBOUW van de locatie/vestiging. Indien uw locatie/vestiging maar uit één gebouw bestaat is dit automatisch het hoofdgebouw
- 29 Mogen leerlingen uit de onderbouw tijdens tussenuren en pauzes het schoolterrein verlaten?
- ☐ Ja, ☐ alleen tijdens de pauze
- ☐ alleen tijdens tussenuren
- ☐ zowel tijdens pauzes als tussenuren
- ☐ Nee
- ☐ Anders, namelijk |
- 30 Mogen leerlingen uit de bovenbouw tijdens tussenuren en pauzes het schoolterrein verlaten?
- ☐ Ja, ☐ alleen tijdens de pauze
- ☐ alleen tijdens tussenuren
- ☐ zowel tijdens pauzes als tussenuren
- ☐ Nee
- ☐ Anders, namelijk |

6 van 16

- 31 Is het mogelijk voor leerlingen om tijdens tussenuren/pauzes op het schoolterrein te wandelen? ☐ Ja, ons schoolterrein is zo groot dat er op het terrein gewandeld kan worden
☐ Nee, wandelen is niet mogelijk
☐ Anders, namelijk |
- 32 Welke voorzieningen zijn er op het schoolplein die regelmatig bezocht worden door uw leerlingen? (meerdere antwoorden mogelijk) ☐ Basketbalveld ☐ Skatebaan ☐ Volleybalnet ☐ Voetbalveld/kooi ☐ Geen voorzieningen
☐ Anders, namelijk |
- 33 Welke voorzieningen zijn er binnen een straal van 1 kilometer rond de locatie/vestiging regelmatig bezocht worden door uw leerlingen? (meerdere antwoorden mogelijk) ☐ Snackbar ☐ Voetbalveld/kooi ☐ Bos
☐ Supermarkt ☐ Skatebaan ☐ Park
☐ Tankstation ☐ Trimbaan ☐ Sportscholen/sportvelden
☐ Geen van allen ☐ Weet ik niet ☐ Anders, namelijk |
- 34 Zou u globaal in percentages willen aangeven hoe uw leerlingen naar school komen? % te voet of met de fiets
 % met de scooter of de brommer
 % gebracht met de auto
 % met het openbaar vervoer
- 35 Wat is de capaciteit van de fietsenstalling? fietsen ☐ Weet ik niet
- 36 Voorziet de capaciteit van de fietsenstalling in de behoefte van de school? ☐ Ja ☐ Nee ☐ Weet ik niet
- 37 Hoe beoordeelt u de verkeersveiligheid van de schoolomgeving? (denk aan: fietspaden, druk kruispunt, spoorwegovergang) ☐ Zeer veilig ☐ Veilig ☐ Gemiddeld ☐ Onveilig ☐ Zeer onveilig

3

Gezondheidseducatie

Onder gezondheidseducatie wordt de aandacht voor gezondheidsthema's binnen het reguliere onderwijsprogramma verstaan.

- 38 Welke thema's krijgen binnen het reguliere onderwijsprogramma op uw locatie/vestiging de prioriteit? (meerdere antwoorden mogelijk) ☐ Gezonde voeding ☐ Stimulering van sport en beweging ☐ Alcoholgebruik
☐ Rookpreventie ☐ Druggebruik ☐ Mondgezondheid
☐ Seksualiteit en relaties ☐ Overgewicht ☐ Algemene lichaamsverzorging / hygiëne
☐ Geestelijke gezondheid ☐ Veiligheid ☐ Ongevallenpreventie
☐ Letselpreventie ☐ Rouwverwerking
☐ Anders, namelijk |
- Biologie en verzorging** **LET OPI!** Kies een willekeurige 2^e klas en vul hiervoor, in overleg met uw collega's biologie en verzorging, de vragen 39 tot en met 59 in
- 39 Uit welk onderwijstype heeft u een tweede klas gekozen voor het beantwoorden van de vragen 39 tot en met 59? ☐ VMBO ☐ HAVO ☐ VWO
- 40 Hoeveel lesuren biologie en verzorging krijgen de leerlingen in deze klas gemiddeld per week? lesuren biologie per week
 lesuren verzorging per week

Vragenlijst

Overgewichtpreventie in het voortgezet onderwijs
 Rijksinstituut voor Volksgezondheid
 en Milieu
 Ministerie van Volksgezondheid,
 Welzijn en Sport

- 41 Is er in de afgelopen 4 jaar sprake van een verschuiving van de aandacht voor het thema voeding binnen de lesuren biologie in deze klas? ☐ Ja, er is meer aandacht voor het thema ☐ Ja, er is minder aandacht voor het thema ☐ Nee, er is evenveel aandacht voor het thema > ga door naar vraag 43
- 42 Kunt u aangeven wat de belangrijkste reden is voor deze verschuiving?
- 43 Worden de leerlingen tijdens deze lesuren gewezen op de consequenties van minder gezonde voeding op hun gezondheid? ☐ Ja ☐ Nee
- 44 Is er in de afgelopen 4 jaar sprake van een verschuiving van de aandacht voor het thema beweging binnen de lesuren biologie in deze klas? ☐ Ja, er is meer aandacht voor het thema ☐ Ja, er is minder aandacht voor het thema ☐ Nee, er is evenveel aandacht voor het thema > ga door naar vraag 46
- 45 Kunt u aangeven wat de belangrijkste reden is voor deze verschuiving?
- 46 Worden de leerlingen tijdens deze lesuren gewezen op de consequenties van onvoldoende beweging op hun gezondheid? ☐ Ja ☐ Nee
- 47 Is er in de afgelopen 4 jaar sprake van een verschuiving van de aandacht voor het thema overgewicht binnen de lesuren biologie in deze klas? ☐ Ja, er is meer aandacht voor het thema ☐ Ja, er is minder aandacht voor het thema ☐ Nee, er is evenveel aandacht voor het thema > ga door naar vraag 49
- 48 Kunt u aangeven wat de belangrijkste reden is voor deze verschuiving?
- 49 Worden de leerlingen tijdens deze lesuren gewezen op de consequenties van overgewicht op hun gezondheid? ☐ Ja ☐ Nee
- 50 Is er in de afgelopen 4 jaar sprake van een verschuiving van de aandacht voor het thema voeding binnen de lesuren verzorging in deze klas? ☐ Ja, er is meer aandacht voor het thema ☐ Ja, er is minder aandacht voor het thema ☐ Nee, er is evenveel aandacht voor het thema > ga door naar vraag 52
- 51 Kunt u aangeven wat de belangrijkste reden is voor deze verschuiving?
- 52 Worden de leerlingen tijdens deze lesuren gewezen op de consequenties van minder gezonde voeding op hun gezondheid? ☐ Ja ☐ Nee
- 53 Is er in de afgelopen 4 jaar sprake van een verschuiving van de aandacht voor het thema beweging binnen de lesuren verzorging in deze klas? ☐ Ja, er is meer aandacht voor het thema ☐ Ja, er is minder aandacht voor het thema ☐ Nee, er is evenveel aandacht voor het thema > ga door naar vraag 55

- 54 Kunt u aangeven wat de belangrijkste reden is voor deze verschuiving?
- 55 Worden de leerlingen tijdens deze lesuren gewezen op de consequenties van onvoldoende beweging op hun gezondheid? ☐ Ja ☐ Nee
- 56 Is er in de afgelopen 4 jaar sprake van een verschuiving van de aandacht voor het thema overgewicht binnen de lesuren verzorging in deze klas? ☐ Ja, er is meer aandacht voor het thema
☐ Ja, er is minder aandacht voor het thema
☐ Nee, er is evenveel aandacht voor het thema > ga door naar vraag 58
- 57 Kunt u aangeven wat de belangrijkste reden is voor deze verschuiving?
- 58 Worden de leerlingen tijdens deze lesuren gewezen op de consequenties van overgewicht op hun gezondheid? ☐ Ja ☐ Nee
- 59 Welke lesmethode wordt in deze klas gebruikt voor de vakken biologie en verzorging? (meerdere antwoorden mogelijk) ☐ Goed verzorgd ☐ Verzorging overal ☐ Zorgactief ☐ Wijs!
☐ Biologie voor jou ☐ Biologie actief ☐ Levendig ☐ Prikkels
☐ Anders, namelijk |

Lichamelijke opvoeding/gymnastiek**LET OP!** Vanaf hier gelden de vragen weer voor uw gehele locatie/vestiging

- 60 Zijn er op uw school sportaccentklassen (waarbij lichamelijke opvoeding vaak als examenvak wordt aangeboden aan leerlingen)? ☐ Ja, al langer dan 4 jaar ☐ Ja, korter dan 4 jaar ☐ Nee > ga door naar vraag 62
- 61 Hoeveel lesuren lichamelijke opvoeding/gymnastiek krijgen de leerlingen in sportaccentklassen op uw locatie/vestiging gemiddeld per week?
Onderbouw	Bovenbouw
☐ VMBO ☐ ☐ ☐ ☐ lesuren per week	☐ VMBO ☐ ☐ ☐ ☐ lesuren per week
☐ HAVO ☐ ☐ ☐ ☐ lesuren per week	☐ HAVO ☐ ☐ ☐ ☐ lesuren per week
☐ VWO ☐ ☐ ☐ ☐ lesuren per week	☐ VWO ☐ ☐ ☐ ☐ lesuren per week
- LET OP!** Indien er op uw school sportaccentklassen zijn, de lesuren van deze leerlingen niet meer meetellen bij het beantwoorden van de vraag 62
- 62 Hoeveel lesuren lichamelijke opvoeding/gymnastiek krijgen de leerlingen op uw school gemiddeld per week?
Onderbouw	Bovenbouw
☐ VMBO ☐ ☐ ☐ ☐ lesuren per week	☐ VMBO ☐ ☐ ☐ ☐ lesuren per week
☐ HAVO ☐ ☐ ☐ ☐ lesuren per week	☐ HAVO ☐ ☐ ☐ ☐ lesuren per week
☐ VWO ☐ ☐ ☐ ☐ lesuren per week	☐ VWO ☐ ☐ ☐ ☐ lesuren per week
- 63 Voorziet de capaciteit van de sportzalen en sportvelden in de behoefte van de school? ☐ Ja, ruim voldoende ☐ Nee, te weinig
☐ Ja, voldoende ☐ Nee, veel te weinig
- 64 Hoe is de bezetting van deze sportzalen/sportvelden? ☐ Minder dan 25 % van de schooltijd in gebruik
☐ Tussen de 25 en 50% van de schooltijd in gebruik
☐ Tussen de 50 en 75 % van de schooltijd in gebruik
☐ Meer dan 75 % van de schooltijd in gebruik
☐ Weet ik niet

Vragenlijst

Overgewichtpreventie in het voortgezet onderwijs
Rijksinstituut voor Volksgezondheid
en Milieu
Ministerie van Volksgezondheid,
Welzijn en Sport

- 65 Zijn er mogelijkheden voor de leerlingen op uw locatie/vestiging om naast de uren lichamelijke opvoeding bezig te zijn met beweging?
(meerdere antwoorden mogelijk)

☐ Ja, namelijk: ☐ Sportieve buiten schoolse activiteiten (BSA)

☐ Vrij gebruik van de sportzaal/sportvelden tijdens tussenuren/pauzes

☐ Schoolsportteam

☐ Intensieve beweging op het schoolterrein is mogelijk

☐ Toernooien

☐ Nee

☐ Anders, namelijk |

4

Deelname aan projecten

- 66 Heeft u in de afgelopen 4 jaar op school buiten het reguliere onderwijsprogramma aandacht besteed aan het thema:
(meerdere antwoorden mogelijk bij elk thema)

Voeding

☐ Ja ☐ op eigen initiatief vanuit de school

☐ initiatief kwam van buiten de school, we werden benaderd door

☐ de gemeente

☐ de GGD

☐ Centrum voor Jeugd en Gezin

☐ de universiteit

☐ een andere organisatie/instelling, namelijk |

☐ Nee ☐ Weet ik niet ☐ Niet van toepassing

Beweging

☐ Ja ☐ op eigen initiatief vanuit de school

☐ initiatief kwam van buiten de school, we werden benaderd door

☐ de gemeente

☐ de GGD

☐ Centrum voor Jeugd en Gezin

☐ de universiteit

☐ een andere organisatie/instelling, namelijk |

☐ Nee ☐ Weet ik niet ☐ Niet van toepassing

Overgewicht

☐ Ja ☐ op eigen initiatief vanuit de school

☐ initiatief kwam van buiten de school, we werden benaderd door

☐ de gemeente

☐ de GGD

☐ Centrum voor Jeugd en Gezin

☐ de universiteit

☐ een andere organisatie/instelling, namelijk |

☐ Nee ☐ Weet ik niet ☐ Niet van toepassing

10 van 16

- 67 Heeft uw school in de afgelopen vier jaar deelgenomen aan één of meer van de onderstaande landelijke projecten?
(meerdere antwoorden mogelijk)

- ☐ Programma Gezonde Schoolkantine
 ☐ Stimuleringsprijs Gezonde Schoolkantine
☐ Krachtvoer
 ☐ Weet wat je eet
☐ Gemeenschappen in beweging
 ☐ Anders, namelijk |
☐ Geen één van de landelijke projecten, > ga naar vraag 70

LET OPI Noteer de naam van elk project in de tabel

- 68 Kunt voor de door u aangekruiste projecten de volgende twee vragen beantwoorden?

	Project 1	Project 2	Project 3
Naam project			
Heeft het project volgens uw inschatting effect gehad?	☐ Ja ☐ Nee ☐ Het project loopt nog ☐ Weet ik niet	☐ Ja ☐ Nee ☐ Het project loopt nog ☐ Weet ik niet	☐ Ja ☐ Nee ☐ Het project loopt nog ☐ Weet ik niet
Zal het project structureel worden uitgevoerd?	☐ Nee, het was eenmalig ☐ Ja, ieder jaar gedurende een bepaalde periode ☐ Onbekend ☐ Weet niet	☐ Nee, het was eenmalig ☐ Ja, ieder jaar gedurende een bepaalde periode ☐ Onbekend ☐ Weet niet	☐ Nee, het was eenmalig ☐ Ja, ieder jaar gedurende een bepaalde periode ☐ Onbekend ☐ Weet niet

- 69 Worden er bij het uitvoeren van landelijke projecten op het gebied van voeding, beweging en/of overgewicht belemmeringen ervaren?
(meerdere antwoorden mogelijk)

- ☐ Ja, ☐ er is te weinig tijd
☐ er is/zijn te weinig kennis/vaardigheden bij leerkrachten
☐ er zijn te weinig financiële middelen
☐ er is te weinig ondersteuning vanuit andere organisaties
☐ er zijn te weinig geschikte materialen
☐ de school beschikt niet over de juiste faciliteiten
☐ anders namelijk |
☐ Nee, er worden geen belemmeringen ervaren
☐ Weet ik niet

- 70 Heeft uw school de afgelopen twee jaar deelgenomen aan een regionaal/lokaal project op het gebied van voeding, beweging en/of overgewicht?

- ☐ Ja, namelijk 1 |
 2 |
 3 |
☐ Nee > ga door naar vraag 73

- 71 Welke organisaties waren betrokken bij de ondersteuning van de regionale/lokale projecten gericht op voeding, beweging en/of overgewicht op uw school?
(meerdere antwoorden mogelijk)

- ☐ GGD'en
☐ Gemeenten
☐ Organisaties op het gebied van sport en beweging
☐ Landelijke organisaties zoals het Voedingscentrum, het NIGZ en de Hartstichting
☐ Jeugdgezondheidszorg
☐ Centrum voor Jeugd en Gezin
☐ Externe deskundigen/voorlichters
☐ Anders namelijk |
☐ Geen betrokkenheid van andere organisaties

Vragenlijst

11 van 16

Overgewichtpreventie in het voortgezet onderwijs
 Rijksinstituut voor Volksgezondheid
 en Milieu
 Ministerie van Volksgezondheid,
 Welzijn en Sport

- 72 Worden er bij het uitvoeren van regionale/ lokale projecten op het gebied van voeding, beweging en/of overgewicht belemmeringen ervaren?
(meerdere antwoorden mogelijk)
- ☐ Ja, ☐ er is te weinig tijd
- ☐ er is/zijn te weinig kennis/vaardigheden bij leraren
- ☐ er zijn te weinig financiële middelen
- ☐ er is te weinig ondersteuning vanuit andere organisaties
- ☐ er is te weinig geschikt materiaal
- ☐ de school beschikt niet over de juiste faciliteiten
- ☐ anders namelijk |
- ☐ Nee, er worden geen belemmeringen ervaren
- ☐ Weet ik niet
- 73 Wat vindt u van de hoeveelheid aangeboden projecten/materialen gericht op voeding, beweging en/of overgewicht?
- ☐ Erg veel ☐ Veel ☐ Voldoende ☐ Weinig ☐ Erg weinig ☐ Weet ik niet
- 74 Vindt u het aanbod van projecten/materialen gericht op voeding, beweging en/of overgewicht goed afgestemd op de behoefte van uw school?
- ☐ Ja, goed ☐ Ja, redelijk ☐ Neutraal ☐ Nee, matig ☐ Nee, slecht ☐ Weet ik niet
- 75 Waar heeft uw school behoefte aan met betrekking tot projecten?
(meerdere antwoorden mogelijk)
- ☐ Meer informatie over de (kwaliteit van) projecten voor een betere keuze
- ☐ Ondersteuning bij het uitvoeren van de projecten
- ☐ Projecten die minder intensief zijn
- ☐ Projecten die minder inzet van eigen leerkrachten vergen
- ☐ Projecten die beter aansluiten bij de belevingswereld van de leerlingen
- ☐ Projecten die beter aansluiten op het reguliere onderwijsaanbod
- ☐ Een actueel overzicht van het aanbod aan projecten (bv een website)
- ☐ Een handleiding zoals de handleiding "Gezonde School"
- ☐ Anders, namelijk |
- ☐ Geen behoefte
- LET OP!** Bij onderstaande vraag 76 gaat het niet om structurele maatregelen die getroffen zijn, deze komen in hoofdstuk 5 over beleid terug
- 76 Heeft uw school op eigen initiatief activiteiten/projecten op het gebied van voeding, beweging en/of overgewicht opgezet en uitgevoerd?
- ☐ Ja, namelijk 1 |
- 2 |
- 3 |
- ☐ Nee

5

Beleid

Schoolgezondheidsbeleid is het beleid dat een school voert om de gezondheid en veiligheid van leerlingen (en werknemers) te bewaken en te bevorderen.

Algemeen gezondheidsbeleid

77 Is er op uw school een algemeen gezondheidsbeleid?

☐ Ja, schriftelijk vastgesteld

☐ Ja, schriftelijk vastgesteld en opgenomen in het schoolreglement

☐ Nee, maar is in ontwikkeling. > ga naar vraag 80

☐ Nee > ga naar vraag 80

78 Welke thema's krijgen binnen het huidige gezondheidsbeleid de prioriteit?
(meerdere antwoorden mogelijk)

☐ Gezonde voeding ☐ Stimulering van sport en beweging

☐ Alcoholgebruik ☐ Rookpreventie

☐ Druggebruik ☐ Mondgezondheid

☐ Seksualiteit en relaties ☐ Overgewicht

☐ Rouwverwerking ☐ Algemene lichaamsverzorging/hygiëne

☐ Preventie van depressie ☐ Veiligheid

☐ Ongevallenpreventie ☐ Schoolverzuim

☐ Letselpreventie

☐ Anders, namelijk |

79 Welke van de onderstaande partijen hebben inspraak in het gezondheidsbeleid?
(meerdere antwoorden mogelijk)

☐ Leerlingen ☐ Directie

☐ Leraren/personeelsleden ☐ GGD

☐ Ouders ☐ Weet ik niet

☐ Anders, namelijk |

80 Heeft uw school behoefte aan ondersteuning bij het opzetten of het uitvoeren van het gezondheidsbeleid?
(meerdere antwoorden mogelijk)

☐ Ja

☐ bij het opzetten

☐ bij het uitvoeren

☐ Nee

☐ Weet ik niet

81 Is er op uw school een Zorg en Advies Team samengesteld?

☐ Ja ☐ Nee ☐ Weet ik niet

82 Is er op uw school een werkgroep 'Gezonde School' samengesteld?

☐ Ja ☐ Nee ☐ Weet ik niet

Beleid op het gebied van voeding

83 Voert uw school beleid op het gebied van (gezonde) voeding?

☐ Ja, schriftelijk vastgelegd en onderdeel van het algemeen gezondheidsbeleid

☐ Ja, schriftelijk vastgelegd, maar geen onderdeel van het algemeen gezondheidsbeleid

☐ Ja, mondelinge afspraken

☐ Nee

☐ Weet ik niet

Vragenlijst

13 van 16

Overgewichtpreventie in het voortgezet onderwijs
 Rijksinstituut voor Volksgezondheid
 en Milieu
 Ministerie van Volksgezondheid,
 Welzijn en Sport

- 84 Welke van onderstaande maatregelen worden er op uw school getroffen om het eten van gezonde producten te stimuleren? (meerdere antwoorden mogelijk)
- ☐ Gezonde producten worden goedkoper aangeboden dan minder gezonde producten.
 - ☐ Vers fruit is voor de leerlingen gratis beschikbaar
 - ☐ Verse groenten zijn voor de leerlingen gratis beschikbaar
 - ☐ Melk is voor de leerlingen gratis beschikbaar
 - ☐ Onze school heeft waterkoeler(s) geplaatst
 - ☐ Er is een voedingsdeskundige actief op onze school
 - ☐ Onze school doet mee aan het programma de Gezonde Schoolkantine
 - ☐ In onze kantine wordt een uitgebreid assortiment gezonde producten aangeboden
 - ☐ In onze automaten wordt een uitgebreid assortiment gezonde producten aangeboden
 - ☐ Er wordt gestreefd naar een evenwichtig voeding- en drankenaanbod
 - ☐ Er worden voor ouders thema-avonden georganiseerd over gezonde voeding
 - ☐ Er worden gesprekken gevoerd met de gemeente over voeding op school
 - ☐ Er worden gesprekken gevoerd met aanbieders in de omgeving, bijvoorbeeld snackbars
 - ☐ Een andere maatregel, namelijk |
 - ☐ Geen van deze maatregelen
- 85 Welke van onderstaande maatregelen worden er op uw school getroffen om het eten van minder gezonde producten tegen te gaan? (meerdere antwoorden mogelijk)
- ☐ Bepaalde minder gezonde producten worden niet meer aangeboden in de kantine
 - ☐ Ouders worden aangesproken op het eet- en/of snoepgedrag van hun kinderen
 - ☐ Het is regel dat er in de klas niet gegeten wordt
 - ☐ Het nuttigen van bepaalde minder gezonde producten, zoals candybars of chips verboden
 - ☐ De frisdrankautomaten zijn verwijderd
 - ☐ De snoepautomaten zijn verwijderd
 - ☐ Er zijn afspraken met aanbieders in de omgeving over de verkoop van snoep of snacks aan leerlingen
 - ☐ De inhoud van de automaten is aangepast en ook gezonde producten zijn toegevoegd
 - ☐ Er zijn richtlijnen om media die tot ongezond voedingsgedrag aanzetten te reguleren
 - ☐ Er worden kleine tussendoortjes, bijvoorbeeld snoeptomaatjes, aangeboden aan leerlingen
 - ☐ Het is regel dat leerlingen het schoolterrein tijdens schooluren niet mogen verlaten
 - ☐ Een andere maatregel, namelijk |
 - ☐ Geen van deze maatregelen

Beleid op het gebied van sport en beweging

- 86 Voert uw school beleid op het gebied van sport en beweging?
- ☐ Ja, schriftelijk vastgelegd en onderdeel van het algemeen gezondheidsbeleid
 - ☐ Ja, schriftelijk vastgelegd, maar geen onderdeel van het algemeen gezondheidsbeleid
 - ☐ Ja, mondelinge afspraken
 - ☐ Nee
 - ☐ Weet ik niet

14 van 16

- 87 Welke van de onderstaande maatregelen worden op uw school getroffen om beweging te bevorderen?
(meerdere antwoorden mogelijk)
- ☐ Leerlingen worden gestimuleerd om in de pauze/tussenuren te bewegen
- ☐ Er wordt nauw samengewerkt met sportverenigingen
- ☐ Het schoolbeleid ziet er op toe dat leerlingen de lesuren lichamelijke opvoeding bijwonen
- ☐ Er worden jaarlijks sportdagen georganiseerd
- ☐ Er zijn regelmatig naschoolse sportactiviteiten
- ☐ Er is een beleid ten aanzien van sport en beweging buiten schooltijd
- ☐ Voor ouders worden thema-avonden georganiseerd over beweging
- ☐ Er worden gesprekken gevoerd met de gemeente over beweegfaciliteiten
- ☐ Een andere maatregel, namelijk |
- ☐ Geen van bovenstaande maatregelen
- Beleid op het gebied van overgewicht**
- 88 Voert uw school beleid op het gebied van overgewicht?
- ☐ Ja, schriftelijk vastgelegd en onderdeel van het algemeen gezondheidsbeleid
- ☐ Ja, schriftelijk vastgelegd, maar geen onderdeel van het algemeen gezondheidsbeleid
- ☐ Ja, mondelinge afspraken
- ☐ Nee
- ☐ Weet ik niet
- 89 Welke van de onderstaande maatregelen worden op uw school getroffen op het gebied van overgewicht?
(meerdere antwoorden mogelijk)
- ☐ Voor ouders worden thema-avonden georganiseerd over overgewicht
- ☐ Er zijn richtlijnen voor signalering, advisering en hulpverlening voor leerlingen met overgewicht
- ☐ Leerlingen met overgewicht en hun ouders worden in contact gebracht met professionals, bijvoorbeeld de schoolarts
- ☐ Leerlingen met overgewicht krijgen bij bewegingsonderwijs extra aandacht of opdrachten
- ☐ Een andere maatregel, namelijk |
- ☐ Geen van bovenstaande maatregelen
- 90 Beschikt u over cijfers over het percentage leerlingen met overgewicht op uw school?
- ☐ Ja, die hebben we gekregen via
- ☐ de gemeente
- ☐ de GGD
- ☐ de jeugdgezondheidszorg
- ☐ het Centrum voor Jeugd en Gezin
- ☐ een universiteit
- ☐ een andere organisatie, namelijk |
- ☐ Nee
- ☐ Weet ik niet
- 91 Signaleert u een toename van leerlingen met overgewicht bij u op school?
- ☐ Ja ☐ Nee ☐ Weet ik niet
- 92 Hoe groot schat u op dit moment het percentage leerlingen met overgewicht bij u op school
- | | | % leerlingen met overgewicht

Vragenlijst

15 van 16

Overgewichtpreventie in het voortgezet onderwijs
 Rijksinstituut voor Volksgezondheid
 en Milieu
 Ministerie van Volksgezondheid,
 Welzijn en Sport

- 93 Denkt u dat overgewicht op uw school vaker voorkomt dan in de algemene bevolking van 12-18 jarigen? ☐ Ja ☐ Nee ☐ Even vaak
- 94 Wie zijn er volgens u verantwoordelijk voor de preventie van overgewicht bij uw leerlingen? (meerdere antwoorden mogelijk) ☐ De school ☐ De ouders ☐ De leerling zelf ☐ De overheid ☐ Geen mening ☐ Anders, namelijk |
- 95 Verwacht u dat er in de toekomst op uw school meer aandacht zal worden gegeven aan het thema overgewicht? ☐ Ja, meer aandacht ☐ Nee, evenveel aandacht ☐ Nee, minder aandacht
- 96 Hoe wordt volgens u het beleid op het gebied van voeding, beweging en/of overgewicht op uw locatie/vestiging nageleefd? ☐ Zeer goed ☐ Goed ☐ Voldoende ☐ Onvoldoende ☐ Slecht ☐ Niet van toepassing
- 97 Worden er bij het uitvoeren van het beleid op het gebied van voeding, beweging en/of overgewicht belemmeringen ervaren? (meerdere antwoorden mogelijk) ☐ Ja ☐ er is te weinig tijd ☐ er zijn te weinig financiële middelen ☐ er is te weinig draagvlak in het schoolteam ☐ er is te weinig draagvlak onder leerlingen ☐ er is onduidelijkheid over de taakverdeling ☐ de school beschikt niet over de juiste faciliteiten ☐ anders, namelijk | ☐ Nee, er worden geen belemmeringen ervaren ☐ Weet ik niet ☐ Niet van toepassing

6

Overige vragen

- 98 Hoeveel personen hebben meegewerkt aan het invullen van deze vragenlijst? ☐ 1 persoon ☐ 2-4 personen ☐ meer dan 4 personen
- 99 Wat is/zijn de functies van de personen die hebben meegewerkt aan het invullen van de vragenlijst? (meerdere antwoorden mogelijk) ☐ Rector ☐ Docent maatschappijleer ☐ Conrector ☐ Docent lichamelijke opvoeding ☐ Docent verzorging ☐ Kantinebeheerder ☐ Docent biologie ☐ Coördinator leerlingenzorg ☐ Anders namelijk |

16 van 16

100 Wat vond u van de vragen en antwoordcategorieën in de vragenlijst?

☐ Zeer onduidelijk en/of slecht te beantwoorden

☐ Onduidelijk en/of slecht te beantwoorden

☐ Duidelijk en/of goed te beantwoorden

☐ Zeer duidelijk en/of goed te beantwoorden

☐ Anders, namelijk |

101 Bent u bekend met het Convenant Gezond Gewicht, een afspraak tussen verschillende landelijke partijen uit de publieke en private sector, om overgewicht in Nederland aan te pakken?

☐ Ja ☐ Nee

102 Wie is volgens u de voorzitter van het Convenant Gezond Gewicht?

☐ Paul de Leeuw ☐ Clémence Ross ☐ Wouter Bos

☐ Paul Rosenmöller ☐ Linda de Mol ☐ Erica Terpstra ☐ Weet ik niet

Indien u op de hoogte wilt blijven van de uitkomsten van dit onderzoek kunt u dat hier aangeven, en uw e-mailadres invullen. Wij sturen u dan een digitale versie van het eindrapport van het onderzoek toe..

☐ Ja, ik wil op de hoogte blijven e-mail

☐ Nee, ik wil niet op de hoogte blijven

Ruimte voor opmerkingen

Hartelijk dank voor het invullen van de vragenlijst!

Colofon

Deze studie wordt uitgevoerd door het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM), in opdracht van het Ministerie van Volksgezondheid Welzijn en Sport (VWS).

Aan deze vragenlijst werd een bijdrage geleverd door:
Het Ministerie van Volksgezondheid Welzijn en Sport
De Inspectie voor de Gezondheidszorg
De Inspectie van het Onderwijs
Het Voedingscentrum
Het Convenant Gezond Gewicht
De World Health Organization
Het Centrum Gezond Leven

Ruimte voor barcode / adressticker

Bijlage 2 De antwoordkaart

Antwoordkaart

Indien u de hele vragenlijst niet kunt of wilt invullen, zou u dan wel de volgende vragen willen beantwoorden en het formulier willen terugsturen in de antwoordenvelop?

- 1 Wat is de naam van uw locatie/
vestiging? _____
- 2 Kunt u aangeven om welke
reden u niet kunt/wilt meewerken
aan dit onderzoek?

☐ Geen interesse in het onderwerp van het onderzoek
☐ Het invullen van de vragenlijst kost teveel tijd
☐ Er zijn veel onderzoeken gericht op het voortgezet onderwijs, we kunnen niet overal aan meewerken
☐ Anders namelijk, | _____

☐ Alcoholgebruik
☐ Mondgezondheid
☐ Rouwverwerking
☐ Gezonde voeding
☐ Schoolverzuim
- 3 Welke thema's krijgen binnen het
huidige gezondheidsbeleid de
prioriteit op uw school?
(meerdere antwoorden mogelijk)

☐ Gezonde voeding
☐ Rookpreventie
☐ Seksualiteit en relaties
☐ Preventie van depressie
☐ Veiligheid
☐ Letselpreventie
☐ nvt, onze school heeft geen gezondheidsbeleid

☐ Stimulering van sport en beweging
☐ Druggebruik
☐ Overgewicht
☐ Algemene lichaamsverzorging/ hygiëne
☐ Ongevallenpreventie
☐ Anders, namelijk | _____
- 4 Is er op uw school een werkgroep
"Gezonde School" samengesteld? ☐ Ja ☐ Nee ☐ Weet ik niet _____
- 5 Signaleert u een toename van
leerlingen met overgewicht bij
u op school? ☐ Ja ☐ Nee ☐ Weet ik niet _____

001640 januari 2011

2 van 2

- 6 Welke van de onderstaande maatregelen worden op uw school getroffen op het gebied van overgewicht?
(meerdere antwoorden mogelijk)
- ☐ Voor ouders worden thema-avonden georganiseerd over overgewicht
- ☐ Er zijn richtlijnen voor signalering, advisering en hulpverlening voor leerlingen met overgewicht
- ☐ Leerlingen met overgewicht en hun ouders worden in contact gebracht met professionals, bijvoorbeeld de schoolarts
- ☐ Leerlingen met overgewicht krijgen bij bewegingsonderwijs extra aandacht of opdrachten
- ☐ Een andere maatregel, namelijk |
- ☐ Geen van bovenstaande maatregelen
- 7 Welke van onderstaande maatregelen worden er op uw school getroffen om het eten van minder gezonde producten tegen te gaan?
(meerdere antwoorden mogelijk)
- ☐ Bepaalde minder gezonde producten worden niet meer aangeboden in de kantine
- ☐ Ouders worden aangesproken op het eet- en/of snoepgedrag van hun kinderen
- ☐ Het is regel dat er in de klas niet gegeten wordt
- ☐ Het nuttigen van bepaalde minder gezonde producten, zoals candybars of chips verboden
- ☐ De frisdrankautomaten zijn verwijderd
- ☐ De snoepautomaten zijn verwijderd
- ☐ Er zijn afspraken met aanbieders in de omgeving over de verkoop van snoep of snacks aan leerlingen
- ☐ De inhoud van de automaat(en) is aangepast en ook gezonde producten zijn toegevoegd
- ☐ Er zijn richtlijnen om media die tot ongezond voedingsgedrag aanzetten te reguleren
- ☐ Er worden kleine tussendoortjes, bijvoorbeeld snoeptomaatjes, aangeboden aan leerlingen
- ☐ Het is regel dat leerlingen het schoolterrein tijdens schooluren niet mogen verlaten
- ☐ Een andere maatregel, namelijk |
- ☐ Geen van bovenstaande maatregelen
- 8 Verwacht u dat er in de toekomst op uw school meer aandacht zal worden gegeven aan het thema overgewicht?
- ☐ Ja, meer aandacht ☐ Nee, evenveel aandacht ☐ Weet ik niet
- 9 Wie is volgens u de voorzitter van het Convenant Gezond Gewicht?
- ☐ Paul de Leeuw ☐ Clémence Ross ☐ Wouter Bos
- ☐ Paul Rosenmöller ☐ Linda de Mol ☐ Erica Terpstra ☐ Weet ik niet

Indien u op de hoogte wilt blijven van de uitkomsten van dit onderzoek kunt u dat hier aangeven, en uw e-mailadres invullen. Wij sturen u dan een digitale versie van het eindrapport van het onderzoek toe.

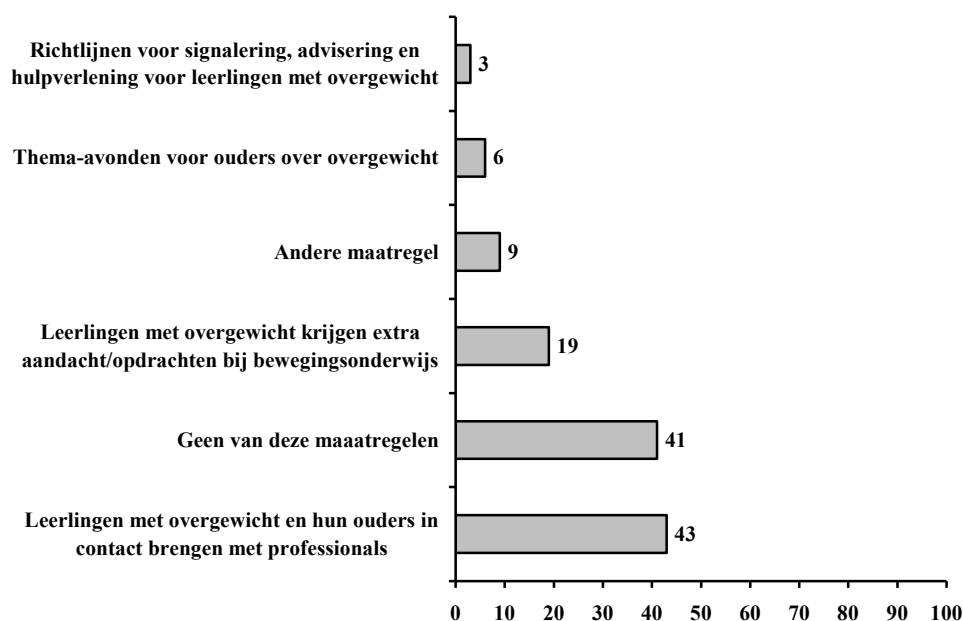
- ☐ Ja, ik wil op de hoogte blijven | e-mail
- ☐ Nee, ik wil niet op de hoogte blijven

Hartelijk dank voor het beantwoorden van de vragen!

Ruimte voor barcode / adressticker

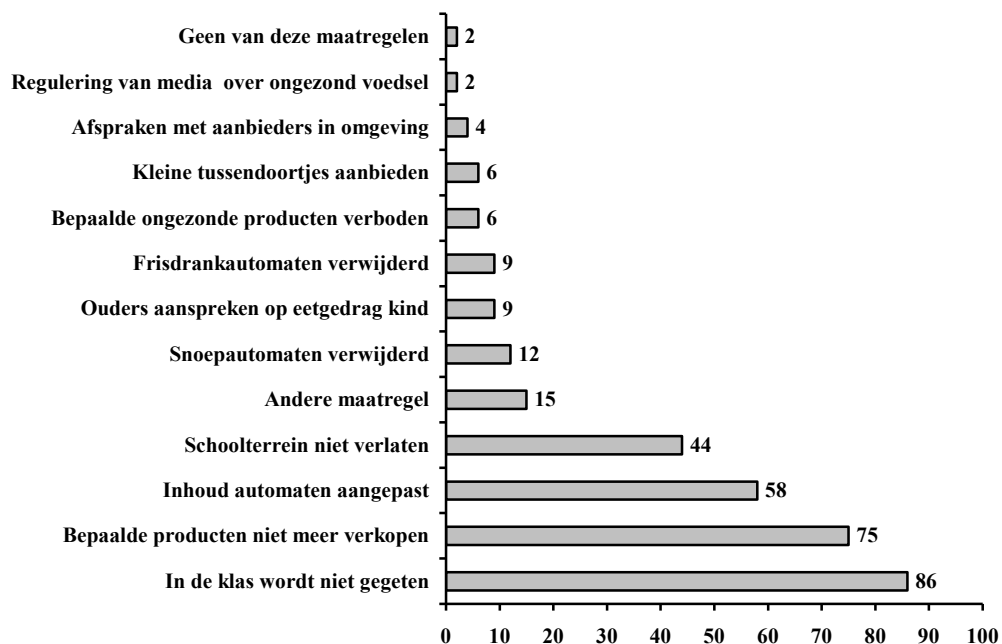
Bijlage 3 Gegevens van de antwoordkaarten

Deze bijlage bevat gegevens van de schoollocaties die de antwoordkaart invulden, waardoor voor een aantal vragen uit de vragenlijst aanvullende gegevens beschikbaar zijn. De gegevens voor deze vragen worden in twee figuren en drie tabellen samengevat weergegeven, en er wordt expliciet verwezen naar de figuur, tabel of het stuk tekst in het rapport waarmee de antwoordkaart gegevens vergeleken kunnen worden.

Figuur A Percentage schoollocaties dat aangeeft genoemde maatregelen te nemen om overgewicht te voorkomen (n=93)

Figuur A komt in het rapport overeen met Figuur 15.

Figuur B Percentage schoollocaties dat aangeeft genoemde maatregelen te nemen om het eten van ongezonde producten te ontmoedigen (n=95)

Figuur B komt in het rapport overeen met Figuur 13.

Tabel A Werkgroep Gezonde School samengesteld

Werkgroep samengesteld	N	%
Nee	73	69
Ja	28	27
Weet niet	4	4
Totaal	105	100

Tabel A komt in het rapport overeen met Tabel 9.

Tabel B Toename leerlingen met overgewicht op school

Signalering toename	N	%
Nee	46	45
Ja	13	13
Weet niet	43	42
Totaal	102	100

Tabel B komt in het rapport overeen met Tabel 12.

Tabel C Wie is de voorzitter van het Convenant Gezond Gewicht?

Voorzitter	N	%
Paul de leeuw	2	2
Clemence Ross	3	3
Paul Rosenmöller	24	27
Erica Terpstra	12	13
Linda de Mol	0	0
Weet ik niet	50	55
Totaal	91	100

Tabel C komt in het rapport overeen met Tabel 11.

Dit is een uitgave van:

**Rijksinstituut voor Volksgezondheid
en Milieu**

Postbus 1 | 3720 BA Bilthoven
www.rivm.nl